

ΤΟ ΕΝΔΥΜΑ ΕΝ Τῇ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

Κυριαί και κύριοι,

Τὸ πάλαι ὅτε οἱ ῥήτορες δημοσίᾳ ἠγόρευον πρὸ παντός τὴν τῶν θεῶν εὐνοίαν ἐπεκαλοῦντο καὶ πρὸς τούτους τὸ πρῶτον ἤρχοντο ἐπικαλούμενοι τὴν προστασίαν καὶ ἀρωγὴν αὐτῶν. Σήμερον τὸ πλῆθος τῶν ῥητόρων εἶνε τοσοῦτον, ἀντιστρόφως δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν θεῶν ἐμειώθη τόσον πολὺ, ὥστε ἐὰν ὅλοι ἐπεκαλούμεθα τοῦ ἐνός καὶ μόνου παντεπόπτου ἡμῶν Θεοῦ τὴν εὐνοίαν καὶ ἀρωγὴν, ταχέως θὰ ἠναγκάζομεν αὐτὸν νὰ ποιῆται χρῆσιν τοσαύτην τῶν κεραυνῶν, ὅσην ἡμεῖς τῆς γραφίδος . . .

Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ ἐκπαλαὶ ἀπὸ τῶν τῆς Θετίδος καὶ Ἀθηνᾶς μακαρίων χρόνων τὸ γυναικεῖον φῶλον θεωρεῖται ὡς ἐπιεικέστερον καὶ ἀνεκτικώτερον, ἀφοῦ δὲ καὶ ἥρωες οἶοι ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Αἰνείας τούτου τὴν ἀρωγὴν καὶ προστασίαν ἐπεκαλοῦντο, νομίζω, ὅτι πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς σήμερον, ὅτινες οὐδὲ τὸ βάπτισμα τῆς Στυγὸς ἐλάβομεν, αἱ δὲ γλώσσαι καὶ αἱ διάλεκτοι τοσοῦτον ἐπληθύνθησαν ὥστε καὶ ὁ μᾶλλον πάνσοφος Θεὸς θὰ ἀδυνατῇ νὰ ἐννοῇ ὅλας τὰς γλώσσας καὶ ἰδίως ὅλας τὰς γραφομένας καὶ ὀμιλουμένας νεοελληνικὰς τοιαύτας, νομίζω, λέγω, ὅτι ἀνάγκη εἶνε νὰ προσφύγωμεν εἰς τῶν θειαιῶν τὴν προστασίαν καὶ τούτων τὴν ἀντίληψιν νὰ ἐπικαλεσθῶμεν. Μιᾶς θεᾶς λοιπὸν σήμερον μεγάλης καὶ τραγῆς, ὡς λέγουσιν οἱ ποιῆται μας, τὴν εὐνοίαν ἐπικαλούμαι, τῆς θεᾶς **Ἐπομονῆς**. Ὅλοι τὴν γνωρίζετε, ἰδίως δὲ οἱ Ἕλληνες αὐτῆς ἔχουσι μεγίστην ἀνάγκην καὶ νεκροὺ ἀκόμη· διότι καὶ ὡς νεκροὺς καταδιώκουσιν ἔτι ἡμᾶς οἱ ῥήτορες.

* *
*

Πόσοι ἀδελφοὶ καὶ πόσοι ἀδελφαὶ δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀνόμοιοι, δὲν εἶνε ἐντελῶς διάφοροι καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν μορφήν πολ-
λάκις! Καὶ εἶνε ἀδελφοὶ, καὶ εἶνε ἐν τούτοις ἀδελφαὶ! Οὕτω καὶ περὶ Γραφικῆς καὶ Γλυπτικῆς. Ἀδελφαὶ οἶαι ἡ Ἰσμήνη καὶ ἡ Ἀντιγόνη. Ἡ μὲν εὐθυτενῆς, σοβαρά, ἀμετάπειστος καὶ ἀκράδαντος, ἡ δὲ Ἰσμήνη εὐλύγιστος, γλυκεῖα, γραφικὴ, συμβιβαστικὴ, opportuniste. Ἡ πρώτη εἶνε ἡ Γλυπτικὴ, ἡ δευτέρα ἡ Γραφικὴ. Λευκὴ, ἀπέριττος, μαρμαρίνη καὶ

Ἐνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ Παρνασσῶ τὴν 9 Δεκεμβρίου 1891.

τομὸς 14'. Ἰανουάριος

ψυχρά ἢ Γλυπτική· πολύχρωμος, ἐλαστική, συμβιβαστική, προσηνής καὶ κοινωνική ἢ Ζωγραφική.

Ἡ Γλυπτική, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε μάρμαρον, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιδείξηται τὰ πλαστικὰ τῆς κάλλη καὶ νὰ μαγεύῃ τοὺς θνητούς. Ἡ Ζωγραφική ἐὰν τῇ ἀφαιρέσῃ τὴν ὀθόνην, ἔχει τοὺς τοίχους, ἐὰν στερηθῇ καὶ τούτων, ἔχει τὸν χάρτην, ἐν ἑλλείψει δὲ καὶ χάρτου, γράφει, χρωματίζει, ἐμψυχοῖ καὶ αὐτὸν τὸν ἀπλούστατον πηλόν. Τὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα εἶναι τεκμήριον ἀκήρατον τοῦ πολυμηχάνου καὶ πολυτροπωτάτου τῆς τέχνης τῶν χρωστικῶν. Ἡ γλυπτικὴ εἶνε ἡ τέχνη τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Κυνικῶν, ἡ τέχνη τοῦ Διογένηος, ἡ Μούσα τοῦ Σωκράτους, ὃς τὸν αὐτὸν χιτῶνα θέρους τε καὶ χειμῶνος ἀμφεβάλλετο. Τῇ ἀρκεῖ ἐν χιτῶνιον, εἰς πέπλος. Πολλάκις καὶ αὐτὰ τὴν στενοχωροῦσι, τὰ ῥίπτει καὶ ἀχίτων, ὅλον ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ἢ Φύσιν, ἐπιδείκνυται ἡμῖν τὰ λευκὰ αὐτῆς κάλλη. Οὐχ οὕτω καὶ περὶ τῆς Ζωγραφικῆς. Αὕτη εἶνε πολυτελής ἀριστοκρατίας. Θέλει τρυφήν καὶ πλοῦτον ἱματισμοῦ, πέπλους καὶ πῖλους, πτερά καὶ ὑποδήσεις μετὰ κνημίδων καλῶν τὴν χροιάν. Ἀπαιτεῖ σκευὴ πολλὰ καὶ ἐπιπλά καὶ παραπετάσματα μετὰ ταπήτων. Οἱ ἀδάμαντες, οἱ σάπφειροι, οἱ σμάραγδοι καὶ τὰ κοράλια δὲν εἶνε ξένα τοῦ κάλλους τῆς.

Ἄγαπᾶ καὶ τὸν φυσικὸν κόσμον. Οὐρανοὶ συννεφώδεις ἢ αἴθριοι, ἀστερόεντες ἢ σεληναῖοι, ὄρη μὲν ὀρώμενα ἢ κατάφυτα καὶ θαλαερά, ποταμοὶ ὀρητικὸι καὶ ὀφειοειδῶς διαθλῶντες τὸ ἔδαφος, ἀρχαιότητες, κιονόκρανα καὶ πολυτελῆ μέγαρα, τὰ πάντα εἶναι δεκτὰ ἐντὸς τῶν πλαισίων, ἐπὶ τῆς μικρᾶς εἴτε μεγάλῃς ὀθόνης των. Εἶνε τέχνη παγκοσμία καὶ περιεκτικὴ τοῦ παντός.

Ἰδοὺ διατὶ πολλάκις ἀμοιβαίως βλάπτονται αἱ δύο ἀφελφαί Τέχναι. Σχεδὸν ἀντιθέτων χαρακτήρων καὶ διαθέσεων μιμούμεναι ἀλλήλας ἀμοιβαίως καταφθείρονται. Ἡ μεγάλη πρόοδος τῆς Γλυπτικῆς συνεπάγεται πολλάκις τὴν κατάπνιξιν τῆς Γραφικῆς καὶ τούναντίον. Ὅταν ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος ἐφήρμοζε τοὺς νόμους τῆς Γραφικῆς εἰς τὴν Γλυπτικὴν δὲν ἠδύνατο ἢ σπουδαίως νὰ βλάψῃ τὴν τελευταίαν. Ὁ λίθος δὲν ἐπιδέχεται τὰς καμπὰς καὶ τὰς περιπλοκάς καὶ τὴν ἐλαστικότητα τῆς δι' ἄνθρωπος τοιχογραφίας, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀποθανῶν ὁ μεγαλεπήβολος τῆς Σιξτίνης ζωγράφος ἀφῆκε σωροὺς ὄλους ὀγκολίθων, ἐφ' ὧν ἡ τιτάνειος φαντασία του πολλὰ ἐσχεδίασε, ἀλλ' ἀξέστους καὶ ἀμόρφους ἢ χεῖρ καὶ ἢ σμίλη κατέλειπον, ἅτε μὴ ἐπιδεχομένης τῆς Γλυπτικῆς τὴν τῆς Ζωγραφικῆς τεχνικὴν πολυτροπίαν.

Τοῦτο δ' ὁμῶς δὲν συνέβη τὸ πάλαι. Ἡ Γλυπτικὴ εἶνε πρεσβυτέρα

ἀδελφὴ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς εἰκαστικαῖς τέχναις. Οἱ λαοὶ ὁμοιάζουσι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ κοινωνικοῦ των σταδίου πρὸς τὰ παιδία. Ὡς ἐκεῖνα καὶ αὐτοὶ τὴν ἀφῆν πρὸ παντός ζητοῦσι νὰ ἱκανοποιήσωσιν ἐν ταῖς θυμακαῖς αὐτῶν ὀρέξεσιν. Ὁ ἀνεπτυγμένος ἄνθρωπος ἀρκεῖ νὰ βλέπῃ, νὰ θαυμάζῃ τι ἔστω καὶ μακρόθεν. Οἱ χυδαῖοι, οἱ ἀπλοῖ, οἱ ἀμαθεῖς ἐὰν δὲν λάβωσι πᾶν ἀντικείμενον ἀνὰ χεῖρας, ἂν παντοιοτρόπως δὲν ψεύσωσιν αὐτό, δὲν ἱκανοποιοῦσι τὴν περιέργειάν των. . . Δι' αὐτοὺς δὲ τίθενται καὶ αἱ πολλαὶ ἐν τοῖς Μουσείοις πινακίδες μὲ τὸ στερεότυπον ῥητόν, «Μὴ ἐγγίζετε! παρακαλοῦμεν». Οὕτω καὶ τὰ ἔδαρα, δηλ. τὰ τῶν θεῶν ἐκ ξύλου ἀρχαιότατα ὁμοιώματα, ἐπέιχον παρὰ τοῖς ἀρχεγόνοις ὅταν αἱ πλαγγόνες παρὰ τοῖς παισὶ μοῖραν. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς ἐξόχως ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἶνε λαὸς παραστατικός, ἐνσαρκῶν καὶ ἐμψυχῶν τὸ πᾶν, δίδων μορφὴν καὶ ψυχὴν, δρᾶσιν καὶ πλαστικότητα πᾶσι τοῖς περιστοιχοῦσιν αὐτὸν ἀντικειμένους. Εἶνε ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὁ καλλιτεχνικός, ὅστις ἰδὼν τὸν ὑπαὶ Σιπύλῳ νιφόντι ἦχι θεοὶ Νιόβην λαῶν θέσαν» ἐν τῇ θαλάσῃ βράχον καὶ προσομοιάσας αὐτὸν γυναικί θρηνοῦσῃ, τοῦ κύματος δὲ τὸν ῥύθον ὡς στοναχὴν καὶ θρηνοὶ ἐκλαβῶν ἐπλασε τὸν ἔξοχον καὶ φανταστικώτατον τῆς Νιόβης ἀπολιθώσεως ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος μῦθον

«ἢ δὲ πέλει μέγα θαῦμα παρεσσυμένοισι βροτοῖσιν
οὐνεκ' εἴκει γυναικί πολυστόνῳ, ἦτ' ἐπὶ λυγρῷ πένθει μυρομένη
μᾶλα μυρία δάκρυα χεῦει. . .»

ὁ αὐτὸς δὲ λαὸς ἐπλασε καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀμήρου ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀγκῶνος βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

Δὲν ἀφῆκεν ὁ πλαστικὸς οὗτος λαὸς βράχον, ἄντρον, σπήλαιον, κρήνην ἄλσος ἢ κατώρυχα, ἧς δὲν ἐπλασε τὸν μῦθον καὶ δὲν ὑφάνεν ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἀράχνη διὰ τῆς λεπτῆς, ἀγγίλου καὶ πλαστικῆς φαντασίας του ὠραῖον καὶ εὐφυσὸν μυθικὸν ἰστόν. Ὀλόκληρος λοιπὸν ἡ φύσις ἐν Ἑλλάδι εἶνε γλυπτική. Τὰ ὄρη, ἡ θάλασσα, τὰ δάση, αἱ καμπὰι καὶ αἱ μὀρφαὶ τοῦ ἔδαφους, τὰ ἄντρα καὶ οἱ ποταμοὶ ἐνέχουσι πλαστικότητα, ἔχουσι ὀνόματα καὶ εἶνε δρώντα πρόσωπα ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ὀλόκληρος ἱστορία γεωγραφικὴ ἀνακύπτει πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ μελετῶντος τὰ ἀρχαῖα ἔπη καὶ δράματα· οἱ ποιηταὶ ἀπετείνοντο πρὸς τὸν Κηφισόν, πρὸς τὸν Παρνασσόν, πρὸς τὴν Δίρκην, πρὸς τὴν Σαλαμῖνα καὶ πρὸς τὴν Δῆλον ὡς πρὸς ἐμψυχα, αὐθύπαρκα νοοῦντα δὲ καὶ σκεπτόμενα ὄντα.

Τοιαύτης οὔσης τῆς ἑλληνικῆς Φύσεως ἢ Πλαστικῆς ταχέως κατέστη ἢ βασιλεὺς τῶν Τεχνῶν καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἐκράτησε στερεῶς τὰ σκηπτρα

της ἡγεμονίας. Ὅμιλοῦντες δὲ σήμερον περὶ τοῦ ἱματισμοῦ ἐν τῇ τέχνῃ διὰ μὲν τοὺς νεωτέρους ἢ μέσους αἰῶνας ἔχομεν ὑπ' ὄψει πάσας τὰς εἰκαστικὰς τέχνας, διὰ δὲ τὴν ἀρχαιότητα μόνην τὴν Γλυπτικὴν, τῆς γραφικῆς μὴ καταλιπούσης ἡμῖν δυστυχῶς ἢ ἰσχνὰ καὶ εὐτελῆ μνημεῖα ἐκ τοῦ πάλαι πολυτελοῦς αὐτῆς καὶ περιφανοῦς ἐργαστηρίου.

* *

Τὸ πρῶτον πρᾶγμα ὅπερ διεγείρει ἐν ἡμῖν περιέργειαν ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων εἶνε ἡ γυμνότης αὐτῶν. Κατὰ κακὴν δὲ παράδοσιν καὶ ἐξ ἀγνοίας τοῦ ἀρχαίου βίου ἀρχόμεθα πιστεύοντες ὅτι οἱ Ἕλληγες τὸ πάλαι περιεπάτουσαν καὶ ἔζων σχεδὸν γυμνοί, ἄνευ καλυμμάτων, ἄνευ κνημίδων, ἄνευ ὑποδημάτων καὶ τῶν ἄλλων κατὰ τῆς αἰδοῦς καὶ τοῦ ψύχους περιβλημάτων. Ἄλλ' ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐφόρει χειρῖδας τ' ἐπὶ χερσὶ βάτων ἕνεκα τὰ δὲ χειρόκτια τοῦ Πλάτωνος ἐστοιχίζον πολλὰς ἑκατοντάδας δραχμῶν. Ὁ δὲ Ἡσίοδος συνεβούλευε πρὸ αἰῶνων ἤδη τοὺς ἀνθρώπους νὰ φέρωσιν ὑποδήματα *πίλοις ἔντροσθε πεπυκασμένα*. (Ἡσίοδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι 540) ἔσωθεν δηλ. ἐνδεδωμένα με κετσέ. Πολλὴ δὲ περὶ τὸν ἱματισμὸν τρυφή καὶ φιλαρέσκεια ἐκ τῆς Ἀσίας εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἀνατολὴ ὑπῆρξεν ἔκπαλαι τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἢ κοιτίς. Τρανότατον τούτου δεῖγμα παρέχονται ἡμῖν τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Ἡ Ἰλιάς βρῖθει ἀσιατικῆς μεγαλοπρεπειας. Δι' ὄσους δὲ φαίνονται ὀλίγον ἀπίστευτα τὰ τοῦ Ὀμήρου, ἄς ὑπάγωσιν εἰς τὸ Μυκηναῖον ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ ὅπως ἴδωσιν τὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ τοὺς κτένας καὶ τὰ περιδέραια καὶ τεμάχια ἀκόμη ὀθονῶν, ἅτινα εἰς φῶς ἤγαγεν ὁ Σλήμαν. Οἱ Πέρσαι ἠγάπων σφόδρα τὴν πολυτέλειαν. 72 ἑκατομμύρια δρ. ἐτιμᾶτο ἡ ἐπίσημος στολὴ τοῦ Μεγάλου βασιλέως. Τὴν Περσικὴν χλιδὴν καὶ τὴν μαλθακότητα τῆς διαίτης ἐκόλασεν ἢ μετὰ τὰ Μηδικὰ ἀντίδρασις καὶ τὸ ἀναπτυχθὲν ἐθνικὸν παρὰ τοῖς Ἕλλησι φρόνημα. Τὴν αὐτὴν πολυτέλειαν περὶ τὴν σκευὴν ἐν γένει τῶν Περσῶν ἔχουσι σήμερον οἱ Μωαμεθανοί. Ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει θυσάουροφυλακείῳ τοῦ Σουλτάνου ἐξίσταται τις πρὸ τοῦ ὑπερῷου πλοῦτου τῶν ἀδάμαντοκόλλητων στολῶν καὶ ὀπλων, ὑπάρχουσι δὲ θρόνοι ἐκτιμώμενοι ὑπὲρ τὰς 300,000 λίρας.

Καὶ σήμερον δ' ἀκόμη ἡ Ἀνατολὴ θεωρεῖται διὰ τοὺς ζωγράφους τὸ μέγα τῆς γραφικότητος θέατρον, οἱ δὲ μέγιστοι αὐτῶν ἀνεδείχθησαν μετὰ τὸ ἐν τῇ Ἀνατολῇ βάπτισμα. Οὕτω ὁ Fromantin, ὁ Gérard ὁ Mάκαρτ, ὁ Πίκελχάιμ ἤσαντο τὰ ἀριστεῖα τῶν ἐκθέσεων καὶ τὰς δάφνας μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἢ τῆς Ἀλγερίας ἐπιστροφὴν των, ἐπίσης

δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι Γύζης, Λύτρας, Ἰακωβίδης καὶ Πάλλης. Θεωρεῖται δὲ Ἀνατολὴ ὀλόκληρος ἢ Ἀφρικανικὴ αὐτὴ παραλλῆλα, καθέτι τὸ αὐτὸ στοιχεῖον τὸ ἰσλαμικὸν καὶ ἀραβικὸν ἐν αὐτῇ ἐπιπολάζει. Τὸ γένος τοῦ Μωάμεθ, ὅπερ κατὰ πάντα τᾶλλα ὑπῆρξεν ὀλέθριον τῇ ἀνθρωπότητι διὰ τὴν τέχνην ἐγένετο αἷτιον τῆς παραγωγῆς πλείστων ἀριστοτεχνημάτων. Εἶνε ὁ γραφικώτατος καὶ πολυχρωμώτατος κατὰ τὸν ἱματισμὸν τῶν ἐπὶ γῆς λαῶν. Δυστυχῶς βλέπετε ὅτι ἡ γραφικότης δὲν ἐνοχλεῖται διόλου ἀπὸ τὴν γειννιάσιν τῆς δυσωδίας καὶ τοῦ ῥύπου. Ἡ ρυπαρά, ἡ δίκην πανόλους ἀνὰ τὴν γῆν πλαζομένη πλανήτις Ἀθιγγανὶς φέρει πολλάκις μεθ' ἑαυτῆς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Ἡρας καὶ τὰς ὄφιοειδεῖς (serpentes) τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου γραμμᾶς. . . Ὡστε ὄχι μόνον τοὺς Ἀραβας ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀσχήμους ὀσάπων—ἔσω καὶ τοῦ Congo—ὠφελεῖ... Ἰδίως τὸ ἰωνικὸν στοιχεῖον ἐφιλοκάλει λίαν περὶ τὴν περιβολὴν ἀποταξάμενον τὴν ἑλληνικωτάτην δωρίαν ἐσθήτα καὶ εἰσαγαγὸν εἰς Ἀθήνας τὸ ἀβροδῆλαιον τῶν ἀσιανῶν, ὁ δὲ Ἀριστοφάνης πληθὺς ὀνομάτων ἐκ τῆς περὶ τὸ ἐνδύεσθαι τέχνης τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων διέσωσεν ἡμῖν, οὐχ ἤττον δὲ ὁ Πολυδεύκης καὶ ἄλλοι. Θὰ ἦτο ἐκτὸς τοῦ ἡμετέρου θέματος νὰ καταλέξωμεν ἐνταῦθα καὶ περιγράψωμεν τὰς βατραχίδας, τὰς ζειράς, τὸν κύπασσιν, τὰς ἀναξυρίδας καὶ σκελίας, τοὺς λαμπροὺς ἀμοργίους χιτῶνας, τὰς στολίδας, τὰ παρὰ τὴν φαν πορφυρᾶ πεντάκτετα καὶ τὰ περιλευκα καὶ περινησα, ὧν αἱ παρυφαὶ πολυχρόμοις κοσμημασιν ἐγράφοντο, πρὸς δὲ τὰ κυμβερικὰ γυναικεῖα ἐνδύματα ἢ τὰς θετταλικὰς χλαμύδας, ἐξ οὗ καὶ τὸ «ἐντεθετταλῖσθαι». Καὶ τὰς ἀπληγίδας δὲ καὶ διπληγίδας καὶ διβόλους καὶ τὰ θήραια καὶ τοὺς γλαροὺς καὶ τὰς ξυστίδας καὶ τὰς πελληνικὰς χλαῖνας, αἵτινες καὶ τοῖς νικῶσιν ἀθληταῖς ἐδίδοντο, ὡς καὶ τῶν ὑποδημάτων τὸ πολὺ πλῆθος καὶ τῶν ὀνομάτων καὶ σχημάτων τὸ ποικίλον καὶ τὸ πλούσιον πῶς ἂν τις ἀκριβῶς ἐνταῦθα καταλέξειε ἄνευ τοῦ φόβου νὰ καταπονήσῃ τοὺς ἀκρόατάς; . . . Περὶ τούτων οἱ ἐνδιαφερόμενοι θὰ εὕρωσιν ἀκριβῆ περιγραφὴν ἐν τῷ δοκίμῳ ἔργῳ τοῦ λογιῶ Φραγκίσκου Στουρντῖσκα¹.

Ἄλλ' οἱ γλύπται εἶνε καλλιτέχνη καὶ ὡς καλλιτέχναις γνησίους καὶ θερμοῖς τῆς φύσεως λάτρισι καὶ τῆς τέχνης μυσταῖς ἔδοξε καταρριπτέος καὶ ἀποβλητέος ὁ περιττός οὗτος καὶ ἐπαχθὴς τῇ τέχνῃ κόσμος. Τὸ γυμνόν. Ἰδοὺ τὸ μέγα αὐτῶν μέλημα καὶ ἡ ὑψίστη τῶν ποτε ἐν

¹ Abhandlungen des Archäologisch-epigraphischen Seminares der Universität Wien.

Beiträge zur Geschichte der altgriechischen Tracht von Franz Studniczka. Wien. 1886.

τῇ καλλιτεχνικῇ δράσει ἀνακυψασῶν ἀληθειῶν. Ἡ φύσις μόνη αὐτῇ καθ' ἑαυτήν, γυμνή, ἀσκεπής καὶ ἀπέριττος. Τὸ μάρμαρον μεταβαλλόμενον εἰς σάρκα καὶ ἡ σὰρξ ἐμψυχουμένη ὑπὸ τοῦ θεοῦ πυρὸς τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ, τοῦ Πολυκλείτου, τοῦ Πραξιτέλους, τοῦ Φειδίου, τοῦ Λυσίππου.

* *

Γάλλος τις τεχνοκρίτης, ὁ De Piles, γράφει πού περὶ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων: «Παρατηρήσατε ὅτι οἱ ἀρχαῖοι γλύπται ἀπέφευγον νὰ ἐγδύωσι τὰ ἀνδρῆσιν σώματα, σκεπτόμενοι ὅτι θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐκτέλεισις τοῦ εἶδους τοῦ ὑφάσματος καὶ θέλκτες γ' ἀποφύγῃσι τὰς μεγάλαις πτυχῶν...» Καὶ φέρει ὡς παράδειγμα τὸν Λαοκόοντα, ὅστις ἐνῶ ἦτο ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ὡς λέγει ὁ Βιργίλιος

«Laocoon ductus Neptuno sorte sacerdos
Solennes taurum ingentem mactabat ad aras».

καὶ οὕτω δηλ. ἐπιστήμως ἔθυσεν ἐν μεγάλῃ στολῇ, παρίσταται ἐν τούτοις ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν Ῥοδίων γλυπτῶν, Ἀγησάνδρου, Ἀθηνοδώρου καὶ Πολυδώρου, αὐτὸς τε καὶ οἱ δύο παῖδες αὐτοῦ ὅλως γυμνοὶ ὡσεὶ ἦσαν κάτοικοι τῆς κεντρῆς Ἀφρικῆς ἢ τοῦ Λαπλάτα! Εὐγενέστατε καὶ χαριέστατε γαλάτα, ὅστις γράφων ταῦτα θὰ ἐφόρεις τὰ ἐκ λεπτοῦ δέρματος χειρόκτια ἅτινα θὰ ἠγόρασες εἰς τὸ Old England καὶ ὅστις θὰ ἐδηλητηρίασες τὸν λάρυγγα καὶ φάρυγγα καὶ στόμαχόν σου ἐκ τῶν anisettes τοῦ Café de la Paix, πόσον διαφόρως ἠσθάνθης τὸ πνεῦμα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς!

Τὸ raffinement τῶν Γάλλων ἐν ταῖς κρίσεσι πολλῶν ἐν τοῖς σοβαροῖς θέμασι ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐξοκέλλωσιν. Ἀλλὰ τοῦτον ἀπὸ αἰῶνος ἤδη βολταιριῶ σκώμματι βεβαμμένη γραφίδι ἔβαλε καὶ κατασυνέτριψεν ὁ δαιμόνιος Λέσιγγ. Εἶνε δὲ ἀπορίας ἄξιον πῶς δὲν μετεκόμισαν τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου ἀπὸ τοῦ Λούβρου εἰς τὸ ἀντικρὺ Λούβρον, τῶν νεωτερισμῶν τὸ μέγα κατάστημα, ὅπως καλύψωσι τὰ γυμνά της κέλλη διὰ τῶν πολυτελεστάτων καὶ très-chic nouveautéς τῆς fin de siècle παρισινῆς καλαισθησίας...

* *

Δὲν ἦσαν ἀνίκανοι οἱ Ἕλληνες νὰ παραγάγῃσιν οἶον δῆποτε ὑφάσμα καὶ οἶον δῆποτε εἶδος τοιοῦτου. Τούναντίον διὰ μακρῶν ὁ Βίγκελμαν ἐν τῇ ἐμβριθεστάτῃ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐλληνικῆς τέχνης μελέτῃ καταδείκνυσι κατὰ πόσον δύναται τις νὰ διαγνώσῃ ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἀγάλμασι τὸ

εἶδος τοῦ ὑφάσματος καὶ πολεμεῖ τὴν γνώμην ἐκείνων, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι τὸ ἔριον ἦτο δυνανταπόδοτον διὰ τοῦ μαρμάρου καὶ οὐχὶ τοσοῦτον ραδίως μιμητόν. Καλλιτέχνης δὲ τις Γάλλος, ὁ Falconet, ὑπέπεσε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ αὐτὸ λάθος πρὸς τὸν ἕτερον ὁμοεθνή του De Piles, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι πλεῖστα ἀρχαῖα ἀγάλματα φέρουσιν ἱματισμὸν ἐξ ἐρίου μετὰ πτυχῶν πλατειῶν καὶ εὐρυτέρων ἢ τῶν ἐκ λινοῦ.

Προὔτιμων δὲ ἰδίᾳ οἱ ἀρχαῖοι γλύπται τὴν δωρίδα ἐσθῆτα ὡς μᾶλλον τῇ τέχνῃ εὐεπίφορον καὶ πλείστην τὴν πλαστικότητα παρεχομένην καὶ τὸ γυμνὸν φιλοῦσαν, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν, αἰτινες καὶ φαινομηρίδες ἐκαλοῦντο. Τὸ δωρικὸν φόρεμα, ὡς ἀποδείκνυσιν ἐμβριθῶς ὁ Stundniska ἦτο γνήσιον ἐλληνικὸν καὶ αὐτόχθον προῖον. —Τούτου ἄριστος τύπος θεωρηθῆτω ἡ ἐσθὶς τῶν Καρυατῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἄλλ' ὁ Βίγκελμαν δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει τὰ σπουδαιότατα τελευταῖα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εὐρήματα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἅτινα ἀποτελοῦσι δύναμαι εἰπεῖν ἐπανάστασιν ἀληθῆ ἐν τῇ εἰδικῇ τούτῳ ζητήματι τὰ ἀρχαῖα ταῦτα ἀγάλματα, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Φειδίου ἀρχαϊκὴν λεγομένην τέχνην λύουσι παντελῶς μὲν τὸ περὶ χρωματισμοῦ τῶν ἀγαλμάτων ζήτημα, ὡς ἐν ὠραία μελέτῃ ὁ Russell Sturgis ἐν τῷ Monthly Magazine τοῦ Harpers¹ ἀπέδειξεν, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρέχουσι σπουδαιότατην καὶ τιμαλφῇ συμβολὴν εἰς τὴν περὶ τὸν ἱματισμὸν καὶ τὰ περιβλήματα μελέτην. Ἡ τέχνη ἐν αὐτοῖς δὲν εἶχε πτερυγίσει εἰσέτι ὡς ἐν τῇ Παιονίῳ Νίκῃ, ἀλλ' αὐστηρὰ καὶ ἐγκρατῆς, δεισιδαίμων δέ, ἔγεται στερορῶς τῆς παραδόσεως καὶ τῆς συνήθους τεχνικῆς ὁμοιοτεχνίας.

Ὁ τεχνίτης ἐν τοῖς ἀγάλμασι τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως κρύπτεται καὶ λανθάνει ἐντελῶς. Πᾶσα ὑποκειμενικότης καθέυδει καὶ οὐδαμοῦ ἀναπνέετε τὴν πνοὴν τοῦ πνεύματος τοῦ καλλιτέχνου. Πόσον διάφοροι εἶνε ὁ Ἐρμῆς ὁ Πραξιτέλειος ἢ ὁ Λαοκόων ἢ ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου, ἢ ὁ Βοργῆσιος Σάτυρος ἢ ὁ Βαρθερίνιος Φαῦνος τοῦ Μονάχου ἢ ὡς οἱ ἐκπνεόντες «Γαλάται» τοῦ Λυσίππου καὶ τὰ πλήρη σθένους τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς ἀγάλματα τῶν αἰτωμάτων!...

Ὅλα δρᾶσις καὶ ὅλα ὑποκειμενικότης ἐκεῖ! Εὐρίσκετε ἐν μέλος, μίαν χεῖρα, ἓνα δάκτυλον, μίαν κεφαλὴν δεινῶς ἠκρωτηριασμένα καὶ εὐθὺς λέγετε: «Αὐτὸ εἶνε Πραξιτέλης, εἶνε Φειδίας, εἶνε Λυσίππος, εἶνε σχολῆ Σικυῶνος, εἶνε τοῦ Ῥοδίου ἐργαστήριον!» Εἶπατέ μοι ἐν τούτοις τὸν τεχνίτην τῶν ἀρχαϊκῶν τῆς Ἀκροπόλεως. Οὐδεὶς τὸν γνωρίζει οὐδὲ

¹ Ἐν τῷ τεύχει τοῦ Σεπτεμβρίου 1890, σελ. 538.

θά γνωρίσωμεν ποτέ αὐτόν, διότι ὁ ἴδιος δὲν ἠθέλησε τοῦτο. Δὲν ἐζήτησε νὰ ἀπαθανάτιση ἑαυτόν, ἀλλὰ τοὺς Θεοὺς οὖς ἐγλύψε. Καὶ τὸ ἐπέτυχεν.

Ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς τῆς Γλυπτοθῆκης τοῦ Μονάχου, καίπερ ἀρχαῖοις, ὑποφώσκει ἤδη τὸ μέγα βῆμα πρὸς τὴν χειραφέτησιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς τέχνης, πρὸς τὸ γυμνὸν δηλαδὴ. Τὰ ἀγάλματα ἐκεῖνα ἴστανται ἐν τῷ μεταιχιμίῳ τῆς τέχνης τῆς ἐκκλησιαστικῆς τῆς ἐκ παραδόσεως ἐν δεσμοῖς δεδεμένης καὶ ὑποδούλου ταῖς ἀπαιτήσεσι τοῦ δόγματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐλευθερίου, νικητρίας καὶ ὑψιπετοῦς τέχνης, ἧς τὰς πτέρυγας ἀφήκεν ἐλευθέρας ὁ Περικλῆς. Ὅπου ἦτο ἀνάγκη μείζονος ἐκφράσεως, ὅπου ὁ καλλιτέχνης τῶν Αἰγυπτιακῶν ἠσθάνετο τὴν ὑπαρξίν τοῦ πάθους, ἠναγκάσθη νὰ θραύσῃ τὸν θώρακα καὶ τὸν ζωστήρα καὶ νὰ ἐπιδειξῆται ἡμῖν τὴν φύσιν, τὴν εὐγλωττον φύσιν, ἣς ἡτις λαλεῖ ἐν τῷ συμπλέγματι ἐκεῖνο ἀρκετὰ σθεναρῶς καὶ ἐντόνως.

Ἡ γλυπτικὴ δὲν ἔχει χρῶμα, δὲν ἔχει τοποθεσίας καὶ προοπτικὴν, δὲν ἔχει ἀρχιτεκτονικὴν, οὐδὲ πολὺν τὸν ἀριθμὸν τῶν προσώπων. Ἡ δόκιμος μάλιστα τέχνη μόλις δύο πρόσωπα συνήνου ἐν συμπλέγματι. Ὅταν λοιπὸν περιτυλίξῃ τὸ σῶμα τοῦ ἀθλητοῦ, ἢ τοῦ δισκοβόλου, ἢ τοῦ παλαιστοῦ, ἢ τοῦ θνήσκοντος μαχητοῦ μὲ πέπλους καὶ ταινίας καὶ συνδόνας καὶ τᾶλλα περιβλήματα, διὰ τινος μέσου θὰ ἐκφράσῃ ἡμῖν τὸ πάθος, τὸ ἦθος, τὴν δραματικότητα, τὴν ψυχικὴν ἀλγηδὸνα ἢ οἰανδήποτε θυμικὴν ἢ σωματικὴν κατάστασιν; Ἐὰν ὁ Λαοκόων ἐφόρει ὑποδήματα, θὰ ἐφρίττομεν πρὸ τῶν συνεσφιγμένων καὶ δεινῶς συνεσπασμένων δακτύλων τῶν ποδῶν του; . . .

Τὸ γυμνὸν καὶ μόνον τὸ γυμνὸν παρέχεται ἡμῖν σήμερον τὴν ἐξοχὸν καὶ περιφανῆ ἐκείνην τοῦ πάθους ἐκφρασιν καὶ ἀναπαραγωγὴν, ἣν ὄλος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος θαυμάζει ἐν τῷ ἀριστοτεχνήματι τοῦτο τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐκεῖνο τὸ στήθος ἀναπέμπει ἀλγηδόναν, στένει καὶ κοχλάζει, ὁ δὲ στόνος εἶνε δυνατὸς καὶ θὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τοὺς θρήνους τοῦ Φιλοκτήτου, δε

« ἣ που πταίων ὑπ' ἀνάγκας
βοᾷ τηλωπὸν ἰωάν ».

καὶ ἐκεῖνα τὰ ἀτελεύτητα τοῦ ἄλγους ἐπιφωνήματα, ἅτινα ἀντηχοῦσιν αἱ ἄξενοι ἀκταὶ τῆς Λήμνου.

Τὸ βλέπετε αὐτὸ τὸ στήθος καὶ τὸ αἰσθάνεσθε καὶ χωρὶς νὰ κινῆται, αἰσθάνεσθε ὅτι κινεῖται καὶ χωρὶς νὰ ἀκούητε φωνήν, ἐν τούτοις θὰ σᾶς φανῇ παράδοξον ἐὰν τις σᾶς εἴπῃ ὅτι ὁ Λαοκόων σιγᾷ. Τί δὲ νὰ εἴπω-

μεν περὶ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης τῆς ἐξόχου, ἣτις ἐνθυμίζει—καὶ ἐνθυμίζει, φυσικώτατα διότι τὴν εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ ἰταλὸς ζωγράφος—, τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ « Ecce homo ! » ὑπὸ τοῦ Guido Reni;

Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ κάλλη, πᾶσαι αὗται αἱ ἀπαράμιλλοι τῆς τέχνης ἐν τῷ πάθει ἐκφράσεις θὰ ἐκρύπτοντο, θὰ ἐθάπτοντο ἐὰν ὁ γλύπτης ἦτο ὀλιγώτερον ἀρχαῖος Ἕλληνας καὶ περισσότερον Εὐρωπαῖος, ἐὰν οἱ τεχνῖται τοῦ συμπλέγματος τούτου ἐγεννῶντο ἐν Ῥώμῃ καὶ παρὰ τὸν Σπραῖα, τὸν Σικουάναν ἢ τὸν Δούναβιν ἢ καὶ παρὰ τὸν σημερινὸν Ἰλισσὸν ἀκόμη, ὅπου βλέπει τις τὰ ἀγάλματα περιειλιγμένα εἰς συνδόνας καὶ ἐσπαργανωμένα ὡς νήπια, ὅταν δὲ τύχῃ ὀπισθεν νὰ φαίνηται καὶ ἡ θάλασσα ὡς συμβαίνει διὰ τοὺς Ζάππας καὶ διὰ τὸν Βαρβάκην, τότε νομίζει τις ὅτι εἶνε τὰ λουτρά τοῦ Φαλήρου καὶ ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι εἶνε ἔτοιμοι νὰ πηδῆσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ λουσθῶσιν ἢ—ὅπερ δὲν πιστεύομεν νὰ ἤθελεν ὁ γλύπτης αὐτῶν—νὰ αὐτοκτονήσωσιν . . .

Διὰ τὴν γλυπτικὴν λοιπὸν τὸ ἐνδυμα εἶνε ἄχθος, εἶνε βῆρος, εἶνε ἐλάττωμα, τὸ μεταχειρίζεται δὲ μόνον τότε, ὅταν θελήσῃ νὰ ἐξάρῃ τὰ φυσικὰ κάλλη, ἢ διὰ ὠραίων πτυχῶν νὰ προσθέσῃ μεγαλεῖον καὶ γραμμὰς ἀρχιτεκτονικῆς μεγαλοπρεπείας εἰς τὸ ἔργον.

Ἄλλως δ' ὅμως ἔχει διὰ τὴν Ζωγραφικὴν. Ὁ Ζωγράφος δὲν δύναται οὐδὲ βῆμα νὰ κάμῃ ἀνεὺ ἐνδύματος. Τὰ περιβλήματα παρέχουσιν αὐτῷ, καὶ ῥάκη ἐὰν εἶνε, θαυμασίους χρωματισμούς, ποικιλιωτάτας ἀποχρώσεις καὶ γραφικὰς ἀπόψεις.

Ἐὰν ὁ Ῥαφαὴλ ἔγραψε γυμνὸν τὸν ἀνιστάμενον ἀπὸ τοῦ τάφου θεάνθρωπον, θὰ ἦτο ἐπίσης εὐτελες καὶ ταπεινὸν τὸ θέαμα οἷον θὰ παρείχετο ὁ Λαοκόων ἐνδεδυμένος.

Τούναντιον ἐκεῖνος ὁ παμφαῆς πάλλευκος καὶ ὡς χιῶν αἰγλήεις πέπλος, ὅστις περιβάλλεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δίδει εἰς αὐτόν τι τὸ νεφελῶδες, τὸ φανταστικόν, τὸ ποιήσεως καὶ ἰδανισμοῦ μετέχον, ἐνῶ πτυχαὶ τινες ἔνθεν κακεῖθεν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ριπίζόμεναι καὶ ἀναπεπταμένα φαίνονται ἡμῖν μακρόθεν δίκην πτερύγων.

Ἄλλ' οὐδεὶς καλλιτέχνης ἠσθάνθη τὸσον τὸ μυστήριον τοῦ φωτός ἐπὶ τῶν ὑφασμάτων ὡς ὁ Ῥέμβραντ. Ἡ « ἀποκαθήλωσις » του εἶνε τὸ τρανότατον τῶν τεκμηρίων. Διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ φωτός διὰ τὴν ἐστίαν τοῦ φωτισμοῦ τοῦ πίνακος ἐκλέγει τὴν λευκὴν σινδόνην καὶ τὸ γυμνὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πάντας δὲ τοὺς ἄλλοι ἐνδύει μὲ χρώματα σκιερά, δι' ὑφασμάτων βαρέων καὶ σκοτεινῶν.

Ἡ τέχνη τοῦ Κορνηλίου καὶ ἐν γένει ὄλοι οἱ κλασικισταὶ οἵτινες μιμοῦνται τὰ ἀγάλματα καὶ ἐφαρμύζουσι τὰ τῆς γλυπτικῆς ἐν τῇ Γρα-

φικῆ ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς τὰ μεγάλα ταῦτα πλεονεκτήματα τοῦ ἱματισμοῦ.

Ὁ Ζωγράφος κατὰ ταῦτα ἔχει ἀνάγκην νὰ σπουδάσῃ κατὰ βάθος τοὺς διαφόρους ἱματισμούς τῶν διαφόρων ἱστορικῶν ἐποχῶν, πρὸς δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ νὰ συλλέγῃ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ αὐτοῦ τεμάχια διάφορα καὶ ἐνδυμασίας, ἔστω καὶ ἑλλειπεῖς ἢ ἐφθαρμένας.

Πρὸς τούτοις ἀναστρεφόμενος ἐν τῇ κοινῶνι νὰ παρατηρῆ τὰς διαφοροὺς τοῦ ἱματισμοῦ παραλλαγὰς, τὰς πρὸς τοὺς χαρακτήρας καὶ τὰς φυσιογνωμίας τῶν ἀνθρώπων σχέσεις καὶ τὴν ἐντύπωσιν ἣν ἐμποιοῦσι τὰ διάφορα χρώματα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.

Ὁ Μουκάζυ ἐν τῷ «Χριστῷ πρὸ τοῦ Πιλάτου» παρέχεται ἡμῖν ἐντελὲς ὑπόδειγμα τοιαύτης ψυχολογικῆς τοῦ ἱματισμοῦ μελέτης καὶ ἐφαρμογῆς ἐν τῇ τέχνῃ. Ὅλους τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ῥωμαίους στρατιώτας καὶ τὸ πλῆθος τῶν περιέργων καὶ τῶν ἀγροίκων δικαστῶν τὰ σώματα ἐνέδυσσε διὰ ποικίλων καὶ πολυχρώμων ὑφασμάτων, τὸν δὲ Χριστόν, οἶονεὶ ὡς περιστεράν ἄσπιλον καὶ ἀγνήν περιέβαλε μὲ ποδῆρη λευκὸν χιτῶνα.

* *

Τὸ ἔργον τῶν ζωγράφων, καὶ δὲν νομίζω τοῦτο περιττὸν ἐνταῦθα νὰ σημειώσω, πολλάκις ποιοῦσι καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ἐφαρμόζουσιν αἱ κυρίαί καὶ ἰδίως αἱ περὶ τὴν περιβολὴν ὑπερβαλλόντως πολυπραγμονοῦσαι. Γνωρίζουσι κατὰ βάθος ἐκάστου χρώματος τὴν ἐντύπωσιν, ἐκάστης πτυχῆς τὸ μυστήριον, ἐκάστου τηλεφραοῦς λίθου ἐπὶ τῆς κόμης τὴν μαγεῖαν. Γνωρίζουσι τὸ ἀγέρωχον ἐνὸς ἀναπεπταμένου πύλου, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς συρομένης ἐσθῆτος, τὸ εὐτράπελον ἐνὸς τριπηχυαίου βόδα τὸ σαγηνευτικὸν μελαίνης κνημίδος περὶ εὐστροφον δίκην κορύνης κνήμην..., καὶ τὸ θαμβωτικὸν διὰ τοὺς δειλοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνὸς πορφυροῦ ἀλεξήλιου ἐν μέσῳ θαλεροῦ τοπείου.

Διὰ τοῦτο δὲ ἤθελον συμβουλεύσει τοὺς καλλιτέχνους ἡμῶν νὰ ἐρωτῶσι πολλάκις εἰς μερικά ζητήματα τῆς τέχνης των καὶ τὰς κυρίας....

Οἱ ἠθοποιοὶ δὲ καὶ αἱ ἠθοποιοί—εἰς ταύτας μάλιστα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ ὀλόκληρον τὸ ὠραῖον φύλον—γνωρίζουσι καὶ αἰσθάνονται πλέον παντὸς ἄλλου τὴν τε τοῦ περιβλήματος διάθεσιν ὡς καὶ τῆς πτυχολογίας τὸ μέγα πλεονεκτήμα. Μεγάλοι ἠθοποιοὶ καὶ τὴν ἀπλουστάτην ὀθόνην παρουσιάζουσιν ἡμῖν ὑπὸ μυρίας μορφάς. Ἐκάστη κίνησις των σὰς ὑπενθυμίζει καὶ ἐν καλλιτέχνῃμα. Ὁ Drach εἰς τῶν νεωτέρων ἠθοποιῶν τῆς Γερμανίας ὅταν ὑποδύηται τὸν Ὁρέστην, παρέχεται ἡμῖν πλήρη ἐξέλιξιν θαυμασιωτάτων ἀπόψεων τοῦ περιβλήματος

τῆς ἀρχαίας τῶν νεανίσκων περιβολῆς. Ἐπίσης ὁ μέγας Rossi, ὅτε παρῖστα τὸν Ἄμλετ ἢ τὸν Βασιλέα Λήρ, ὅποια λαμπρᾶς γραφικότητος δὲν ἐπεδείκνυτο θεάματα διὰ τοῦ μεταλλαζομένου καὶ μεταβάλλοντος σχήματος τῆς χλαμύδος. Ἀναδείκνυται δ' ἀληθῆς ζωγράφος ἐν τῷ Ὁθέλλφ ὅταν ἐκβάλλων τὸν στρατιωτικὴν του χλαμίδα περιτυλίσῃ μετὰ χάριτος τὴν ὠραίαν Δεσδαίμοναν.

Εἰς τὸν ἠθοποιόν, εἶνε ὄπλον ἀληθὲς εἰς τὰς χεῖρας τεμάχιον ὀθόνης, χλαμύς τις ἢ περιβόλαιον. Τὸ μεταχειρίζονται ὡς οἱ ἐν ταυρομαχίαις τὰς πρὸς ἐρεθισμόν τοῦ θηρὸς πορφυρίδας, τὰς phoeniceas vestes τῶν Ῥωμαίων. Ὁμοίως καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀκροατῶν πολλάκις εἰς τὴν κινουμένην καὶ ῥιπίζομένην ἔνθεν κακεῖθεν ὀθόνην αἰσθάνεται οἶονεὶ τινα τοῦ πάθους φλόγωσιν καὶ ἀνάφλεξιν...

Ἡ Σάρα Βεργάρ, ἡ Κλάρα Σιγγλερ ὡς Μήδειαι ἢ Παυλίνα Μάιλακ, ἐν τοῖς βαγνερίοις μελοδράμασι καὶ πλεῖστα ἄλλαι περιφανεῖς ἠθοποιοὶ κατορθοῦσιν ἀληθῆ θαύματα διὰ τοῦ καταλλήλως ἐκλεγομένου καὶ περιβαλλομένου ἐνδύματος. Μία ἀπλὴ μεταλλαγὴ ἐνδύματος ἀπὸ πράξεως εἰς πρᾶξιν καθιστᾷ αὐτὰς ὠραιότερας, συμπαθητικωτέρας, ὠχροτέρας ἢ φοβερωτέρας, ἀγνοτέρας ἢ μᾶλλον φιλαρέσκους...

Πολλὰ δὲ σκοτεινὰ ζητήματα ἀφορῶντ' αὐτὸν ἀρχαῖον ἱματισμὸν ἔλυσαν λίαν ἐπιδειξίως μεγάλοι ἠθοποιοί. Οὕτω τὸ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον μεταξὺ τῶν σοφῶν ἀμφισβητούμενον καὶ μὴ ἐξακριβούμενον σχῆμα τῆς Ῥωμαϊκῆς τηβένου, τῆς toga, ἀκριβῶς διέγραψε καὶ καθώρισε διάσημος ἠθοποιὸς γάλλος. Ἦδη ὅλος ὁ κόσμος τῶν γραμμάτων γνωρίζει ὅτι ἡ τηβένος ἔχει σχῆμα ἐλλειψίωδες, ἧς τὸ ἐν τρίτον διαγράφεται ἀπὸ κέντρου ἀπωτέρου.

Παρ' ἡμῖν δυστυχῶς ἐν ταῖς παραστάσει τῶν ἀρχαίων δραμάτων ὀλιγίστην περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπέδειξάμεθα τριβήν. Ἐβλεπέ τις δὲ καὶ ἐν τῷ «Οἰδίποδι τυράνῳ», καὶ ἐν τοῖς «Πέρσαις» καὶ ἐν τῇ πρῶτῳ παραστάσει τοῦ «Λεωνίδα», περιβολὰς πολὺ ὀλίγον μιμουμένης τὸ ἀρχαῖον σχῆμα καὶ χρώματα ἠκιστα ἑλληνικά. Ἦρκει νὰ ἐβλέπετε τὴν ὑποκριθεῖσαν τὴν βασίλισσαν τῆς Σπάρτης, διὰ νὰ μάθητε διὰ πρώτην φοράν ὅτι καὶ ἐν Σπάρτῃ ἦτο ἐν χρήσει τὸ πάλαι ἢ tournure....

Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ὀφθαλμὸς ἐβδελύττετο ἄγαν τὸ πολυχρῶμον καὶ πολυποικίλον, βάρβαρον αὐτὸ καὶ ξενικὸν αἰετοπτεθεωρῶν καὶ σήμερον δὲ ἀκόμη ἐν τῇ περιβολῇ ὁ ἑλλήν φιλεῖ λίαν τὸ μονόχρουν, τὸ ἀπλοῦν καὶ τὴν τῶν χρωμάτων ἡρεμὸν συναλοίφην, ὡς παρατηρεῖ τις ἐν Ἀθήναις ἐν ταῖς περιβολαῖς τῶν νέων καὶ τῶν νεανίδων.

Ὡς δὲ τὸ κλίμα ἡμῶν τὸ ἀναπεπταμένον, φαιδρὸν καὶ ἀνοικτόν, ὡς

ἡ γαλανή μας θάλασσα ἦτις γελᾷ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς τρικυμίαις καὶ δεικνύει τοὺς λευκοὺς τῆς ἀφροῦς ὁμοίους πρὸς ὀργιζομένης ὠραίας κόρης τοὺς λευκοὺς ὀδόντας, οὕτω καὶ ἡ *φουσταρέλλα* λευκῆ, χιονώδης, ἐλαφρὰ καὶ εὐστροφος φαίνεται ὡς πτέρυξ εὐτραχήλου κύκνου, ὡς λευκὸν νεφίδριον, ὅπερ φέρουσιν ἐπὶ τῆς ἀγκάλῃς καὶ αἱ μᾶλλον θαλαπῆραι καὶ εὐφρόσυνοι πνοαὶ τοῦ Ζεφύρου.

Ἡ ἐπιστήμη ὅθεν τοῦ ἱματισμοῦ κατέκτησεν ἔδαφος σήμερον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, πλείστοι δὲ σοφοὶ ἄνδρες διὰ βίου ὄλου ἐγκύπτουσι καὶ μελετῶσι τὰ περὶ αὐτόν. Οὕτω ἡ Γαλλία ἔχει τὸν πολύτιμόν της ἀκαδημαϊκὸν *Roget* ὅστις διδάσκει ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Καλῶν Τεχνῶν ἐν Παρισίοις.

Ἐφέτος ὠμίλησε περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐνδύματος. Ἐγὼ ἔσχον τὸ εὐτύχημα νὰ τὸν ἀκούσω πέρυσι πραγματευόμενον τὰ περὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ. Ὁ φίλος μου καὶ συμπαθῆς ἐκεῖ γλύπτης κ. Λάζαρος Σῶχος μοι ἔλεγεν ὅτι ὅταν πρόκηται νὰ διδάξῃ ὁ *Roget*, ἔρχονται καὶ ἀπὸ μακρινῶν χωρῶν λόγιοι καὶ καλλιτέχναι ὅπως μετὰσχῶσι τοῦ μοναδικοῦ τούτου γεύματος, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Γαλλία δὲν παράγει μόνον καμπανίτην ἔξοχον ἀλλὰ καὶ οἰνοπνεύματα ἐκλεκτὰ ἄνευ ὁμῶς οἴνου....

Ἀπελπίζω καὶ τὴν κυρίαν *Λιζιέ* καὶ τὸν κύριον Ἀηδονόπουλον ὅτι θὰ ἐνδύσουν ποτὲ ἄνδρα ἢ γυναῖκα καθ' οἷον ἀπαράμιλλον τρόπον ἐνέδυσεν ὁ γάλλος ἀρχαιολόγος τὰ ὑποδείγματά του μὲ τὰς αἰγυπτιακὰς ὀθόνας, ἃς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκεῖ.

Ὅποια τέχνη, ὅποια γνώσις βαθυτάτη τῆς πτυχολογίας! Σᾶς ἐκπλήττει, δὲν περιμένετε ποτὲ ἀπὸ ἑνα τετράγωνον ὀθόνιον μετὰ ὀλίγους ἐλιγμούς, μετὰ τινος περὶ τὸ σῶμα ἐντέχνους καὶ ἐπιδεξίας περιπτύξεις νὰ σᾶς παρουσιασθῇ ὡς ὀλόκληρον ἐνδύμα μὲ τόσας πτυχάς, μὲ τόσα σχήματα, μὲ τσαύτας περιπλοκάς! Ἐκεῖνο τὸ ἰσχυρὸν, μελαψὸν καὶ ταλαίπωρον ὑπόδειγμα, ὅπερ συνήθως εἶνε Ἰταλός, αἴφνης σᾶς παρουσιάζεται ὑπὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐνός Φαραῶ, ἐνός Ῥαμσῆ!

Μεταξὺ τοῦ ἀκροατηρίου τοῦ σοφοῦ ἀκαδημαϊκοῦ διακρίνω πολιὰς κεφαλάς. Ἴδου εἰς εὐρωστὸς γεννάδας μὲ φαλακρὰν κεφαλήν. Εἶνε ὁ ζωγράφος *Benjamin-Constans*, μία δόξα τῆς Γαλλίας ἐν τῇ Ζωγραφικῇ. Παρ' αὐτὸν ὁ διαπρεπῆς γλύπτης *Charu*, ὅστις δὲν ὑπάρχει νῦν μεταξὺ τῶν ζώντων καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἑξοχότητες. Ὅλοι δὲ προσεκτικοί, ὅλοι ὀφθαλμοὶ καὶ ὠτα ὡς μαθηταὶ ἀκούοντες τὸ μάθημα. Πέριξ πληθὺς νεαρῶν ζωγράφων κρατοῦσι μολυβδίδας καὶ χρώματα ἢ σημειώσεις. Εἶχον καὶ ἐγὼ μετ' ἑμαυτοῦ μικρὸν λεύκωμα καὶ ἐσκαρίφιζον, ἀλλὰ ποῦ νὰ

προφθάσω ν' ἀποτυπώσω τὰ τόσον ταχέως μεταβαλλόμενα σχήματα! . . ἀπαιτεῖται μεγάλη δεξιότης καὶ εὐχέρεια . . .

Ἐκ τῆς διαλέξεως ἐκείνης ἐνθυμοῦμαι τὴν φράσιν. «Οἱ Ἕλληνας ἀντικατέστησαν τὰ κοσμήματα διὰ τῆς πλαστικότητος.»

Ἡ φράσις αὕτη τοῦ γάλλου ἀρχαιολόγου ἐγκλείει μεγάλην ἀλήθειαν περὶ τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς τῶν περιβλημάτων. Ὁ ἄγρυπνος δὲ παρατηρητῆς δύναται νὰ παρακολουθήσῃ τὴν βαθμιαίαν ἐξαφάνισιν τῶν πολυχρῶμων (ἀσιατικῆς καὶ αἰγυπτιακῆς προελεύσεως) κοσμημάτων ἐκ τῶν ἀρχαίων πλαστικῶν ἔργων. Ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων τῆς Ἀκροπόλεως παρατηρεῖται εἰσέτι τὸ ἐπιπολάζον καὶ πῶς ἀνατολίζον τῆς πολυχρωμίας καὶ πολυκοσμίας. Ἐν μεταγενεστέροις γλυπτικοῖς μνημείοις τὰ κοσμήματα περιορίζονται καὶ ἀπωθοῦνται πρὸς τὰς παρυφάς, τὰς ὥας, τῶν ἐσθήτων καὶ πέπλων καὶ τέλος ἐξαλείφονται ἐντελῶς, ὡς ἐν ταῖς γυναιξὶ τοῦ ἀνατολικοῦ αἰτώματος τοῦ Παρθενῶνος ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν δύο κατακεκλιμένων Μοιρῶν, ὧν τὸ πλαστικὸν κάλλος ἐπαξίως περιγράφει ὁ *Lévêque* ἐν τῷ ὑπὸ πασῶν τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Γαλλίας ἐστεμμένῳ περὶ τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Καλοῦ ἔργῳ του¹.

* *

Τοιαῦτα ἐν ὀλίγοις τὰ περὶ τοῦ ἱματισμοῦ ἐν τῇ τέχνῃ. Ἐσκόπου ν' ἀποδείξω ὅτι καίπερ ἀδελφαὶ Τέχναι ἡ Γλυπτικὴ καὶ ἡ Ζωγραφικὴ ἐν τούτοις ὄχι μόνον ἀμφότεραι ὁμοῦ πρὸς τὴν ποιήσιν, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Λέσσιγγ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλας, «ἕλη καὶ τρόποις μιμήσεως διαφέρουσιν». Ὁ ζωγράφος δύναται, ὡς ὁ Τιμάνθης ἐποίησε διὰ τὸν Ἀγαμέμνονα, ὅπως ἐκφράσῃ τὸ ὕψιστον ἄλγος νὰ καλύψῃ δι' ἱματίου τὸ πρόσωπον τοῦ ἄγαν ἀλγυῦντος καὶ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ εἶνε ἐξόχως μέγα. Ἀλλ' ὁ γλύπτης ποιῶν ταῦτό τοῦτο γέλωτα μόνον ὀφλισκάνει. Ὁ ποιητῆς πάλιν ὡς ὁ Ὀβίδιος δύναται, ἐν τῇ ἐσχάτῃ στιγμή τοῦ πάθους νὰ μεταμορφώσῃ τὸν μαχητὴν Κύκνον εἰς τὸ ὁμώνυμον χιονώδες ὠραῖον καὶ εὐτράχηλον πτηνόν, ἀλλ' ὁ ζωγράφος καὶ ὁ γλύπτης δι' ἄλλων μέσων θὰ ἐπιζητήσῃ τὴν κορύφωσιν τοῦ πάθους. Τὸ βέβαιον δ' ὁμῶς εἶνε ὅτι τὸ ἐνδύμα μένει τὸ μέγα καὶ ἀκραιφνὲς ὄπλον τοῦ ζωγράφου. Μόνος ὁ χρωστήρ γνωρίζει τὴν μαγεῖαν τῆς περιβολῆς καὶ τὸν πλοῦτον, ἐν αὕτῃ συμβάλλεται τῇ τέχνῃ.

Ἡ Γλυπτικὴ ὡς κύριον μέσον ἐκφράσεως ἔχει τὸ γυμνόν. Ἐὰν δὲ λάβῃ ἀνάγκην περιβολῆς, ταύτην θὰ ζητήσῃ μόνον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν καὶ ἰδίως παρὰ τῇ δωρικῇ φυλῇ. Μόνος ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας

¹ La Science du Beau par Charles Lévêque Paris 1872. (Τόμ. II σελ. 78).

ἐποιήσατο ἑαυτῷ ἔνδυμα, ἐν ᾧ ὅλοι οἱ ἄλλοι λαοὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν κά-
 νομεν ἀκριβῶς τούναντιον, κατασκευάζομεν σώματα διὰ τὰ ἐνδύματα.

Παρὰ τῷ ἀρχαίῳ Ἀθηναίῳ ἢ Σπαρτιάτῃ ὁ χιτῶν ὑπεχώρει πρὸ τοῦ
 στήθους, ἡ ζώνη πρὸ τῆς ὀσφύος, τὸ ὑπόδημα πρὸ τῶν δακτύλων, τὸ κά-
 λυμμα πρὸ τοῦ κρανίου.

Ἡμεῖς σήμερον μεταμορφώνομεν τὰ στήθη, τοὺς λαιμούς, τὰς ὀσφύς,
 τοὺς πόδας, τὰς κεφαλὰς πρὸς τὸ σχῆμα τὸ αὐθαίρετον, τὸ ἄλογον, τὸ
 δυσειδές τοῦ πλίου, τῆς βεδιγκάτας, τοῦ στηθοδέσμου, τοῦ ὑποδήματος,
 τῆς βελάδας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὡς εἶπεν εἰς γάλλος λίαν σοφῶς

La mode est plus forte que la raison
 ὁ συρμός εἶνε ἰσχυρότερος τῆς λογικῆς.

Τὸ σημερινὸν ἔνδυμα εἶνε αὐτόχρομημα ὁ δῆμιος τῆς Γλυπτικῆς. Μάτην
 ἡ ἀγωνιώσα αὕτη τέχνη βλάκει φωνὰς πνιγνὰς ἐκ τῶν συνεσφιγμέ-
 νων περιλαιμιῶν καὶ τῶν στηθοδέσμων, ὅπου ὡς αἰχμαλώτιδα χριστιανὴν
 ἔχει περιφράξει καὶ ἐγκλείσει αὐτὴν ὁ γενίτσαρος Συρμός. Μάτην ζητεῖ
 νὰ φθάσῃ τὰς Μοίρας τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῆς Παιονιείου Νίκης τὸ εὐ-
 σταλές πλαστικὸν κάλλος. Ὁ στηθοδέσμος ἵσταται ἐκεῖ πρὸς αὐτῆς ἀπη-
 νῆς ὡς Κέρβερος καὶ βάνασος ὡς ἔλλην εἰσπράκτωρ. Ἐννοεῖ νὰ εἰσ-
 πράξῃ καὶ νὰ ἀπορροφήσῃ καὶ τὸ ὀλίγον ἐναπολειφθὲν αἷμα εἰς τὰ μόλις
 διαβλέψαντα τὴν ἡῶ τοῦ βίου νεαρὰ σαρκία!

Ὅταν ἡ Γλυπτικὴ πεισθῇ ὅτι ὁ τύπος τῆς σφηκός καὶ τῆς μελισσῆς,
 τοῦ κώνωπος καὶ τῶν ἄλλων ἐντόμων εἶναι ὁ ἀληθὴς καὶ ἀφθίτος τύπος
 τοῦ γυναικείου κάλλους, τότε μόνον θὰ δυνηθῇ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ ση-
 μερινὰ σώματα καὶ ἐνδύματα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς. Καὶ δὲν
 θὰ βραδύνη δυστυχῶς νὰ συμβῇ τοῦτο καὶ μάλιστα ἡ Ἑλλάς ἥτις παρή-
 γαγε τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου ὡς τὸ τέλειον γυναικεῖον κάλλος θὰ
 παραγάγῃ ἤδη καὶ τὸν νεώτερον τύπον τοῦ κάλλους ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς
 Σφηκός. Τοιαύτη μανία ἔχει καταλάβει τὸ ὠραῖον φύλον πρὸς τὴν διχο-
 τῶσιν!

Ὅφειλω ἐν τούτοις νὰ παρατηρήσω ὅτι ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τοῦ στη-
 θοδέσμου δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς αὐτόν, ἀλλ' εἰς τὴν κακὴν χρῆσιν, ἣν
 ποιούμεθα αὐτοῦ. Ὁ στηθοδέσμος τούναντιον παρέχεται καλὰς γραμ-
 μὰς καὶ ἀναγκάζει τὸν κορμὸν νὰ ὀρθοστατῇ. Οἱ ὀμηρικοὶ ἥρωες
 εἶχον τοὺς χαλκοῦς θώρακας καὶ ζωστήρας κατὰ τῶν βελῶν καὶ δορά-
 των, ἐπὶ δὲ Περικλέους οἱ θηλυπρεπεῖς καὶ τρυφηλοὶ ἐποιοῦντο χρῆσιν
 τοιούτων τοῦ σώματος παχέων ἐρυμάτων πρὸς παραγωγὴν πλαστικῆς
 εὐσχημίας. Τὰ τοιαῦτα δὲν βλάπτουσι ποσῶς, ὠφελοῦσι μάλιστα κατὰ

τοῦ ψύχους καὶ τῆς κυρτώσεως τοῦ κορμοῦ. Ἀλλὰ πρὸς τί τὸ ἱλιγγῶ-
 δες, τὸ ἄλογον, τὸ ἐντομικὸν σφίξιμον; Πρὸς τί αὐταὶ αἱ ἀχάριτες καὶ
 ἄνευ πλαστικοῦ κάλλους σφηκώδεις δακτυλοειδεῖς ὀσφύς; Ὁ στηθό-
 δεσμος προσκομίζεται ἐπέισακτον καὶ οὐχὶ φυσικὴν εὐσωμίαν, πολλὰς δὲ
 ἀταλαιπώρους τὸ σῶμα καθιστᾷ εὐπλαστοτέρας καὶ εὐσταλεῖς. Ἀλλ'
 ἀφ' ἧς στιγμῆς μεταβληθῇ εἰς βίαιον τῆς φύσεως ρυθμιστὴν καὶ κατα-
 στροφέα, ἀφ' ἧς μεταχειρισθῶμεν αὐτόν ὡς μέσον πρὸς μεταμόρφωσιν
 τοῦ ἀληθοῦς πλαστικοῦ κάλλους καὶ τῆς κανονικότητος τῆς φύσεως, ἀπὸ
 ἐκείνης τῆς στιγμῆς καθίσταται οὗτος ὁ μᾶλλον ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τῆς
 Τέχνης, τῆς Γλυπτικῆς, τοῦ Κάλλους.

Θὰ ἦτο μάταιον νὰ ζητήσωμεν νῦν τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω τροπὴν τοῦ
 ἱματισμοῦ. Ὅταν γίνωμεν μεγάλοι, ὅταν καὶ ὁ ἔσχατος ἔλλην ἀγυῖα-
 παῖς φρονηματισθῇ καὶ φέρηται ὡς μέλος μεγάλου ἔθνους, ὅταν παύσω-
 μεν νὰ εἶμεθον νάνοι, νὰ ἔρωμεν νὰ θαυμάζωμεν τοὺς τίτλους, νὰ χαί-
 νομεν πρὸςτίλθοντος ὑποδήματος, νὰ ποδοφιλῶμεν τοὺς ἐκ σαρδελῶν
 ἀπόζοντας κομματάρχας, ὅταν περιφρονήσωμεν τὴν κολακειάν καὶ τὸν
 ἀποθαυμασμόν, τότε, τότε μόνον θὰ βδελυθῶμεν τὸ σφίξιμον, τὰς σφη-
 κώδεις καὶ ἀποτροπαίους ὀσφύς, τὰς πλαδαράς καὶ ἐψιμμυθιωμένας ὀφείας,
 τὰ βεβιασμένα ἐνδύματα, τοὺς ἀπειροκάλους χρωματισμούς καὶ τὰ ἄνευ
 γραφικότητος καὶ ἀπλότητος περιβλήματα.

Τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον ἔνδυμα μόνον εἰς ἀπλᾶς καὶ μεγάλας ψυ-
 χὰς ἀρμόζει.

Τότε μόνον θὰ δυνηθῇ καὶ ἡ Τέχνη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ μέγαρα καὶ
 παρακαθίσῃ εἰς τὰς πολυτελεῖς τραπέζας ἡμῶν, ὅπως ζητήσῃ παρὰ τῆς
 κοινωνίας τὴν ἔμπνευσιν, τὰς καλὰς γραμμὰς, τὰς ὑψηλὰς καὶ μεγαλο-
 πρεπεῖς πτυχὰς. Σήμερον δὲν τῇ παρέχετε ἢ παραδὰλὰ ράκη καὶ καχε-
 κτικούς κορμούς μετὰ σαρκὸς ἀνειμένης. Ἄς κατασκευάσωμεν σώματα
 εὐσταλῆ δι' ἀγῶνων καὶ παιδιῶν ὑπαιθρίων, ἄς ἐνδύσωμεν τὰ σώματα
 ταῦτα μὲ εὐρέα, ἀπλᾶ καὶ εὐπτυχα περιβλήματα ὅπως ὑπ' αὐτὰ ἀνα-
 πτύσσωνται οἱ μυῶνες καὶ ἡ σὰρξ διαστέλλεται καθ' ὅσον ἡ φύσις ὀργᾷ,
 καὶ τότε καὶ ἡ Γλυπτικὴ θὰ παραγάγῃ οἷον τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην
 ἀριστοτέχνημα, ἀντὶ τοῦ ὀποίου ὁ μὲν βασιλεὺς Νικομήτης προσεφέρετο
 νὰ πληρώσῃ πάντα τὰ χρέη τῶν Κνιδίων, ἀλλ' ἔπερ αὐτοὶ ἠρνήθησαν
 ἀναδείξαντες, τὸ πραξιτέλειον δημιούργημα ἀνεκτίμητον, ἡ δὲ ζωγρα-
 φικὴ παρόμοια πρὸς τὴν Μήδειαν καὶ τὸν Αἴαντα τοῦ Τιμομάχου, ἅτινα
 ὁ Καῖσαρ ἠγόρασεν ἀντὶ ἡμίσεως ἐκάτομμυριου δραχμῶν.

Ἔργα οἷα τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ δυσκόλως θὰ ἀναπαραγάγῃ ἡ ἀνθρω-
 πίνη δρᾶσις. Ἀλλ' οὐχὶ μόνον τῆς σαρκὸς τὴν τελείαν πλαστικότητα

καὶ τὴν ἀπαράμιλλον μίμησιν παρέσχοντο οἱ Ἕλληνες. Ἡ Πτυχολογία εἶνε ἑλληνικὴ ἐπίνοια καὶ γνήσιον τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος γέννημα.

Οὐδὲ κεραίαν προσέθηκαν εἰς ταύτην οἱ νεώτεροι χρόνοι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Βίγκελμαν πρὸ αἰῶνος ἐκήρυξε διαψεύδων καὶ καυτηριάζων τὸν τάναντία δογματίσαντα Πασκολῆ.

Τὰ ἐπὶ μαρμάρου τρίχαπτα καὶ αἱ ἀπειρόκαλοι ἀπομιμήσεις τῶν λεπτομερειῶν τοῦ νεωτέρου ἐνδύματος εἶνε κατάπτωσις οἰκτρά τῆς ἀνδριαντοποιίας. Ἡ πτυχολογία τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων εἶνε καὶ μένει ἐς αἰὲ οὐ τελειότατος καὶ ἀκραιφνέστατος ὑπογραμμὸς διὰ πάντας τοὺς λαοὺς καὶ διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας.

Μόνῃ ἡ Ἑλλάς ἦτις εἶνε ἐρριμμένη ἐπὶ τῆς Μεσογείου δίκην εὐπτύχου, εὐπετοῦς χλαμίδος ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ παρομοίου κάλλους περιβολάς.

Δυστυχῶς ἡ ἡμετέρα γλῶσσα στερεῖται παντελῶς καὶ τοῦ ἐλαχίστου βοηθήματος πρὸς τοιαύτας μελέτας. Οἱ φοιτηταί, οἱ φιλόλογοι, οἱ ἀρχαιολόγοι, οἱ καλλιτέχναι, οἱ ἠθοποιοί, οἱ ράπται καὶ αἱ ράπτριαι καὶ πᾶς ἀνεπτυγμένος κύριος καὶ πᾶσα ἀνεπτυγμένη δέσποινα ὁσάκις λάθωσιν ἀνάγκην νὰ γνωρίζωσι τι ἀκριβῶς περὶ τοῦ ἱματισμοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἢ τοῦ μεσαίωνα τῶν διαφόρων ἐθνῶν εὐρίσκονται πρὸ τοῦ χάους, πρὸ τοῦ ἀπείρου ὡς ὅτε ἀόμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἢ ὅτε κατὰ Ὀβίδιον,

«Frigida pugnant calidis, umentia siccis».

Εἰς τοιαύτην ἀρχέγονον καὶ προϊστορικὴν ἢ μᾶλλον κοσμογονικὴν κατάσταση διατελοῦμεν, ἢν οἱ μὲν ἀστρονόμοι προέβλεπον ἐλευσομένην μετὰ ἑκατοντάδας αἰῶνων, ἀλλ' ἦτις δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι ἐνέσκηψε πολλῶ τοῦ δέοντος πρότερον . . .

Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον εἴτε τὸ Πανεπιστήμιον, εἴτε ὁ Πάρνασος νὰ προεκήρυσσον φιλολογικὸν διαγώνισμα διαλαμβάνον τὰ τῆς ἀκριβοῦς περιγραφῆς τοῦ ἐνδύματος καὶ τὴν ὅσον οἶόν τε καλλιτεχνικὴν ἀναπαράστασιν αὐτῶν ἐν εὐσυνόπτῳ καὶ εὐφραδεῖ τεύχει.

Θὰ συνβάλλοντο σπουδαίως εἰς τὴν ἐπὶ τὸ καλαισθητικώτερον περὶ τὸν ἱματισμὸν χειροτεχνίαν καὶ εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς γλώσσης διὰ κυρίων καὶ ἀκριβῶν ἐκφράσεων, ὧν παντελῶς ἀμοιρεῖ ἡ νεοελληνικὴ.

Ἀλέξ. Φιλαδελφεὺς

ΑΛΒΑΝΙΚΑ ΕΘΙΜΑ¹

ΓΑΜΟΣ

Ἐν Ἀλβανίᾳ ὁ γάμος οὐδὲν ἀποτελεῖ, ὡς παρ' ἡμῖν, κοινωνικὸν ζήτημα· οὐδεμία ἐκεῖ ὑπάρχει ἀνάγκη πολυειδῶν σκέψεων καὶ ἐκφράσεως παντοειδῶν καὶ συνήθως ἀντιφασκουσῶν γωνιῶν πρὸς λύσιν τοῦ παρ' ἡμῖν πολυθρῦλτου τούτου ζητήματος· ἐκεῖ οὐδεὶς λόγος περὶ τούτου γίνεται, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ἅπασαι γενικῶς αἱ κόραι, εἴτε πλούσιαι εἶναι, εἴτε πτωχαί, εἴτε ὠραῖαι, εἴτε ἄσχημοι, θὰ νυμφευθῶσι καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ ἐλαττωματικαὶ οὐδὲν ἐξαίρουνται τοῦ κανόνος τούτου. Ἐξαίρεσιν μόνον ποιεῖ ἱκανὸς ἀριθμὸς εὐειδῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δεσποινίδων, αἵτινες τῇ συμβουλῇ καὶ ἐπιμόνῳ προτροπῇ τοῦ πο- πολυαριθμοῦ καὶ πανισχύρου ἐν Ἀλβανίᾳ καθολικοῦ κλήρου προώρισται νὰ μείνωσιν ἑσσεὶ παρθένοι χάριν δῆθεν τῆς θρησκείας. Τὰ κοράσια ταῦτα, εὐειδῆ, ἐπαναλαμβάνω, ἀποτελοῦσιν εἶδος κοσμικῶν οὕτως εἰπεῖν καλο- γραιῶν, αἵτινες οὐδὲν ἱερατικὸν ἔνδυμα φέρουσαι διαμένουσαι μετὰ τῶν γονέων των, καὶ ἔχουσιν ἀδιαλείπτους μετὰ τῶν καθολικῶν ἱερέων δόσοληψίας . . . Ἐκτὸς τῶν κορασιῶν τούτων, Βιργκινῆς ἀλβανιστὶ καλου- μένων, εἶναι σπανιώτατον νὰ διαμείνῃ ἄγαμος κόρη τις ἐν Ἀλβανίᾳ. Ἐκεῖ τὸ λεπτόν καὶ εὐαίσθητον τῆς προικὸς ζήτημα δὲν ὑφίσταται· ὁ Ἀλβανὸς ἐννοεῖ νὰ ἐφοδιάσῃ μόνον τὴν θυγατέρα του μετὰ τὰ ἀναγκαί- οῦντα αὐτῇ ἐνδύματα· περὶ χρηματικῶν ζητήματων οὐδὲ λόγος γίνεται· ὁ δὲ νυμφίος ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς κόρης καὶ εἰς μέγαν ἀριθμὸν περικλημίδων, ἃς ἡ νύμφη ἀντὶ χρημάτων τῶ φέρει.

Ἡ Ἀλβανὴ παρθένα, ἢ τε ὀθωμανὶς καὶ ἢ χριστιανὴ, μέχρι τοῦ δω- δεκάτου αὐτῆς ἔτους δύναται νὰ ἐξέρχεται εἰς τὰς ὁδοὺς ἀσκεπῆς· με- ταβαίνει εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐν γένει καθίσταται ὀρατὴ εἰς πάντας. Μόλις ὅμως γίνῃ δωδεκαετής, τότε κρύπτεται ἐπι- μελέστατα, οὐδενός, ἐκτὸς τῶν στενοτάτων συγγενῶν τῆς, δυναμένου νὰ τὴν ἴδῃ. Ἰδίως δὲ όταν δὲν φημιζῆται ἐπὶ καλλονῇ, τότε οὐδὲν ἀνθρώ- πινον ὄμμα δύναται νὰ τὴν ἴδῃ. Πολλάκις συμβαίνει νὰ ἀσθενήσῃ ταλαι- πωρος κόρη ὑπερβάσα ἢ δὴ τὸ δωδέκατον αὐτῆς ἔτος· ἵνα μὴ τὴν ἴδῃ ὁ ἱατρός, προτιμῶσι νὰ ἀφίνωσι τὴν νόσον προοδεύουσαν, καὶ μόνον ἐν

¹ Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φύλλον.
τομος 14'. Ἰανουάριος

ἐσχάτη ἀνάγκη ἀποφασίζουσι νὰ καλέσωσι τὸν ἰατρόν, ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ μεγάλων προφυλάξεων, παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ μεταβῇ τὴν νύκτα, καὶ ὀρκίζοντές τον νὰ μὴ εἴπη εἰς οὐδένα ὅτι εἶδε τὴν κόρην. Ὅποσα δυστυχήματα δὲν συμβαίνουν ἐκ τοῦ ἔθιμου τούτου! ἐγὼ αὐτὸς πολλάκις προσεκλήθην νὰ ἴδω κόρας ἀσθενεῖς, ἐν τῇ ἀγωνίᾳ ἤδη τοῦ θανάτου εὐρισκομένας, καὶ δυναμένας βεβαίως νὰ σωθῶσιν, ἐὰν ταχύτερον προσεκαλούμην. Ἔνεκα τοῦ ἔθιμου τούτου οἱ γάμοι συνάπτονται χωρὶς τὸ παράπαν οἱ σύζυγοι νὰ γνωρίζωσιν ἀλλήλους. Μόνον παρὰ τὸν βωμὸν καὶ ἐνώπιον τοῦ ἱερέως ὁ νέος θὰ ἴδῃ κατὰ πρῶτον τὴν μνηστὴν του. Καὶ προσπαθοῦσι μὲν οἱ ταλαίπωροι νέοι διὰ διαφόρων γραιδιῶν νὰ λάβωσιν ἔστω καὶ ἀσθενεῖς τινὰς πληροφορίας προτοῦ νὰ μνηστευθῶσιν, ἀλλὰ τὸ ἔθιμον τῆς ἀποκρύψεως τηρεῖται μετὰ τὸσαύτης αὐστηρότητος, ὥστε σπανιώτατα κατορθοῦσι νὰ μάθωσι τι.

Ὅταν ὁ νέος φθάσῃ εἰς ἡλικίαν γάμου, αἱ γυναῖκες τῆς οἰκογενείας του ἄρχονται ζητούσαι δι' αὐτὸν νύμφην. Ἀδιάλειπτοι ἐνεργοῦνται ἐπισκέψεις εἰς οἰκίας, ἐνθα γνωρίζουσιν ὅτι ὑπάρχει νύμφη ἀνάλογος τῆς περιωπῆς τοῦ προστατευομένου των, καὶ ἐξύμνησις αὐτοῦ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ. Μετὰ διπλωματικῆς τῆς ὄντι ικανότητος θίγουσι τὸ ζήτημα, βολιδοσκοποῦσαι τὰς διαθέσεις τῶν γονέων τῆς νέας, καὶ προσπαθοῦσαι νὰ πείσωσιν αὐτοὺς περὶ τοῦ συμφέροντος τοῦ γάμου τούτου. Ἐὰν οἱ γονεῖς πεισθῶσιν ἐπὶ τέλος, τότε ἅπαντες προτείνοντες τὴν δεξιὰν ἀνακράζουσι πὲρ χάϊρ, πὲρ χάϊρ, δηλαδὴ καλορρίζικα, καὶ ἡ ὑπόθεσις θεωρεῖται τετελεσμένη τυπικῆ τις μόνον συγκατάθεσις τῆς νέας ὑπολείπεται, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλως τε ἔχει σημασίαν, καθόσον αὕτη ἀνεξαιρέτως δέχεται πάντοτε πᾶν ὅ,τι οἱ γονεῖς τῆς περὶ τῆς τύχης τῆς ἀπεφάσισαν.

Οὕτω λοιπὸν εὐρεθείσης τῆς μνηστῆς, ὁ νέος ὀφείλει ἐντὸς βραχείου διαστήματος νὰ πέμψῃ πρὸς αὐτὴν διὰ δύο συγγενῶν του. ἐν κομβολόγιον, ἐν δακτυλίδιον καὶ κιβωτίδιον τι περιέχον 1 ἢ 2 σαπούνια, ἐν κτένιον καὶ μερικά κομφέτα. Ἡ ἀποδοχὴ τῶν δῶρων τούτων ἐπισφραγίζει ὀριστικῶς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ οἱ νέοι θεωροῦνται ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης μεμνηστευμένοι, οὐχὶ ἁπλῶς ὑπὸ τὴν παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν ἔννοιαν. Ἐκεῖ εἶναι λίαν κινδυνῶδες νὰ μετανοήσῃ αἴφνης ὁ μνηστὴρ καὶ νὰ ἀλύσῃ τὸν ἀπαξ-γενόμενον ἀρραβῶνα. Ἡ οἰκογένεια τῆς κόρης ἤθελε θεωρήσει τὴν ἄρνησιν τοῦ νέου ὡς καιρίαν προσβολὴν κατὰ τῆς τιμῆς τῆς, οὐαὶ δὲ εἰς τὸν νέον, ἐὰν δὲν σπεύσῃ νὰ ἐκπατρισθῇ ἀμέσως ἢ κεφαλὴ του εἶναι ἐκτεθειμένη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰς τὴν τρομερὰν *Berzéta*, περὶ ἧς ὠμίλησα πρὸ ὀλίγου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ταλαίπωρος κόρη ἐν τῇ περυστάσει ταύτῃ, καθὼς καὶ οἱ νεώτεροι αὐτῆς ἀδελφοὶ ἢ ἀδελφαί, ἐὰν

ἔχῃ τοιοῦτους, εἶναι ὄντως ἀξιολύπητοι, διότι ἐκείνην μὲν οὐδεὶς ἕτερος πλέον δέχεται διὰ σύζυγον, οὗτοι δέ, κατ' ἀπαραβίαστον ἔθιμον τῶν Ἀλβανῶν, δὲν δύνανται νὰ νυμφευθῶσιν ὡς νεώτεροι, προτοῦ νυμφευθῆ ἢ μεγαλειτέρα αὐτῶν ἀδελφῆ. Εὐτυχῶς τὰ παραδείγματα ταῦτα εἶναι σπανιώτατα, οἱ δὲ μνηστῆρες ἐκτελοῦσι σχεδὸν πάντοτε τὴν ὑπόθεσιν των.

Μετὰ τὸν οὕτω γενόμενον ἀρραβῶνα, ὀρίζεται ἡ ἐποχὴ τοῦ γάμου, ὅστις συνήθως λαμβάνει χώραν μετὰ ἐν ἔτος. Ἐνα μῆνα πρὸ τῆς ὀρθείσης ἐποχῆς ὁ μνηστὴρ ἐρωτᾷ τυπικῶς τοὺς γονεῖς τῆς νέας ἐὰν ὦσιν ἐντελῶς ἔτοιμοι, ἐκεῖνοι δ' ἀπαντῶσι συνήθως καταφατικῶς.

Ἡ ἡμέρα Δευτέρα εἶναι ἡ μόνη, καθ' ἣν λαμβάνουσι χώραν οἱ γάμοι ἐν Ἀλβανίᾳ. Τέσσαρας ἡμέρας πρότερον, ἤτοι τὴν Πέμπτην, ὁ νέος ὀφείλει νὰ πέμψῃ εἰς τὴν μνηστὴν του ἕτερον δῶρον, ὅπερ ἐν Ἀλβανίᾳ καλεῖται *Ντουῆντι*. Τὸ *Ντουῆντι* τοῦτο περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα:

α') Ἐν κιβώτιον περιέχον διάφορα μικρὰ πράγματα καλλωπισμοῦ, β') διάδημά τι ἐκ τεμαχίου ἐρυθροῦ ὑφάσματος, πεποικιλμένου διὰ χρυσοῦ, κοραλίων καὶ μαργαριτῶν, ὅπερ αἱ Ἀλβαναὶ γυναῖκες ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου των φέρουσι κομψῶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, καὶ ὅπερ καλεῖται *helman*. Τὸ *helman* τοῦτο ποικίλλει κατὰ τὴν πλοῦτον ἀναλόγως τῆς περιωπῆς τῆς νύμφης, γ') ἐν ζευγὸς ὑποδημάτων, ἐνίοτε ὀλοχρύσων, καὶ ἐν ζευγὸς πασουμίων λεγομένων, κιτρίνου πάντοτε χρώματος, καὶ δ') διάφορα ζαχαρωτά.

Τὸ *Ντουῆντι* φέρεται εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μελλονύμφου ὑπὸ δύο στενῶν τοῦ γαμβροῦ συγγενῶν, ὅτινες ἐνδεδυμένοι μὲ τὰ ὠραιότερα αὐτῶν ἐνδύματα μετὰ μεγάλης σοβαρότητος ἐκτελοῦσι τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτοῖς ἐντολήν. Ὅταν φθάσωσιν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, οἱ γονεῖς καὶ συγγενεῖς αὐτῆς κατέρχονται ὀλόκληρον τὴν κλίμακα καὶ ὑποδέχονται αὐτοὺς εἰς τὴν αὐλειον θύραν μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ καὶ τοσοῦτων περιποιήσεων, ὥστε διὰ πάντα ξένον ἤβελον καταντήσει τῇ ἀληθείᾳ ἐνοχλητικοί.

Οἱ τὸ *Ντουῆντι* φέροντες εἰσάγονται εἰς τὴν αἴθουσαν, εἰς ἣν τοποθετοῦσι τὸ δῶρον ἐπὶ τινος κανίστρου, ἐνῶ πάντες οἱ παριστάμενοι ἐπαινελημένως ἀνακράζουσι πὲρ χάϊρ, πὲρ χάϊρ· καθήνται εἶτα εἰς τὴν τιμητικὴν τῆς αἰθούσης θέσιν, περίξ δ' αὐτῶν οἱ τῆς νύμφης γονεῖς καὶ συγγενεῖς, ὄρθιοι ἰστάμενοι, ἐπιδαψιλεύουσιν αὐτοῖς μυριάς ὄσας περιποιήσεις, προσφέροντες αὐτοῖς δις καφέ, καπνὸν καὶ τελευταῖον ρακὴν. Αἱ μεγάλαι αὗται περιποιήσεις γίνονται ἵνα οἱ τοῦ μνηστῆρος ἀπεσταλμένοι λάβωσι καλὴν ἰδέαν περὶ τῆς οἰκίας, εἰς ἣν ἀνετράφη ἡ κόρη. Ἀφοῦ κο-

πάση κατά τι ἢ πληθώρα τῶν φιλοφρονήσεων, αἱ ἐν τῷ οἴκῳ γυναῖκες ἄρχονται ἄδουσαι τοὺς ἐξῆς στίχους, οὓς στερούμενος ποιητικοῦ ταλάντου ἀναγκάζομαι νὰ μεταφράσω ἀπλῶς κατὰ λέξιν, ἀφίνων εἰς ὑμᾶς νὰ ἐκτιμήσητε τὸ ὕψος τοῦ ποιητικοῦ οἴστρου τῶν Ἀλβανῶν :

«Λινὸν λευκόν, καθαρότερον καὶ ἀπὸ τὰ νερὰ τοῦ Δρίνου, ὁ Γκιῶν, (τὸ ὄνομα π. χ. τοῦ μνηστήρος) στέλλει τὸ Ντοῦντι ; Στέλλει τὸ ντοῦντι εἰς χρυσοῦν κιβώτιον. Φεῦ ! λέγει ἡ μελλόνυμφος, τὰ ἐνδύματά μου εἶναι ἀκόμη εἰς τὸν βράπτην· πηγαίνετε, πηγαίνετε ταχέως· εἰπέτε του νὰ σπεύσῃ· εἶμαι δὲ βεβαία ὅτι θὰ τὰ τελειώσῃ ταχέως πρὸς χάριν μου, ἀφοῦ εἴμεθα κουμπάροι».

Ἄφοῦ οἱ τοῦ μνηστήρος ἀπεσταλμένοι διαμείνωσιν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς νύμφης ἐπὶ μίαν περίπου ὥραν, ἀπέρχονται συνοδευόμενοι καὶ πάλιν μέχρι τῆς αὐλείου θύρας ὑπὸ τῶν γονέων τῆς νύμφης καὶ ἀνταλλάσσοντες ἀμοιβαίως εὐχὰς ὑπὲρ τῶν μελλονύμφων.

Ἄπὸ τῆς ἐπομένης ἡμέρας, ἥτοι ἀπὸ τῆς Παρασκευῆς, ἄρχονται κυρίως αἱ τοῦ γάμου ἐορταὶ εἰς τε τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, καθὼς καὶ τῆς νύμφης, εἰς ἃς προσέρχονται οἱ πολυπληθεῖς προσκεκλημένοι. Οἱ ἐγγῶροι μουσικοὶ παίζουν τὰ κακόφωνα ὄργανά των, αἱ γυναῖκες ἄδουσι ἀδιαλείπτως γαμήλια ἄσματα, τὸ δὲ ἐσπέρας τρώγουσι καὶ σπένδουσιν ἀφθόνως εἰς τὸν Βάκχον.

Τὴν πρῶταν τῆς Παρασκευῆς γυναῖκες εἰδικαί, καλῶς γνωρίζουσαι τὰς συνθηλαίας τοῦ τόπου, προσκαλοῦνται εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ἵνα προσπαθήσωσι νὰ τὴν καταστήσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ὠραιότεραν. Πράγμα πολὺ δυσκατόρθωτον ἐνίοτε ! Ὅπως ἐπινοήσεις, ὅπως φροντίδας καταβάλλουσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ! ἄλλ' ἐπίσης ὅπως ὑπομονὴν δέον νὰ ἔχη ἢ ταλαίπωρος κόρη, ἥτις ὑπὸ τὰς πολυειδεῖς καὶ κοπιώδεις χειραψίας τῶν γυναικῶν τούτων ὀφείλει νὰ τηρῇ ἀπόλυτον σιγὴν ! Λούουσι ταύτην κατ' ἀρχὰς ἐπιμελέστατα, εἶτα κείρουσι μετὰ προσοχῆς τὸ σῶμά της, καὶ ἀφοῦ βάψωσι τὴν τε κόμην της καὶ ὄφρυς διὰ βαθέως μαύρου χρώματος, κτενίζουσι καὶ ἐνδύουσιν αὐτήν. Ἡ δὲ τὴν νύμφην βασανιστικὴ αὕτη ἐργασία διαρκεῖ τρεῖς ὅλας ὥρας.

Τὸ ἐσπέρας τῆς Κυριακῆς αἱ ἴδιαι γυναῖκες προσκαλοῦνται οὐχὶ ὅμως ὅπως ἐπαναρχίσωσι τὸ βασανιστικὸν τῶν ἔργων, ἀλλ' ἀπλῶς ἵνα ἐνδύσωσι τὴν νύμφην μετὰ τὰ νυμφικὰ αὐτῆς ἐνδύματα, ἥτις οὕτω ἐνδεδυμένη παρουσιάζεται κατὰ πρῶτον εἰς τὰς γυναῖκας τῆς οἰκογενείας της. Ὀλίγον τι βραδύτερον εἰσέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν ὁ πατὴρ μετὰ τῶν ἀδελφῶν της, ἐὰν ἔχη τοιούτους. Πάραυτα ἡ νύμφη ῥίπτεται εἰς τοὺς πόδας των μετὰ δακρύων καὶ ὀλολυγμῶν, ἐξαιτουμένη συγγνώμην δι' ὅσα τυ-

χὸν σφάλματα διεπράξατο ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτῆς ἡλικίας· ἅπαντες οἱ παρέυρισκόμενοι ὀφείλουσι νὰ κλαίωσι καὶ νὰ στενάζωσι βαθέως, ἐπιδεικνύοντες οὕτω τὸν πόνον τῆς ψυχῆς των ἐπὶ τῷ ἐπικειμένῳ χωρισμῷ. Ἄμα παύσῃ ὁ κωμικὸς οὗτος κοπετός, αἱ γυναῖκες ἄρχονται ἄδουσαι τὰ ἐξῆς, ἅπερ καὶ πάλιν κατὰ λέξιν ἀπλῶς μεταφράζω :

«Χαμηλώσατε, ὦ βουνά, χαμηλώσατε, διὰ νὰ δυνηθῇ ἡ σελήνη νὰ ἐξέλθῃ καὶ φωτίσῃ τὴν ὠραίαν αὐτὴν ἐσπέραν· ἡ μήτηρ τῆς νύμφης μας συνεχῶς ἔλεγε πρὸς αὐτήν : ὦ κόρη μου, ἀγάπα καὶ σέβου τὸν πενθερόν σου· ἡ δὲ εὐπειθὴς κόρη ἀπήντα : Ἔσο ἡσυχος, ὦ μήτερ, θὰ τὸν ἀγαπῶ καὶ θὰ τὸν σέβωμαι, διότι αὐτὸς μοὶ δίδει σύζυγον νέον καὶ ὠραῖον».

Τὴν πρῶταν τῆς Δευτέρας, καθ' ἣν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, πρόκειται νὰ γίνῃ ὁ γάμος, αἱ οἰκίαι τοῦ τε γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης εἰσὶ πλήρεις προσκεκλημένων, οἵτινες ἐνίοτε ἀνέρχονται μέχρι πεντακοσίων.

Ἐκαστος τῶν προσκεκλημένων ὀφείλει νὰ φέρῃ καὶ ἐν δῶρον· καὶ εἰς μὲν τὸν γαμβρόν φέρουσι συνήθως μίαν ὀκᾶν καφὲν καὶ κῶνον ζακχάρεως, περιβεβλημένον διὰ ποικιλοχρῶων χαρτίνων ταινιῶν· εἰς δὲ τὴν νύμφην ἐν χρωματιστὸν μεταξωτὸν μανδύλιον, ἐν ζευγος λευκῶν περικνημίδων καὶ ἐν χρυσοῦν νόμισμα, οὗ ἡ ἀξία ποικίλλει ἀναλόγως τῆς περιωπῆς τῆς νύμφης καὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τοῦ προσκεκλημένου. Διὰ τῶν νομισμάτων τούτων ἡ νύμφη σχηματίζει βραδύτερον βαρύτερον περιδέριον.

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσκεκλημένων ἐννοεῖτε τὸ ποσὸν τοῦ καφέ καὶ τῆς ζακχάρεως, ὅπερ συνάζεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Ἐπὶ ὀλόκληρα ἔτη ἡ οἰκία του οὐδεμίαν ἔχει ἀνάγκην τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν. Οἱ πρακτικώτεροι ὅμως ἐξ αὐτῶν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον των πωλοῦσιν εἰς τὴν ἀγορὰν τὸν προσφερθέντα καφὲν καὶ ζάχαριν, καὶ εἰσπράττουσιν ὄχι εὐκαταφρόνητον ποσόν.

Ἄπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἡ νύμφη ἐνδεδυμένη μετὰ τὰ νυμφικὰ αὐτῆς ἐνδύματα καὶ φέρουσα ἅπαντα τὰ χρυσᾶ κοσμημάτα της ἐπὶ τοῦ στήθους ὀδηγεῖται εἰς τινὰ γωνίαν τῆς αἰθούσης, ἔνθα ὀφείλει νὰ παραμείνῃ ὀρθία ἐν τῷ μέσῳ δύο γυναικῶν, κάτω νεύουσα, τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ μόλις ἀναπνεύουσα, μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ ἔλθωσιν οἱ τοῦ γαμβροῦ προσκεκλημένοι νὰ τὴν λάβωσι καὶ τὴν ὀδηγήσωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οὕτω ἵσταμένη ὁμοιάζει μᾶλλον μετὰ εἰδωλον ἐκ ξύλου ἢ μαρμάρου, περὶ τοῦ ὁποῦ αἱ πολυπληθεῖς γυναῖκες προσφέρουσι τὰ θυμιάματά των.

Κατὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν, ἥτοι περὶ τὴν δεκάτην, ἅπαντες οἱ τοῦ

γαμβροῦ προσκεκλημένοι μετὰ τοῦ πατρὸς ἢ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκκινουσι πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης. Φέρουσι μεθ' ἑαυτῶν ὠραῖον λευκὸν ἵππον μὲ κεχρυσωμένα φάλαρα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ θέσωσι τὴν νύμφην, καὶ συνοδεύονται ὑπὸ ὠρισμένων τινῶν μουσικῶν, οἵτινες κατ' ἐπικρατοῦν ἔθιμον περιβάλλονται κωμικῶς γυναικεῖα ἐνδύματα, καὶ ἐνηγκαλισμένοι μεταξὺ των θορυβωδῶς ἄδουσι μέχρι τῆς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ἀφίξεως τῆς συνοδίας τὸ ἐξῆς ἄσμα :

«Ἐῖθε νὰ εἶναι εὐτυχῆς ὁ δρόμος σου εἰς σέ, ὦ πρεσβύτερε τῶν προσκεκλημένων· κάμε τὸν σταυρόν σου καὶ στρέψον πρὸς τὰ δεξιά. Ἐὰν μᾶς φέρῃς ὠραίαν νύμφην, εἶθε τὰ γλυκίσματα, ἅτινα θὰ σοὶ προσφέρωσι, νὰ σοὶ εὐφράνωσι τὴν καρδίαν· ἀλλ' ἐὰν μᾶς φέρῃς ἄσχημον νύμφην καὶ ἐλαττωματικὴν, τὰ γλυκίσματα ταῦτα ἄς δηλητηριάσωσι τὴν ψυχὴν σου.»

Τὰ γλυκίσματα καθυδύνουσι πάντοτε, ἐννοεῖται, τὴν καρδίαν ἢ μᾶλλον τὸν στόμαχον τοῦ πρεσβυτέρου τῶν προσκεκλημένων, χωρὶς ἐν τούτοις ἢ νύμφη νὰ εἶναι δυστυχῶς πάντοτε ὠραία.

Φθάσαντες εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης οὐδόλως ἀνέρχονται εἰς αὐτήν, ἀλλὰ τοποθετοῦνται ἡμικυκλικῶς εἰς τὴν αὐλήν, περιμένοντες νὰ κατέλθῃ ἢ νύμφη, καὶ πίνοντες ἐν τῇ μεταξὺ τούτῃ ἀρκετὰ ποτήρια βρακῆς, προσφερόμενα αὐτοῖς ὑπὸ τῶν νεωτέρων τῆς νύμφης προσκεκλημένων.

Μετὰ πάροδον ἡμισείας περιόδου ὥρας ἐμφανίζεται ἡ νύμφη, κεκαλυμμένη διὰ μεταξίνου τινὸς ἐρυθροῦ ὑφάσματος, δίκην χοάνης περιβάλλοντος τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, ἵνα μὴ φαίνεται ὑπὸ τῶν παρισταμένων. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρκει τὸ κάλυμμα τοῦτο, διάφορα γύναια ἐκτείνουσι μετάξινά σινδόνια, ὅπως προφυλάξωσιν ἔτι μᾶλλον τὴν νύμφην ἀπὸ τὰ ἀδιάκριτα βλέμματα τῶν ἐν τῇ αὐλῇ εὐρισκομένων.

Ἐνταῦθα ἀρχεται ἑτέρα κωμικὴ σκηνή, εἰς ἣν πρωτεύον πρόσωπον παίζει ἡ νύμφη. Προσποιουμένη αὐτὴ ὅτι δὲν θέλει νὰ κατέλθῃ τὴν κλίμακα, ἵνα μὴ ἀφήσῃ δῆθεν τὴν πάτριον οἰκίαν, ἀλληλοδιαδόχως ὠθεῖται, ὥστε ἐκδιωκομένη, ὑπὸ τῶν συγγενῶν τῆς, δύο τῶν ὁποίων κρατοῦντες αὐτὴν ἐκ τῶν βραχιόνων τὴν ἐξαναγκάζουσιν ἐπὶ τέλους νὰ κατέλθῃ καὶ νὰ προχωρήσῃ μέχρι τοῦ δι' αὐτὴν προητοιμασμένου ἵππου. Ὡς μεγίστη ἀναίδεια θεωρεῖται ἐὰν νύμφη τις, κάπως ἀνεπτυγμένη, θεωρήσῃ καλὸν νὰ κατέλθῃ ταχύτερον κατὰ τι τὴν κλίμακα, καὶ νὰ συντάμῃ οὕτω τὸ μέγα σχετικῶς χρονικὸν διάστημα, ὅπερ, κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου, πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται. Ἐπὶ ἐβδομάδας θὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς κακολογίας τῶν γραιδίων. Ὅταν ἡ νύμφη τοποθετηθῇ

ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἡ συνοδία ἐκκινεῖ, προπορευομένων τῶν προσκεκλημένων τοῦ γαμβροῦ μετὰ τῶν μουσικῶν, εἶτα ἐρχομένης τῆς νύμφης, ὑποβασταζομένης πάντοτε ἐκατέρωθεν ὑπὸ δύο συγγενῶν τῆς, καὶ τέλος ἀκολουθούντων τῶν τοῦ γαμβροῦ προσκεκλημένων. Οὕτω ἡ συνοδία προχωρεῖ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν δι' ἑτέρας ὁδοῦ ἔχει ἤδη φθάσει ὁ γαμβρὸς συνοδευόμενος ὑπὸ δύο μόνον ἀνδρῶν, τόπον κουμπάρων ἐπεχόντων. Εἰς ἐκάστην γωνίαν τῆς ὁδοῦ ἢ νύμφη ὀφείλει νὰ κύπτῃ τρίς τὴν κεφαλὴν, ἀποχαιρετῶσα δῆθεν τὰ μέρη, εἰς ἃ δὲν θὰ ἐπανέλθῃ πλέον παρθένος. Ἄμα φθάσωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καταβιβάζουσι τοῦ ἵππου τὴν νύμφην, ἀφαιροῦσι τὸ περιβάλλον ἐρυθρὸν ὑφάσμα, καὶ ὠθοῦσιν αὐτὴν ἠπίως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς ἣν οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ εἰσέλθῃ. Ὁ γαμβρὸς γονατισμένος ἤδη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἀγωνιωδῶς ἀναμένει νὰ ἴδῃ κατὰ πρῶτον τὴν σύντροφον τοῦ βίου του. Ἄλλ' ἐπειδὴ θεωρεῖται μεγάλη ἐντροπὴ νὰ τὴν θεωρήσῃ κατὰ πρόσωπον, ἀρκεῖται ὁ ταλαίπωρος νὰ ῥίπτῃ λαθραῖα μόνον βλέμματα ἐπ' αὐτῆς, προσπαθῶν νὰ βεβαιωθῇ, ἐὰν ἠνύνησεν αὐτὸν ἢ τύχῃ. Εὐκόλως ἐννοεῖται ὅτι ἡ μορφὴ του μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν παρατηρήσεων, ἄς ἠδυνήθη νὰ κάμῃ.

Μετὰ τὴν τέλεισιν τοῦ μυστηρίου, ὅπερ ἐλάχιστον χρόνον διαρκεῖ, ὁ γαμβρὸς ἀπέρχεται ἀμέσως εἰς τὸν οἶκόν του μετὰ τῶν δύο κουμπάρων, ἐνῶ πάντες οἱ λοιποὶ ἀναβιβάζουσι καὶ πάλιν τὴν νύμφην ἐπὶ τοῦ ἵππου, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πάντοτε τάξει ἐκκινουσι διὰ τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Καθ' ὁδὸν οἱ μουσικοὶ ἄδουσι τὰ ἐξῆς :

«Ἡ νύμφη εἶναι καθ' ὁδόν· ὁμοιάζει μὲ γαρύφαλλον, ὅπερ εὐωδιάζει· ἡ νύμφη εἶναι εἰς τὴν αὐλήν· εἶναι ἤδη ῥόδον ἀνοιγμένον· ἡ νύμφη εἶναι ἐπὶ τῆς κλίμακος· τὸ μέτωπόν τῆς εἶναι λευκὸν ὡς τὸ γίαισμα· εἰσηλθεν ἤδη εἰς τὴν αἴθουσαν· ἡ κεφαλὴ τῆς κλίνει ὡς κρῖνος.—Μὴ χύνῃς ἄλλα δάκρυα, ὦ νύμφη.—Ἐκλαυσα ἤδη ἀρκετὰ, ὦ σύζυγέ μου, διότι ἐγκατέλειψα τὸν πατέρα μου, καὶ δὲν θὰ ὑπάγω πλέον εἰς αὐτὸν κήρη».

Ἄμα ἡ συνοδία φθάσῃ πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ, οἱ μουσικοὶ ἀρχονται ἄδοντες τὰ ἐξῆς :

«Περιεπλανήθης καθ' ὁδόν, ὦ νύμφη, τί ζητεῖς; Τὴν θύραν τοῦ συζύγου.—Τί θὰ μοὶ δώσης, ἐὰν σοὶ τὴν δεῖξω, ὦ νύμφη;—Ἰποκάμισα καλοκεντημένα, ὦ σύζυγε.—Δὲν σὲ εὐχαριστῶ διὰ τοῦτο, ὦ νύμφη, διότι καὶ ἐὰν δὲν μοὶ τὰ δώσης, θὰ τὰ λάβω ἐγὼ μόνος μου.»

Ὡς βλέπετε, οἱ Ἄλβανοὶ δὲν ἔχουσι μεγάλας ἀξιώσεις ποιητικοῦ ὕψους. Συνθέτουσιν ἀδιακόπως ἄσματα, ὅλως ἀδιαφοροῦντες περὶ τῶν λέξεων καὶ ἐννοιῶν, ἄς ταῦτα περιλαμβάνουσι.

Φθάσαντες ἐπὶ τέλους εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ καταβιβάζουσι τοῦ

ἔππου τὴν νύμφην μετὰ τῶν αὐτῶν πάντοτε προφυλάξω, καὶ δύο ἐκ τῶν συγγενῶν τῆς ὀδηγοῦσι ταύτην, μόλις βαδίζουσιν, εἰς τὴν αἴθουσαν τοποθετοῦντες αὐτὴν ὀρθίαν ἐπὶ τῆς καλλιτέρας θέσεως. Οἱ λοιποὶ τῆς νύμφης προσκεκλημένοι, ἀφοῦ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν μεγαλοφώνως εἶπε· «Μέχρι τοῦδε ἡ νύμφη ἀνήκει εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς ἡμᾶς· ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀνήκει εἰς Σᾶς καὶ εἰς τὸν Θεόν, ὅστις θὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπ' αὐτῆς», ἀπέρχονται εἰς τὸν οἶκόν της, ἄδοντες καθ' ὁδὸν τὰ ἐξῆς :

«Σταθῆτε, ὦ ἀδελφοί μου, σταθῆτε! ἡ νύμφη ἔχει νὰ σᾶς κάμη μίαν σύστασιν. Σταθῆτε, σταθῆτε· χαιρετίσατε ἐκ μέρους μου τὸν πατέρα μου καὶ τοὺς ἀδελφούς μου, σταθῆτε σταθῆτε! Χαιρετίσατε ἐκ μέρους μου τὴν μητέρα μου καὶ τὰς ἀδελφάς μου· εἰπέτε εἰς αὐτοὺς ὅτι οὐδέποτε ἡ καρδιά μου θὰ τοὺς λησμονήσῃ! Σταθῆτε, σταθῆτε! Εἰπέτε εἰς αὐτοὺς ὅτι καθ' ἑκάστην ἐσπέραν ἡ αὔρα θὰ τοῖς φέρῃ τὰς δεήσεις, ἃς δι' αὐτοὺς θὰ ἀπευθύνω εἰς τὸν Ὑψιστον».

Εἷς ἐκ τῶν δύο συγγενῶν τῆς νύμφης, οἵτινες διαμένουσιν εἰσέτι πλησίον της, εἰσδύει κάτωθεν τοῦ ἐρυθροῦ ὑφάσματος, τοῦ περιβάλλοντος, ὡς εἶπομεν, δίκην χοάνης αὐτὴν, διορθοῖ τὴν κόμην της, τὴν ἀσπάζεται, καὶ εἶτα ἀναχωρεῖ ἀμέσως μετὰ τοῦ ἐτέρου συγγενοῦς του.

Τότε ἡ μήτηρ τοῦ νυμφίου προχωρεῖ ἡρέμα καὶ ἀφαιρεῖ πλέον ὀλοτελῶς τὸ ἐρυθρὸν ὑφασμα, ἐνῶ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ἐστραμμένοι πρὸς τὴν πτωχὴν νύμφην, ἥτις κάτω νεύουσα δὲν τολμᾷ νὰ κινηθῇ, καὶ μάλιστα ἐὰν εἶναι ἄσχημος! Ὁ γαμβρὸς εἰσέρχεται ἐπίσης εἰς τὴν αἴθουσαν, ἀλλ' ἐπὶ τίνα μόνον δευτερόλεπτα, διότι θεωρεῖται μεγάλη ἐντροπὴ νὰ δεῖξῃ ἐνδιαφέρον ταχέως ὑπὲρ τῆς συζύγου του! Ἐξέρχεται λοιπὸν σχεδὸν ἀμέσως καὶ μεταβαίνει εἰς ἐτέραν αἴθουσαν, ἐνθα διαμένουσιν οἱ ἄνδρες. Αἱ γυναῖκες ἀφ' ἐτέρου ἐκ τῆς χειρὸς κρατούμεναι καὶ πηγαινοερχόμεναι ἐνώπιον τῆς νύμφης ἄρχονται ἄδουσαι τὸ ἐξῆς ἄσμα :

«ὦ! τί ὥραία μᾶς ἔλαχεν ἡ νύμφη, ὁ Θεὸς νὰ τὴν φυλάττῃ· τὸ μέτωπόν της εἶναι εὐρύ, καὶ αἱ ὀφθαλμοὶ της ὀμοιάζουσι μὲ τὸ οὐράνιον τόξον· οἱ ὀφθαλμοὶ της εἶναι ἀνοικτοὶ ὡς φλιτζάνια, καὶ αἱ παρειαὶ της εἶναι ἐρυθραὶ ὡς τὸ κρεμύδιον! Τὸ στόμα της ὀμοιάζει μὲ μικρότατον κούτιον κεχρυσωμένον, καὶ τὰ χεῖλη της εἶναι ὡς κεράσια! Οἱ ὀδόντες της ὀμοιάζουσι μὲ μαργαρίτας, καὶ τὸ δέρμα της εἶναι λευκὸν ὡς τὸ γάλα! Τὸ ἀνάστημά της ὀμοιάζει μὲ κυπάρισσον, ὁ Θεὸς νὰ τὴν φυλάττῃ».

Φαντάσθητε τὴν ἀμηχανίαν τῆς δυστυχοῦς κόρης, ὅταν αἱ ἐξυμνήσεις αὐταὶ πόρρω ἀπέχουσι τοῦ νὰ ἀπεικονίζωσι τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς. Εἶδον πολλάκις νύμφας μὲ τεσατώδη χαρακтерιστικὰ ἐξυ-

μουμένας πάντοτε διὰ τῶν ἰδίων ὕμνων. Εἶδον νύμφην νάνον σχεδὸν τὸ ἀνάστημα, ἐξυμνουμένην ὡς κυπάρισσον!

Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τοῦ τύπου τούτου, οἱ ἄνδρες ἐν μιᾷ αἴθουσῃ καὶ αἱ γυναῖκες ἐν ἐτέρᾳ, κάθηνται εἰς τὴν τράπεζαν, εἰς ἣν κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον ὑπάρχει σωρὸς παμμεγίστων κρομμύων, ἐξ ὧν ἕκαστος τῶν προσκεκλημένων ὀφείλει νὰ φάγῃ ἓν. Ὁ γαμβρὸς κατ' ἀρχὰς δὲν κάθεται εἰς τὴν τράπεζαν, ἀλλ' εἶτα ὑπέκων εἰς τὰς παρακλήσεις δῆθεν τῶν δύο κουμπάρων ἔρχεται, πλην μόλις ἐγγίζει τὰ προσφερόμενα αὐτῷ φαγητά. Ἡ ταλαίπωρος νύμφη ὀφείλει νὰ μείνῃ νῆστις, διότι ἡ καλῶς ἀνατεθραμμένη κόρη δὲν τρώγει τίποτε, ἵνα δεῖξῃ τὴν λύπην, ἣν αἰσθάνεται, ἐπὶ τῇ ἐγκαταλείψει τοῦ πατρικοῦ τῆς οἴκου.

Ὀλίγον τι πρὸ τοῦ μεσονυκτίου αἱ γυναῖκες ὀδηγοῦσι τὴν νύμφην εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον, ἐκδύουσιν αὐτὴν καὶ τὴν θέτουσιν ἐπὶ τῆς κλίνης. Ἀφοῦ καλύψωσι τὸ πρόσωπόν της διὰ τινος πέπλου, ἀπέρχονται πρὸς εὔρεσιν τῶν δύο κουμπάρων, ὡς παρακαλοῦσι νὰ στείλωσι τὸν γαμβρόν, ὅστις γνωρίζων ἐκ τῶν προτέρων ἅπασαν αὐτὴν τὴν ἱστορίαν προσπαθεῖ δῆθεν νὰ κρυφθῇ· οἱ κουμπάροι μετὰ πολλὰς ἐρεύνας εὐρίσκουσι τέλος αὐτόν, τὸν προσκαλοῦσιν ὑπὸ τὴν πρόφασιν νὰ ἀναπνεύσῃ ἀέρα, καὶ τὸν ὀδηγοῦσι μέχρι τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου, εἰς δὲ τὸν ὠθοῦσι, κλείοντες κατόπι τὴν θύραν. Ὁ σύζυγος πλησιάζων τὴν κλίνην ἐκπλήσεται δῆθεν εὐρίσκων ἐκεῖ μίαν ξένην γυναῖκα. Τὴν ἐρωτᾷ ποία εἶναι; τί θέλει; Οὐδεμίαν ἀπάντησις. Τότε τῇ ἀποσπᾷ τὸν πέπλον, καὶ ὦ τοῦ θαύματος! ἀνευρίσκει ἐν τῇ ξένῃ ταύτῃ γυναικὶ τὴν σύζυγον, ἣν ἐξελέξατο. Ὅποια κωμῆδία!

Τὴν ἐπαύριον οἱ σύζυγοι ὀφείλουσι νὰ ἐγερθῶσι λίαν πρῶτ'· καὶ ὁ μὲν γαμβρὸς μεταβαίνει ἀμέσως εἰς τὸ κατάστημά του, ἐνθα προσέρχονται καὶ τὸν συγγαίρουσιν οἱ διάφοροι φίλοι του, ἡ δὲ νύμφη μένει κεκρυμμένη εἰς τινὰ γωνίαν τοῦ δωματίου, μὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ προσώπου, μὴ τολμῶσα νὰ κινηθῇ, ὡσεὶ νὰ διέπραξε μέγα τι ἔγκλημα, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐνδύουσι ταύτην, καὶ τὴν ὀδηγοῦσιν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐνθα θὰ μείνῃ ἐπὶ ὀλοκλήρους ὥρας ὀρθία καὶ ἀκίνητος, ὑποδεχομένη οὕτω τὰς φιλικὰς οἰκογενείας.

Δύο ἐβδομάδας μετὰ τὸν γάμον ἡ νύμφη ὀδηγουμένη ὑπὸ δύο γυναικῶν μεταβαίνει εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς της, ἐνθα θὰ μείνῃ δέκα περὶ ἡμέρας. Ὁ σύζυγος προσκαλεῖται τὴν πρώτην ἡμέραν εἰς δεῖπνον, μεθ' ὃ ἐπιστρέφει εἰς τὸν οἶκόν του, καὶ δὲν μεταβαίνει πλέον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πενθεροῦ του εἰμὴ τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν μέλλει νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ σύζυγός του. Τὴν ἐπαύριον περὶ τὴν δευτέραν μετὰ

μεσημβρίαν συνήθως ὥραν ἢ νύμφη ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο γυναικῶν ἐπανερχεται εἰς τὸν συζυγικὸν οἶκον. Ὅσον εὐθυμος ὀφείλει νὰ φαίνεται, ὅσον ταχέως πρέπει νὰ βαδίζῃ ὅταν μεταβαίνῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρός της, τόσον δυσθυμος καὶ τόσον βραδέως ἔχει καθῆκον νὰ βαδίζῃ, ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς τὸν οἶκον τοῦ συζύγου της. Στρέφει ἀδιαλείπτως ὀπισθεν τὴν κεφαλὴν, ἀτενίζει μετὰ στεναγμῶν τὸν πατριὸν οἶκον, καὶ ἐν γένει παντοῖα μηχανᾶται ἵνα ἐπιδείξῃ ὅτι προτιμᾷ δῆθεν τοῦτον τῶν ἡδονῶν τοῦ γάμου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς πλέον ταύτης παύουσιν αἱ ἐορταὶ καὶ ἡ ἀνάπαυσις, ἄρχεται δὲ ἡ γυνὴ ἀναλαμβάνουσα τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου της.

Κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον ἡ μήτηρ τῆς νύμφης δὲν δύναται νὰ ἐπισκεφθῇ ταύτην πρὸ τῆς παρελεύσεως ἔτους· παρέχεται δηλαδὴ εἰς τοὺς νεονύμφους ὁ ἀναγκαῖος χρόνος πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ πρώτου τέκνου. Καὶ ἂν μὲν γεννηθῇ τοιοῦτον, καὶ ἰδίως ἄρρεν, ὅπερ ἐν Ἀλβανίᾳ θεωρεῖται ἄριστος οἰωνός, ἡ πρώτη τῆς μητρός ἐπίσκεψις γίνεται πανηγυρικώτερον, συνοδευομένη μετὰ ἐορτῶν καὶ συμποσίων, ἂν δὲ τούναντίον, τότε ἡ ἐπίσκεψις αὕτη ὑπ' οὐδεμιᾶς διασκεδάσεως συνοδεύεται. Ἡ μήτηρ εἶναι μελαγχολικὴ, μόλις ὀμιλεῖ, ἐντρέπεται διὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην, καὶ ἐν τέλει ἀναχώρουσα εὐχεται ἀπὸ καρδίας ὅπως ταχέως ἡ θυγάτηρ της ἀποκτήσῃ τέκνον.

Τοιοῦτον καὶ τὸ ἔθιμον τοῦ γάμου ἐν Ἀλβανίᾳ. Περιέγραψα αὐτὸν λεπτομερέστατα καὶ ἀκριβέστατα, φρονῶν ὅτι τὰ ἔθιμα ἐν γένει τοῦ λαοῦ ἐκεῖνου ἐνδιαφέρουσι μεγάλως ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες διὰ πλείστων δεσμῶν συνδεόμεθα μετὰ τῶν Ἀλβανῶν.

Α. Δευτεραῖος

Η ΓΥΝΗ ΩΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ¹

Κυρίαὶ καὶ Κύριοι !

Αὐτόκλητος συνήγορος τῶν δικαιωμάτων τῆς γυναικὸς δὲν ἐμφανίζομαι, ἀλλ' οὐδ' ὑπέρμαχος τῶν παραδόσεων, ἀπαξ ὀρμηθεὶς ἐπὶ τὸ προκείμενον ζήτημα, σκοπῶ νὰ κηρυχθῶ. Δὲν ἐτόλμησα νὰ προσῶ εἰς τὸ πρῶτον, συνειδῶς τὴν ἀσθένειαν τῶν δυνάμεών μου, ἄλλως τοῦ ζητήματος τοῦτου ἐπελήφθησαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες τοσαύτης αὐταρκειας,

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῶ τῇ 23 Δεκεμβρίου 1891.

ὥστε περιττὴ ἢ ἐμὴ ἀρωγὴ, ὁ δὲ οἰκειοποιούμενος τὴν φροντίδα μεγάλων ὑποθέσεων παρὰ τὸ προσήκον καὶ τὸ δυνατὸν αὐτῷ κινδυνεύει νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἄγαν τολμηρός, κατὰ τοιούτων δὲ κινδύνων δειλιῶ νὰ ἀγωνισθῶ· δὲν ἀκολουθῶ τὰ εἰθισμένα, διότι ἐναντία ἐκ διαμέτρου εἶνε αἱ πεποιθήσεις μου.

Πέρυσιν ἐν τῷ ἀξιολόγῳ Ἡμερολογίῳ τῆς «Ἐφημερίδος τῶν Κυριῶν» ἐδημοσιεύθη ἐπικλησίς τις πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας δικηγόρους ὑπὸ τῆς διδάκτορος τοῦ δικαίου δεσποινίδος Μαρίας Ποπελέν, ἥτις καίπερ τυχοῦσα τῆς πρὸς τὸ δικηγορεῖν νομίμου ἀδείας, ἀπεκλείσθη τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος ὑπὸ τοῦ Ἐφετείου Βρυξελλῶν, ὅπερ εἰς τοῦτο ἐπέισθη ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ παρ' ἑαυτῷ Εἰσαγγελέως. Ἡ ἐπικλησίς αὕτη ἢ γενικὴ μ' ἐδικαίωσεν ἐν τῇ συνειδήσει μου, ὅπως ἐκφράσω γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου φρονῶν, ὅτι εἰς ἀλλότρια δὲν καταγίνομαι.

Πᾶς τις διαβλέπει ἐν τῷ ἀγῶνι, ὃν ἐπεχείρησεν ἡ κυρία αὕτη, καὶ ἐν τῇ ἀντιδράσει, ἥτις ἐκ τούτου προεκλήθη, τὸ κύριον γνώρισμα τῆς διαρκούς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πάλης. Τὸ παρελθὸν ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἰδιοκτησίας του κατὰ τῶν ἐφόδων τοῦ παρόντος, ὅπερ φιλοστόργως μεριμνᾷ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, τὸ ὁποῖον καλεῖται νὰ διαδεχθῇ τοῦτο. Ἡ ἐπίθεσις κανονίζει τὰς δυνάμεις αὐτῆς πρὸς τὴν ἰσχὺν τῆς ἀντιστάσεως καὶ ἐκ τῆς ἐντάσεως ταύτης πολλάκις εἶδομεν πλείονα τὰ ἀποτελέσματα παρ' ὅσα ἐζητοῦντο. Δὲν ἐκριζοῦται εὐκόλως, ὅτι ὑπὸ μακροῦ καθιεροῦται χρόνου, ἀλλ' ἡ δυσκολία αὕτη δὲν πρέπει νὰ φέρῃ τὴν ἀπογοήτευσιν. Ἡ συνετὴ τῶν κεκτημένων χρήσις θὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἀπολαυσιν καὶ ἐκείνων, ἅτινα ἐλλείπουσιν, οὕτω δὲ βαθμιαίως βαίνει ἡ ἀνθρωπότης ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμὸν ἔδαφος κερδαίνουσα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ποικίλης προόδου, ἧς μοχλὸς ἢ ἐλευθερία καὶ τελικὸς σκοπὸς ἢ ἐξασφάλισις τῆς εὐημερίας. Ὑπάρχουσι βεβαίως ζητήματα, ὧν τὴν λύσιν ἄνευ κινδύνου τὰ καθεστῶτα μᾶς ἐμποδίζουσι νὰ ἐπιχειρήσωμεν, ἀφροσύνης δ' ἔργον διαπράττει ὁ θέλων νὰ γίνῃ δεκτὸν σήμερον ἐν τῇ κοινῇ ὅ,τι μελλουσῶν γενεῶν ὡς κληρὸς προῶρισται. Πρέπει ν' ἀποφεύγῃ τις τὰ ἀπερίσκεπτα πηδῆματα, ἀλλὰ καὶ τὴν νωθρὰν ἀφοσίωσιν εἰς ἀσύστατα διδάγματα οὐχὶ ἐν πᾶσι ζηλωτοῦ παρελθόντος ὀφείλει ν' ἀποκρούσῃ. Ὡς πρὸς τὸ προκείμενον δὲ ζήτημα, ἂν δύναται ἡ γυνὴ νὰ εἶνε δικηγόρος, ὀλίγον δυνάμεθα νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τοῦ παρελθόντος. Τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, ὡς σήμερον διεμορφώθη, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κλασικῇ ἀρχαιότητι οὐδ' εἰς τοὺς ἄνδρας κατὰ τρόπον πλήρη ἀνεγνωρίζετο. Τότε ἄλλα ἰσχυρὸν οὐχὶ ἐνθαρρυντικὰ εἰς τὸν σημερινὸν ἀγῶνα τῆς γυ-

ναϊκός, νῦν ἄλλα πρέπει νὰ ἐπικρατήσωσι, διότι ἤλλαξαν οἱ ὄροι, ὕφ' οὓς διαβιῶμεν καὶ ὕφ' οὓς πρέπει νὰ διαβιῶμεν.

Δὲν ἀποδύεται τὸ πρῶτον ἡ γυνὴ εἰς ἀγῶνα διεκδικούσα καὶ ὑπὲρ ἑαυτῆς ὅ,τι ὁ ἀνὴρ ἐκτῆσατο τῶν ἀγῶνων τῆς τούτων ἡ ἱστορία εἶνε μακρά, ὅσον μακρὰ εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ἀφήγησις δὲ αὐτῶν ὑπερτέρων τῶν ἐμῶν χρῆζουσα δυνάμεων διαφεύγει καὶ τὰ στενὰ ὄρια ἀναγνώσματος καὶ τὴν ὑμετέραν ὑπομονὴν θὰ ἠπείλει νὰ ταράξῃ. Διὰ τοῦτο ἠνάγκασθην νὰ περιορισθῶ αὐστηρῶς εἰς τὰ ὑπὸ τῆς κυρίας προβαλλόμενα ἐρωτήματα ἐλέγχων τὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. εἰσαγγελέως τοῦ Ἐφετείου Βρυξελλῶν καὶ ἐξετάζων αὐτὸ τὸ ζήτημὰ κατὰ τρόπον ἔτι στενότερον ἀποβλέποντα τὰ παρ' ἡμῖν κρατοῦντα καὶ τὰ παρ' ἡμῖν δυνάμενα νὰ συμβῶσιν.

Τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἀναμφισβητήτως δὲν εἶνε ἐνάσκησις πολιτικοῦ δικαίωματος, δημόσιον δὲ λειτούργημα ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῶν πλείστων νομοθεσιῶν, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν· ἀλλ' οὐδεμία διάταξις τοῦ θετικοῦ δικαίου ἐμποδίζει ρητῶς νὰ ἐνασκήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο καὶ ἡ γυνὴ, ἀρκεῖ νὰ φέρῃ τὰ ὀριζόμενα προσόντα, οἷα σχεδὸν καὶ τὰ καταριθμούμενα ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ κυρίας ὡς ἰσχύοντα ἐν τῷ βελγικῷ νόμῳ. Δημόσιον λειτούργημα εἶνε καὶ τὸ τῆς διδασκάλου, ἀλλ' οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ ἀποκλείσῃ τὴν γυναῖκα, πολλαχοῦ δὲ τῆς Εὐρώπης καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς γειτονικοῖς ἡμῶν ἐλευθεροῖς λαοῖς παρεχωρήθησαν ἕτερα δημόσια λειτούργηματα—ἐν τῇ ταχυδρομικῇ λ. χ. ὑπηρεσίᾳ—καὶ εἰς τὰς γυναῖκας, χωρὶς νὰ ἐκδοθῇ ἴδιος νόμος ρητῶς ἐπιτρέπων τοῦτο, διότι οἱ ὑπάρχοντες νόμοι μνημονεύοντες τῶν ἀρρένων ἠρμηνεύθησαν ὡς μὴ ἀποκλείοντες τὸ γυναικεῖον φύλον. Δεκτῆς οὕτω γενομένης καὶ τῆς εἰς τὴν γυναῖκα ἀναθέσεως δημοσίου λειτουργίας, ποῖον συμφέρον κοινωνικὸν θὰ παραβλάψῃ, ποῖαν βλάβην θὰ προξενήσῃ εἴτ' ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ εἴτε ἐν τῇ δημοσίᾳ τάξει ἡ ἐνάσκησις τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος παρὰ τῆς γυναικός; Προρισμός τῆς γυναικός εἶνε ἡ συντήρησις τῆς οἰκογενείας, ἡ ἀνατροφή τῶν τέκνων, τοῦ οἴκου ἡ φροντίς, λέγουσιν οἱ ἀρούμενοι τὰ ἐπιχειρήματά των ἀπὸ τῆς κοινῆς πηγῆς, τοῦ παρελθόντος, φρονούντες οὕτω, ὅτι νομιμοποιεῖται πᾶσα μωρία, ἀρκεῖ τις νὰ τὴν ἐπιρρίψῃ εἰς τὸ παρελθόν. Ὁφειλομέν τῷ ὄντι πλεῖστα εἰς τὸ παρελθόν, πᾶν ὅ,τι δὲ ἀπεκτῆσαμεν χρεωστεῖται εἰς τὰ ὑπ' ἐκείνου κληροδοτηθέντα πολυτίμα κεφάλαια χρησιμεύοντα ἡμῖν ὡς βάσις πάσης ἐποικοδομησεως· ἀλλ' ἡ εὐγνωμοσύνη αὕτη πρὸς τὸ παρελθόν γεννᾷ ἡμῖν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τηρήσωμεν ὅ,τι εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς ὅ,τι σήμερον ὑπάρχει; Τὸ παρὸν εἶνε ὁ κληρονόμος τοῦ παρελθόντος, μάλιστα! ἀλλὰ πάντοτε ἐξ ἀπο-

γραφῆς. "Ἄν οἱ βελγικοὶ νόμοι δὲν διαφέρουσιν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ πρὸς τοὺς ἡμετέρους, βεβαίως εἰς ὑπερβολικὴν εὐλάβειαν πρὸς τὴν προγονικὴν κληρονομίαν ἀποδοτέος ὁ ζήλος τοῦ κ. Εἰσαγγελέως νὰ ἐξάρῃ τὰ ἐπιζήμια ἀποτελέσματα τῆς εἰς τὸ δικηγορικὸν σῶμα εἰσόδου τῆς γυναικός. Κατὰ τοῦτον καὶ τοὺς ὁμοφρονούντας αὐτῷ τὰ πάντα εἶνε βόδινα ἐν τῷ οἴκῳ, ὅταν ἡ οἰκοδέσποινα δὲν εἶνε δικηγόρος, ἀλλὰ μίσθαρνος ὑπηρέτρια τοῦ τυχόντος κυρίου, πεντηκοντάλεπτος ἐργάτης βιομηχανικοῦ καταστήματος, ράπτρια ὄλου τοῦ κόσμου διημερεύουσα πανταχοῦ ἀλλαχοῦ ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς, εἰς ἣν περὶ θραδείαν ἐσπέραν εἰσέρχεται φέρουσα ξηρὸν ἄρτον εἰς τὰ τέκνα τῆς, ὃν κατέβρεξαν ἴσως τὰ δάκρυα τοῦ ἀπελισμοῦ καὶ τῆς ταπεινώσεως. Πῶς ἢ ἐν τοιούτοις ἐργοῖς ἐνασχόλησις τῆς γυναικός δὲν κρίνεται ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν κατὰ κόρον τυμπανιζόμενον προορισμὸν τῆς τοῦτον, θεωρεῖται δὲ ἀπειλοῦσα καθολικὴν ἀναστάτῳσιν ἢ εἰς τὸ δικηγορικὸν σῶμα εἰσόδος αὐτῆς; Ἐν τῷ ὑπερβολικῷ του ζήλῳ, ὅπως ἀποκρούσῃ τὴν γυναικεῖαν ἐπέλασιν ἐλησμόνησεν ἑαυτὸν ὁ κ. Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἐφετείου Βρυξελλῶν, ἐλησμόνησε τὸ φύλον, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ κούφως ὑβρίσας ἢ ἀδεξίως ὑπέρασπισθῆς αὐτὰ, ὅταν εἶπεν, ὅτι «τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ γυνὴ θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ δικαστήριον, τὸ δικηγορικὸν σῶμα θὰ παύσῃ ὑπάρχον». "Ἄν ὁ ἀνὴρ ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου φαθῆται τὴν πάλιν τῆς γυναικός, ἡ μέχρι τοῦδε παγκόσμιος ἱστορία πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς μυθιστόρημα ἢ νὰ κατ' ὑπὸ τὴν περιφρόνησιν τῶν μεταγενεστέρων, διότι πᾶν ἄλλο ἐξιστορεῖ ἢ τὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν θὰ ἦτο ἀλήθεια, ὅταν ἐβασίζετο ἐπὶ τῶν πράξεων τῆς μερίδος ἐκείνης, ἣτις δὲν ἤξιζε νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ ἐν τοιαύτῃ πλειονοψηφίᾳ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῇ μακραίωνι σταδιοδρομίᾳ τῆς. "Ὅχι! ἡ γυνὴ δὲν καταστρέφει, δημιουργεῖ· ἀντὶ νὰ βλαψῇ, θὰ ὠφελήσῃ· θὰ ἐπιρρώσῃ, ἀντὶ νὰ ἐξασθενώσῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνδρός, ᾧ ἴση πέφυκε· διότι ἀμφοτέροι ὑστεροῦσιν, ἐκάτερος ἔχει τὰ ἰδιάζοντα, ἀλλ' ἐν συνόλῳ εἰσὶν ἴσοι καὶ ἴσα πρέπει νὰ ἔχῃσι τὰ δικαιώματα ἐκεῖ ὅπου τὸ ἰδιαζόντως ἀνόμοιον λογικῶς δὲν ἀποκλείει τὴν ἰσηγορίαν. Ὑβρίζομεν τὸν πολιτισμὸν ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ὀπίου κινούμεθα ἀρνούμενοι εἰς τὴν γυναῖκα ὅ,τι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀνήκει.

Οἱ ὑπὲρ τῶν καθεστώτων μαχόμενοι προτάσσουσι τὴν ἀκεραιότητα τοῦ οἴκου, τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ ὡς τελευταῖον καταφύγιον προβάλλουσι τὴν φυσικὴν ἀδυναμίαν τῆς γυναικός. Ὁ τριπλοῦς οὗτος στοῖχος τῶν κατὰ τῆς γυναικός ἐπιχειρημάτων ἐν θαυμαστῇ συντομίᾳ καὶ γλαφυρότητι εἰκονίζεται ἐν τινι διαλόγῳ ἀνδρός καὶ γυναικός, οὗτινος συντάκτης τυγχάνει ὁ ἐγκρατέστατος τῆς ἐπιστήμης τῶν νόμων ὑψηλῆς

τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Ὄθων Φωστηρόπουλος. Κατανοεῖτε ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἡ νίκη προητοιμάσθη ὑπὲρ τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ ἄρρενος συζητητοῦ, καίτοι χάριν τῆς δικαιοσύνης ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι παρὰ τῷ ἀξιοτίμῳ φίλῳ μου εὐρίσκουσι καὶ μικράν τινα χάριν τὰ γυναικεῖα δικαιώματα. Εἶνε εὐχάριστον τοῦτο, ὅτι ἐν Ἑλλάδι, οἱ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ συντηρητικοὶ δὲν δεικνύουσι τὴν ἀλλαχοῦ δριμύτητα τῆς ἐχθροπαθείας κατὰ τῶν γυναικείων δικαιωμάτων, ἡ δὲ ζήτησις δὲ τοῦ ἀγῶνος δὲν παραφέρει αὐτοὺς μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἡ λογικὴ συζήτησις.

Ἄν πᾶσα γυνὴ ἦν ἀναγκαίως καὶ μήτηρ, θὰ ἦν ὅπως δῆποτε εὐλογοφανὲς τὸ ἐπιχειρήμα· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, ἔστω καὶ ἀδυνάτῳ, ὁ ἀποκλεισμός τῆς γυναικὸς ἀπὸ τοῦ ἐλευθερίου τούτου ἐπαγγέλματος δὲν εὐρίσκει ἀρκούσαν δικαιολόγησιν, ἂν ἀποβλέψῃ τις εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν γυναικῶν, ὅσαι ἠτύχησαν νὰ εἶνε μητέρες. Ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι οἷας δῆποτε κοινωνικῆς τάξεως καὶ ἂν ἦ ἡ μήτηρ, δὲν ἀφιεροῖ ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἡμέρας εἰς μόνην τὴν περιθαλψίν τοῦ τέκνου. Ἡ εὐπορος ἀναθέτει τὴν φροντίδα ταύτην εἰς ἄλλους χωρὶς νὰ παύσῃ ὑπὸ τοῦ μητρικοῦ φίλτρου ὀρμωμένη τὴν ὀφειλομένην ἐπίβλεψιν παρέχουσα, ἡ ἄπορος πιεζομένη ὑπὸ τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου ἐκμισθοῖ τὴν ἐργασίαν τῆς πρὸς ὀφελος ἄλλου, ὅπως διαθρέψῃ τὰ τέκνα τῆς μᾶλλον ἢ ἀναθρέψῃ, διότι πρὸς τοῦτο τῇ ἐλλείπει ὁ χρόνος. Ἀλλὰ καὶ ὅσαι μὴ ἔχουσι ἀλλαχοῦ που νὰ διαθέσωσι τὸν χρόνον μένουσιν οἴκῳ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐπὶ ἐξαιτίαν τὸ πολὺ θὰ δύνανται νὰ ἐπιμελῶνται τῶν τέκνων των, διότι μετὰ τοῦτο παραδίδονται εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ διδασκάλου. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῆς ἀνατροφῆς περιορίζεται μέχρι τῆς νηπιακῆς ἡλικίας, συνίσταται δὲ ἡ ἀνατροφή, ἐξ ἧς τὰ πάντα προσδοκῶμεν, εἰς τὸ νὰ κρατῇ ἡ μήτηρ τὸ νήπιον εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, διότι, ἂν ἀποθέσῃ αὐτὸ πρὸς στιγμὴν εἰς ξένας χεῖρας, τετέλεσται! ἡ ἀνατροφή ἐξέλιπεν; Γινομένη ἡ μήτηρ δικηγόρος θὰ στερηθῇ πάσης ἡσυχίας καὶ ἀναπαύσεως, θὰ ἔχῃ τόσας ἀσχολίας, ὥστε αὐτὰ νὰ μὴ τῇ ἐπιτρέπωσι νὰ εἰσέλθῃ βλέμμα φιλόστοργον ἢ νὰ μεριμνήσῃ περὶ τοῦ προσφιλεστάτου αὐτῇ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων; Πῶς, ὅταν πρόκειται νὰ ἀποστερήσῃ τὴν γυναῖκα τοῦ δικαιώματος τούτου, ἐνθυμοῦνται τὴν φυσικὴν αὐτῆς διάπλασιν, λησμονοῦσι δὲ αὐτήν, ὅταν ὑπὲρ τῶν γυναικείων δικαιωμάτων συνηγορῇ; Διότι ποῖον ἔργον, ποῖα ἐνασχόλησις, ποῖα δύναμις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔσται ἱκανὴ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς μητρικῆς καρδίας ὅ,τι ἡ φύσις ἐδωρήσατο αὐτῇ ἀναφαίρετον; Μήτηρ λησμονοῦσα τὸ τέκνον τῆς ἢ ἐγκαταλείπουσα αὐτὸ εἰς τὴν τύχην του εἶνέ τι τὸ τερατώδες.

ἂν δὲ ἐν τῷ πραγματικῷ βίῳ ἀπαντῶσι τοιαῦτα παραδείγματα γυναικῶν, αἱ τοιαῦται δὲν ἀνήκουσι βεβαίως εἰς τὴν τάξιν ἐκείνων, αἵτινες ἔτυχον παιδεύσεώς τινος.

Μετὰ ἐξηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον ἡ παιδείσις παρ' ἡμῖν τοῦ ἄρρενος φύλου καταπληκτικῶν ἔλαβε τὴν ἐξάπλωσιν. Διὰ τῶν διπλωμάτων, ὅσα ἔδωκε τὸ Πανεπιστήμιον, ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν μεμβρανοστρώτους· ἕκαστον σχεδὸν χωρίον ἔχει καὶ τὸν ἱατρόν, εἰς πᾶσαν δὲ γωνίαν πρωτεύουσας νομοῦ θὰ συναντήσητε δύο δικηγόρους καὶ ἓνα καθηγητὴν. Καὶ ὅμως κακοδαίμονοῦμεν! Αἱ φυλακαὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν γίνονται πολυανθρωπότεροι, ἐρημοῦνται δὲ οἱ ἀγροὶ παραγωγικῶν βραχιόνων, οἵτινες ἀντὶ σκίζοντες νὰ καταστήσωσι γονίμους τοὺς κόλπους τῆς γῆς, βάπτονται ἐν ἀδελφικῷ αἵματι διπλῶς ζημιοῦντες τὴν πατρίδα, οἱ κάτοικοι δὲ τῶν πόλεων ἀποδεκατίζονται ὑπὸ πολυωνύμων νόσων. Δὲν φέρω ὡς πανάκειαν τὴν γυναικειαν παιδείσιν· ἀλλ' οὐδεὶς θὰ μοὶ ἀρνηθῇ ὅτι ἂν κατενοοῦμεν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀρτίας καὶ αὐτάρκους καλλιέργειας τοῦ γυναικείου πνεύματος, ὀλιγώτερον θὰ συνησθάνομεθα τὴν ὑποχρέωσιν νὰ φροντίζωμεν περὶ φυλακῶν, ἂν δὲ ἀνυψοῦμεν τὸ κράτος τῆς διανοίας τῶν θηλέων, ἡμερώτερα θὰ ἦσαν τὰ παρ' ἡμῖν. Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ τῆς κακῶς ἐννοουμένης οἰκιακῆς τάξεως κατέπνιξαν τὸν δίκαιον πόθον τῆς ἀνυψώσεως τῆς γυναικὸς εἰς βαθμίδα ἴσην τῷ ἀνδρὶ· ἐκ τούτου δὲ κέρδος μόνον θὰ ἐπορίζομεθα. Εἶπον ταῦτα, ὅπως καταδείξω τὴν ἀνάγκην τῆς γυναικειᾶς παιδείσεως. Ὅσοι δὲ θὰ παραδεχθῶσι τοῦτο δὲν θὰ ὑποπέσωσιν εἰς τὴν μωρίαν νὰ παραδεχθῶσι φωτισμὸν ὑπὸ ἄλλοις καὶ περιορισμοῦς· Τὸ φῶς, ὡς ἡ ζωὴ, θέλει ἔκτασιν ἐλευθέραν, πᾶς δὲ περιορισμὸς ἐμποδίζων τῶν ἀναγκῶν στοιχείων τὴν συνάφειαν προκαλεῖ τὴν ἀσφυξίαν καὶ τὴν ἀπόσθεσιν, ἀλλ' ἀπόσθεσις καὶ ἀσφυξία οὔτε θάλπουσιν οὔτε δημιουργοῦσιν οὔτε ζωὴν οὔτε φῶς. Ἴδου ἐν ὀλίγοις, ὅτι ἡ οἰκογένεια δὲν ἀπορρανεύεται, τούναντίον ἀνυψοῦται ἀποκτώσα ἐπιμελητὴν καλλιεργημένον, ἐπιστήμονα ζητοῦντα τὴν ὑλικὴν ἀνεξαρτησίαν ἀκριβῶς πρὸς ἐξευγένειαν τῆς οἰκογενείας. Ἡ τῶν τοῦ οἴκου φροντίς οὐδὲν κατὰ ποσὸν θὰ ἀπολέσῃ, τῆς γυναικὸς δικηγόρου γενομένης, θὰ κερδήσῃ δὲ πολὺ κατὰ ποιόν. Εἰς τὸ ἔργον νῆς ἀνατροφῆς θὰ ἐπιδοθῇ μετ' ἐπιγνώσεως τοῦ ὑψηλοῦ καθήκοντος, χειραγωγουμένη δὲ ὑπὸ τῶν φώτων, ἡ κέκτηται, θὰ ποδηγηθήσῃ τὸ τέκνον τῆς ὡς μήτηρ φιλόσοφος εἰς ἀσφαλῆ ὁδὸν εὐδοκίμησεως. Τὰ πρὸς τὸ τέκνον παραγγέλματα τῆς θὰ τὰ διακρίνη ἢ ἐπιμελῆς σπουδῆ καὶ μελέτη τῶν κλίσεων, καὶ τῆς ἰδιοφυίας τοῦ τέκνου τῆς ἢ σαφῆς καὶ ὀρθῆ ἀντίληψις. Ὑπεῖκουσα εἰς τὸ μητρικὸν αἶσθημα θὰ εὖρη πολῦτιμον ἐπίκουρον εἰς τὰ διδάγματα τῆς πείρας,

ἦν ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ καὶ τῇ μελέτῃ ἤντλησε καὶ δὲν θὰ περιορίζεται εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν εἰς ἀμελετήτους ἐμπειρικούς συμβουλὰς, ἀσκαὶ μόνον δύναται καὶ αὐτὴ ἡ πρότυπον σῶφρονος οἰκοδεσποίνης ἀποτελοῦσα μήτηρ, ἐστέρημένη ὁμως τῶν φώτων ἐκείνης, νὰ παράσχη εἰς τὸ τέκνον τῆς.

Ἡ γυνὴ ὁμως προῶρισται εἰς τὸ τεκνοποιεῖν, λέγουσι πᾶς τις κατανοεῖ τὰς παρομαρτούσας ἀδυναμίας πῶς θὰ ὑπερνηκηθῶσιν αὐταὶ; ποίαν ἐγγύησιν θὰ ἔχωσιν οἱ ἐμπιστευόμενοι τὴν ἐπιμέλειαν τῶν συμπερόντων αὐτῶν εἰς τὴν γυναῖκα, ἥτις δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εἶνε γυνή, ἐνδεχόμενον εἶνε κατ' ἀκολουθίαν φυσικὴν νὰ μὴ ἦ εἰς θέσιν νὰ παράσχη τὴν ἑαυτῆς ἀντίληψιν εἰς ἀλλοτρίας ὑποθέσεις; Ἡ περὶ τὸ τεκνοποιεῖν τῆς γυναικὸς φύσις ἀποτελεῖ τὸ ἐρυμνὸν φρούριον τῶν ἐκ προκαταλήψεως ἀρνούμενων τὸ δικαίωμα τῆς γυναικὸς νὰ γίνῃ δικηγόρος. Ἡ γυνή, ἐπειδὴ δύναται νὰ γίνῃ μήτηρ, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὰς ἐπιστήμας, ἀδιάφορον αὐτοῖς, ἂν ἡ μήτηρ ἀναγκασθῇ νὰ πωλήσῃ τὴν ἐργασίαν αὐτῆς εἰς ἕτερον ἔργον· ἡ κοινωνία κερδαίνει κατ' αὐτοὺς πολλῶν πλειονά, ὅταν ἡ γυνὴ εἶνε χειρωνακτικὴ ἐργάτις, ἀλλ' ἐπιστήμης ὑπὲρ τῆς δὲν δύναται νὰ γίνῃ, διότι γίνεται μήτηρ. Ὁμολογημένως θὰ λάθωσι χῶραν δυσχερεῖαι πολλαὶ περὶ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος τούτου ὑπὸ γυναικός, ὅταν ἐπιστῇ ἡ ὥρα νὰ καταστῇ μήτηρ· ἀλλ' ἐκ τῆς δυσχερείας ταύτης τῆς ἐγγάμου, ἥτις καὶ τότε μόνον παροδικῆ ἔσται δὲν ἔπεται ὡς συμπέρασμα λογικῆς ἢ ἀπαγόρευσις τῇ ἀνυπᾶνδρῳ ἢ τῇ χήρᾳ τῆς ἐνασχίσεως αὐτοῦ. Ἐὰν διὰ τὸ τεκνοποιεῖν προῶρισται ἡ γυνὴ ὑπὸ τῆς φύσεως, δὲν παρήχθη βεβαίως ἐκ τούτου ἡ ἀναγκαστικὴ ὑποχρέωσις, ὅπως πᾶσα γυνὴ ὑπανδρεύηται. Οὔτε φυσικὸς νόμος ἐπέβαλεν ἀναπόδραστος τοῦτο, οὔτε θετικὸς τοιοῦτό τι ἐθέσπισεν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐθέσπιζε, τότε βεβαίως δὲν θὰ προέκειτο περὶ κοινωνίας ἐλευθέρων ὄντων, περὶ δὲ πολιτείων, ἐν αἷς ἀναγνωρίζεται ἡ δουλεία καὶ ποταύτη μάλιστα, ὥστε ὁ γάμος νὰ ἐπιβάλληται ὡς ἀγγαρεία, ὁ λόγος δὲν πρόκειται ἡμῖν ἐνταῦθα.

Παραγνωρίζουσι τοὺς διέποντας τὰς κοινωνικὰς σχέσεις καὶ συναλλαγὰς νόμους οἱ ἀντλήσαντες τὴν ἀπαγόρευσιν ἀπὸ τῶν παροδικῶν τούτων δυσχερειῶν. Ὁ ἰδιώτης δὲν ἔχει ἀνάγκην κηδεμονίας εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν συμπερόντων αὐτοῦ, αὐτῷ δὲ καὶ μόνῳ μέλει εἰς τίνα νὰ ἐμπιστευθῇ τὰς φροντίδας τῆς περιουσίας του. Εἶνε αὐτάρκης, ὅπως διῶδῃ τίνα τὰ ἐνδεχόμενα καὶ ὅποια τὰ μέτρα, ἅτινα δεόν νὰ λάβῃ πρὸς συντήρησιν τῶν δικαιωμάτων του, εἶνε ὁμως αὐτόχρημα παραλογισμὸς ἢ νομοθετικὴ πρόνοια τῆς ἐπιμελείας καὶ προφυλάξεως τῶν δικαιωμάτων

τούτων, ὅταν ἐξωθῆται μέχρι ἀποστερήσεως τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸν ἄνθρωπον ἰσότητος, διότι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔτυχε νὰ εἶνε θηλυκός.

Ἄλλ' ἡ ἀνατροπὴ τῆς κοινωνικῆς τάξεως νέον πρόσκομμα παρεμβάλλει εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο· ἡ ἀλλοίωσις τῶν ὄρων τοῦ κοινωνικοῦ βίου θὰ ἐπέλθῃ βραγδαία, οὐδεὶς δὲ θὰ γνωρίζῃ τί τὸ προσήκον ἐκάστῳ καὶ τί τὸ μὴ προσήκον· συμφυρμὸς καὶ σύγχυσις θὰ ἐπέλθῃ εἰς τὰ πάντα παρασύρων, ὅτι καλὸν ὑπῆρχεν, ὅτι ἐναρμόνιον εἰς τὰς βιωτικὰς σχέσεις· αἱ γυναῖκες ἀνδρικὰ διεκδικοῦσαι ἔργα, τοῦτο δὲ ἐπιτυχάνουσαι θὰ ἐντείνωσιν τὰς ἑαυτῶν ἀξιώσεις καὶ ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς δράσεως θὰ μεταφέρωσι τὸν ἀγῶνα ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ οἴκου καὶ ὅπου ἢ ἡ οἰκογένεια σαλεύεται, οὐδ' ἡ κοινωνία εἶνε στερεά, προσθέτουσιν ἐν συμπεράσματι ἀνεπίδεκτῳ μὲν ἀμφισβητήσεως, ἀλλ' ἀλλοτρίῳ ὅπως πρὸς τὰς προτάσεις των. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἀντὶ ὀδοφραγμάτων θὰ καταστήσῃ τὰ ἐρμάρια ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ οἴκου, τὰς τραπέζας, τὰ καθίσματα προμαχῶνας τῶν ἀλληλοσπαρασσομένων καὶ ἡ διάρρηξις τῶν θυρῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκίας θὰ σημειῖ τὴν νίκην εἰς τὸν ἀλληλοκτόνον τοῦτον πόλεμον· τὰ τέκνα θὰ διχάζονται τασσόμενα ἔνθεν μὲν ὑπὲρ τοῦ πατρός, ἔνθεν δὲ ὑπὲρ τῆς μητρός, τελευταῖον δὲ θὰ προσέρχονται εἰς τὴν πάλιν τῶν ἐξηντημένων, ὡς οἱ Ἑλλώτες τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, ὅπως δώσωσι τὴν ὀριστικὴν νίκην εἰς τὸν Κύριον ἢ τὴν Κυρίαν ὁ ὄχλος τῶν ὑπηρετῶν. Οἷος τραγικὸς κυκεὼν ἀλληλοφθορᾶς τῆς οἰκογενειακῆς τάξεως καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀρμονίας! Εἶδομεν ὅτι ἡ οἰκογένεια, ἀντὶ νὰ σαλευθῇ, ἀσφαλέστερον θεμελιούται. Ποία ὁμως εἶνε αὐτὴ ἡ ἀρμονία καὶ τάξις, ποῖοι εἶνε οἱ κανόνες οἱ διέποντες αὐτήν, σαφῶς δὲν καθορίζεται· ἀλλὰ καὶ οἱ προσπαθοῦντες νὰ τάξωσιν ὠρισμένους κανόνας πλανῶνται· τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα δὲν εἶνε κανόνες γραμματικῆς ὅπως συναρμολογηθῶσιν εἰς συστηματικὸν βιβλίον ὁ μέγας διδάσκαλος, ὅστις θὰ συντάξῃ πλήρες καὶ ἄρτιον ἐγχειρίδιον τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ δικαιωμάτων εἰσέτι δὲν εὔρεθη. οὐδ' ἐλπίς ὑπάρχει νὰ εὔρεθῃ, ἐν ὅσῳ ἡ ἀνθρωπότης τείνουσα ἀέλποτε εἰς τὴν πρόδοον, ὅπως προσεγγίσῃ τὸ τέλειον, δὲν κατορθοῖ νὰ τὸ φθάσῃ. Τὰ ἐκ τοῦ παρελθόντος ἐπιχειρήματα δὲν ὠφελοῦσι πολλὸ τοὺς ὑπὲρ τῶν παραδόσεων μαχομένους, ἐφ' ὅσον τὸ παρὸν διαφέρει τοῦ παρελθόντος. Οἱ πάντες γνωρίζομεν, ὅτι οἱ νόμοι δὲν εἶνε πάντοτε οἱ αὐτοί, ἀλλάσουσιν δὲ κατὰ τὴν αὔξουσαν τῆς ἀνθρωπότητος πρόδοον, ἥς κυροῦσι τὰς κτήσεις ἐπιβάλλοντες τὸν σεβασμὸν αὐτῶν, μέχρις οὗ νέαν τροπὴν σημειώσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἡ γυνὴ εἰς τῶν νόμων τούτων τὴν μόρφωσιν συντελεῖ καὶ νῦν ἐμμέσως μὲν, ἀλλ' αὐσιωδέστατα· οἱ νόμοι κοινωνίας τινὸς

εἶνε ἀνάλογοι πρὸς τὰ μέλη αὐτῆς· ἀλλὰ τὰ μέλη εἶνε ἀντάξια τῶν ἐκ-
θρεψάντων γονέων, ἐξ ὧν ἡ μήτηρ δὲν εἶνε ἡ ὀλιγώτερον ἐπιδρῶσα.

Ἄλλ' ἐπανελέθωμεν πρὸς τὸν κύριον εἰσαγγελία τῶν Βρυξελλῶν. Τὸ
θαυμάσιον ἐκεῖνο ἀπόφθεγμα δύναται νὰ ὑποσημαίνῃ καὶ ἄλλο τι· δύνα-
ται νὰ ἔχῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ φόβου χαλαρώσεως τῆς συνειδήσεως τῶν ἀρ-
σενικῶν δικαστῶν καὶ οὕτω μετατρέπεται τέλειον ἢ εὐλογημένη αὐτὴ
εἰσαγγελικὴ ἀγόρευσις ἀπὸ μεσαιωνικῆς προλήψεως κατὰ τῆς γυναικὸς
εἰς δεινὸν κατὰ τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου κατηγορητήριον περιλαμβάνον ἐννο-
εῖται καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν εἰπόντα : «τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ γυνὴ θὰ
εἰσέλθῃ εἰς τὸ δικαστήριον, δικηγορικὸν σῶμα θὰ παύσῃ ὑπάρχον». Θὰ
παύσῃ ὑφιστάμενον δικηγορικὸν σῶμα ἐξ ἀνδρῶν συνιστάμενον, ἐννοεῖται.
Διὰ τούτου ἐμφαίνεται ὑπερβολικὴ ἢ εὐπάθεια τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου καὶ
ἄμετρος ἢ εὐαισθησία τοῦ ἄρρενος δικαστοῦ πρὸς τὰ θελκτικὰ χαρί-
σματα τῆς θηλείας δικηγόρου ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἄρρενος τοιοῦτου. Ἄλ-
λοῖμονον τότε κατὰ τὴν γνώμην ταύτην εἰς τὰ συμφέροντα τῶν διαδί-
κων ἐκείνων, ὧν οἱ ἀντίπαλοι ἔσχον τὴν πρόνοιαν νὰ εὐρωσι συνήγορον
γυναῖκα. Οἱ νόμοι ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ δικαστοῦ θὰ διαλυθῶσιν ὡς ὁ
πάγος ὑπὸ τὰ πύρινα βλέμματα θελκτικῆς καὶ χαριτοβρύτου δικηγόρου.
Οἱ ἄνδρες δὲ τότε θὰ καταλίπωσι τὰ δικηγορικὰ ἐδῶλια φεύγοντες προ-
τροπάδην, εἰς τοὺς ἀγροὺς τρεπόμενοι ἢ τὴν ναυτιλίαν ἀσπάζόμενοι, ἢ
ναγκασμένοι νὰ ἀποχωρήσωσιν ἀπὸ ἔργου ἀνωφελοῦς καὶ ἀσυμφόρου. Ἀμ-
φιβάλλω πολὺ εἰς τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βευστοποιήσεως τῶν νόμων, καί-
τοι μὰ τὴν ἀλήθειαν οὐδαμῶς θὰ ἐθεώρουν ἐθνικὴν ἀπώλειαν τὴν τροπὴν
πολλῶν ἐξ ἡμῶν τῶν δικηγόρων ἐπ' ἄλλα ἔργα. Μηδεὶς μὲ καταδικάσῃ
ἐπὶ ἀντιφάσει τοῦτο μὲν εὐχόμενον τὴν ἐλάττωσιν τῶν ὑπαρχόντων δι-
κηγόρων, τοῦτο δὲ ἀποδεχόμενον τὴν εἴσοδον τῆς γυναικὸς εἰς τὸ αὐτὸ
ἐπάγγελμα. Διότι δὲν πρόκειται ἂν πρέπη ὅλοι αἱ γυναῖκες νὰ ἀσπα-
σθῶσι τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα, ἀφ' οὗ ὀλέθριον θὰ εἶνε, ἄλλως ἀδύ-
νατον, ἂν πράξωσιν οἱ ἄνδρες αὐτοὶ τοῦτο, ἀλλ' ἂν δύναται τις εὐλόγως
ν' ἀρνήθῃ εἰς τὴν γυναῖκα τὸ δικαίωμα τοῦτο διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶνε
γυνὴ καὶ ὅτι θὰ παύσῃ ἅμα τῇ παραδοχῇ αὐτῆς ὡς δικηγόρου ὑπάρχον
δικηγορικὸν σῶμα. Ἄν κρῖνῃ ἐκ τῶν ἰδίων ὁ εἰπὼν τοῦτο, ἠδίκησε και-
ρίας ὅλους τοὺς δικαστικούς ὅλου τοῦ κόσμου· ἐσχημάτισε κανόνα παρα-
τόλμως ἀπὸ ἐξαιρέσεων. Πάσα πολιτεία, οἷα δήποτε, μὲ τὴν τῆθεννον
τοῦ δικαστοῦ περιβάλλει ἄνδρας, οὗς χαρακτηρίζει τῶν νόμων ἢ ἐγκρα-
τῆς γνώσεις καὶ τοῦ ἠθους τὸ ἀδιάφθορον κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῆς κοινω-
νίας, ἐν ἣ καὶ οὗτοι ζῶσιν. Ἄν τὰ προσόντα ταῦτα εἶνε τόσῳ χαλαρῶς
ἠρροσμένα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνειαν τῶν δικαστῶν, ὥστε νὰ ἀπο-

σπασθῶσι καὶ καταπέσωσιν ἅμα τῇ εἰσόδῳ τῆς γυναικὸς εἰς τὸ δικα-
στήριον, ἔπρεπε νὰ παρασιωπηθῇ μᾶλλον ἢ προταχθῇ ὡς ἐπιχείρημα
πρὸς ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τοῦ δικηγορικοῦ κόσμου τῆς φερούσης τὰ νόμιμα
πρὸς τοῦτο προσόντα. Ἀλλόκοτος λογικὴ! προβάλλουσι τὴν ἀδυναμίαν
τῆς γυναικὸς καὶ καταλήγουσιν εἰς τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀσθένειαν! Ἄλλὰ
πρὸς τιμὴν τοῦ δικαστικοῦ κόσμου αὐδὲ σκιὰ ἀληθείας ἀπομένει εἰς τὴν
ἀπερίσκεπτον ταύτην πρόφασιν. Οἱ δικασταὶ ὅλου τοῦ κόσμου δὲν εἶνε
ὄντα ἀπρόσιτα· ἔχουσι τὰς κοινωνικὰς αὐτῶν σχέσεις καὶ τοὺς οἰκογενεια-
κοὺς δεσμούς, ἀναστρέφονται δὲ ἐν τῇ κοινωσίᾳ, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς
ὁποίας ζῶσιν, οὐδὲν ὀλιγώτερον ἢ πᾶν ἄλλο τῆς κοινωσίας μέλος· συναι-
σθάνονται δὲ τὸ ἐμπιστευθῆν αὐτοῖς ἀξίωμα κατὰ τε τὴν ἱερότητα καὶ
τὸ ὕψος αὐτοῦ. Ὡστε οὐδεὶς φόβος μὴ τὸ καταρτίψωσιν ἢ ἀσέθῃσωσι
πρὸς αὐτὸ, διότι πρωτίστως ὡς πᾶς ἄνθρωπος κηδόνται τῆς αξιοπρεπειᾶς
αὐτῶν καὶ εὐλαβοῦνται τὴν περὶ αὐτῶν ὑπόληψιν τοῦ πολίτου, παρ' οὗ
ἔλαβον τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Δὲν εἶνε προσέτι δυνατὴ τοιαύτη παραγνώρι-
σις τοῦ καθήκοντος, ἄνευ κινδύνου νὰ στερηθῇ τις ὅ,τι ἔχει· ἀπίστευτον
καθίσταται, διότι πρῶτιστα πάντων ὁ δικαστὴς ἔχει ἄμεσον συνείδησιν
τῶν μεγάλων κοινωνικῶν ἀναγκῶν, ἃς ὑπηρετοῦσιν οἱ νόμοι· οἱ δεσμοὶ
αὐτοῦ ὡς πατρός, συζύγου, υἱοῦ, ἀδελφοῦ, ὡς πολίτου ἀπλοῦ, εἶνε αἱ τε-
λευταῖαι πρὸς τὸ καθήκον ὑπαγορεύσεις, ἃς δὲν δύναται νὰ ἀθετήσῃ.
Ἄλλως κατὰ τί θὰ ἐπηρεάσῃ ἡ γυνὴ μᾶλλον ὡς δικηγόρος ἢ ὡς διάδι-
κος; ἀλλὰ διάδικος εἶνε καὶ τώρα αἱ γυναῖκες, ὡς τοιαῦται δὲ δὲν παρ-
ίστανται μόναι ἐκεῖναι, ὧν οἱ τίτλοι πρὸς ἐπηρεασμὸν ἀπρηχαιώθησαν.
Ὁμολογῶ εἰλικρινῶς, ὅτι ἐν τοῖς πινακίοις τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐλληνι-
κῶν δικαστηρίων πλείονας εἶδον τὰς κατὰ γυναικῶν ἀποφάσεις ἢ τὰς
κατ' ἀνδρῶν. Εἶνε γελοῖον καὶ νὰ σκεφθῇ τις τοιοῦτο ἐπιχείρημα, μά-
ταιον δὲ ἐπὶ πλέον νὰ ἐπιμείνῃ τις εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν λογισμῶν
τῶν οὕτω σκεπτομένων.

Ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἡ γυνὴ οὐχὶ ἅπαξ ἀνέλαθεν ἔργα, ἅτινα
σήμερον ὑπολαμβάνομεν ἀποκλειστικὸν κλῆρον τοῦ ἀνδρὸς, διεξαγαγούσα
αὐτὰ οὐχὶ μεθ' ἡσωνος αὐτοῦ δεξιότητος καὶ εὐδοκίμησεως. Καθορῶν
δὲ τις τὰς ἐπιτελεσθεῖσας σήμερον προόδους δὲν δύναται νὰ μὴ λυπηθῇ,
διότι ἐπὶ τὰ πλείεστα ἐλλείπει ἢ τῆς γυναικὸς συνδρομῆ. Ἀκατάλληλος
ἐνταῦθα ἔρευνα καὶ εἰς ἐμὲ ἀδύνατος ἢ ἐξέτασις τοῦ τί ἠδύνατο νὰ ἐπι-
τελέσῃ ἐν τῇ καθόλου προόδῳ ἡ γυναικεία διάνοια. Ἄλλ' εὐκολώτερον
εἶνε ἡμῖν ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς νὰ ἐξετάσωμεν τί θὰ συνεισέφερον ἡ γυνὴ
ὡς δικηγόρος ἐν τῇ μελέτῃ τῶν νόμων καὶ τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῶν.

Τὸ ἡμῖσι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον παρῖστα-

ται πρὸ τῶν δικαστηρίων, ὅπως δώση λόγον τῶν πράξεών του ἢ λύση τὰς διαφορὰς του ἄνευ συνηγόρου ὁμοφύλου. Ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι αἱ γυναῖκες ἀντιπροσωπεύονται, οὕτως εἰπεῖν, ὑπὸ ἐτερόχθονος δικηγόρου, ἀλλογλώσσου, ἂν θέλετε. Διότι μία καὶ ἡ αὐτὴ γλῶσσα ἀνεξαρτήτως τῶν πολλῶν, ἃ δύναται νὰ ἔχη, ἰδιωμάτων, ἔχει κατὰ γενικωτάτην διαίρεσιν καὶ φυσικὴν δύο, τολμῶ εἰπεῖν, διαλέκτους· ἐν τῇ μιᾷ ἐκπροσωποῦνται αἱ σκέψεις, τὰ αἰσθήματα, αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνδρός, ἐν τῇ ἐτέρα τὰ τῆς γυναικὸς τοιαῦτα. Ἡ παράστασις ὄλων τούτων ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἢ ἡ διατύπωσις καὶ ὁ κανονισμὸς αὐτῶν ἐν τοῖς νόμοις μέχρι τοῦ νῦν τελοῦνται ἐν μονομερείᾳ· ὁ ἀνὴρ ὑπερασπίζεται πρὸ τῆς δικαιοσύνης τὴν γυναῖκα ἀντλῶν τὰ ἐπιχειρήματά του, τὰ μὲν πολλὰ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτῆς φύσεως, οὐχὶ δ' ὀλίγα ἀναπαριστᾷ ἑαυτῷ ἐξ εἰκασίας καὶ ἐρμηνεύων οὕτως εἰπεῖν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σύστασιν, ὅπως φανῆ ἐπίκουρος τῇ πελάτιδι αὐτοῦ. Νομοθετεῖ ὑπ' ὄψει ἔχων τοῦ ἀνδρός τὴν δρᾶσιν καὶ τὰς ἀναπτυσσομένας σχέσεις, εἰς τὴν περὶ γυναικὸς δὲ πρόνοιαν ὑποτυποῖ ἢ τὴν αὐτήν, ἣν καὶ περὶ τοῦ ἀνδρός διάταξιν ἀδιαφόρως ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον καὶ ἀμελετήτως, ἢ διάφορον μὲν, ἀλλ' οὐχὶ κατ' ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν οἰκείων τῇ γυναικί σχέσεων. Ἡ διαφορὰ τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἀνδρα· χρησιμεύει εἰς τὸν νομοθέτην μόνον, ὅπως καταστήσῃ χεῖρονα τὴν θέσιν ἐκείνης. Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆ διαφορὰ ἀνδρός καὶ γυναικὸς εἶνε ἡ πρόχειρος ἀφορμὴ, ἐξ ἧς ὠρμήθησαν πάντες οἱ ὁπαδοὶ τῶν καθιερωμένων καὶ τῶν παραδόσεων οἱ ζηλωταὶ εἰς τὸ νὰ χωρήσωσι τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς δύο μέρη ἄνισα. Τί τούτου ἀπλούστερον; δύο ὄντων ὑπαρχόντων, ἐξωτερικῶς οὐχὶ κατὰ πάντα ὁμοίω, ἀναγκαιῶς ἔπεται κατὰ τούτους ὅτι τὸ μὲν κρεῖσσον, τὸ δ' ἔλαττον τοῦ ἐτέρου ὑπάρχει. Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι ὑπάρχουσι ἐσωτερικαὶ διαφοραὶ ἐκατέρου φύλου σημαντικώταται· ἀλλ' αἱ διαφοραὶ αὗται πρέπει νὰ ἰσχύσωσιν, ὥστε νὰ μειωθῆ ἢ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἰσότης, ἢ ταν ἰσότης αὐτῆ μὴ ἀποκλείηται ὑπὸ τῆς κοινῆς εἰς ἐκάτερον φύσεως;

Ὁ ἀνὴρ ὅσον ὀξύνοος καὶ ἂν ἦ, νὰ συμπεράνη μόνον, ἀλλὰ τελείως νὰ κατανοήσῃ τι τὸ ἰδιάζον τῇ γυναικί ἀδυνατεῖ, ὅπως ἀδυνατεῖ νὰ ἀλλάξῃ φύσιν γινόμενος γυνή. Ἡ πρόνοια ἀπέκλεισε τὰς περιοδικὰς αὐτὰς μεταμορφώσεις τάξασα ἀναλλοιώτως ἔνθεν μὲν τὸν ἀνδρα, ἔνθεν δὲ τὴν γυναῖκα, διαφορὰν μὲν τινα ἀναγκῶν ἐμβαλοῦσα καὶ ἀλλοιόν πως τὸ αἰσθημα ἐμφυτεύσασα, ἐξίσωσεν ὁμῶς ἀμφοτέρους, ἀνθρωπεῖαν τὴν καθόλου διάπλασιν τὴν τεύλικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν δημιουργήσασα. Ἡ πρόληψις ὁμῶς, ἧς ἡ κυριωτάτη πηγὴ κεῖται ἐν τῇ ἀτελείᾳ τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ,

ὑπῆρξεν ἀείποτε ὁ πρόχειρος ὀδηγὸς πρὸς λύσιν πάσης ἀπορίας, ἧς ἡ ἐξήγησις δὲν ἦτο εὐκολος· ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια εἶνε ἀνυπόμονος νὰ δώσῃ ἐξήγησιν τῶν ὑποπιπτόντων αὐτῇ, ἀπαξ δ' ἐρμηνεύσασα δείκνυται βραδυκίνητος εἰς τὸ νὰ τραπῆ τὴν ὀρθοτέραν· ἀπὸ τοῦ ἀλλοίου ἐξωτερικοῦ σχηματισμοῦ ἤντησεν τὸ δόγμα τὸ ἀλάθητον θεωρούμενον, ὅτι ἡ γυνὴ μόνον κλάσμα ἀνθρώπου εἶνε, ἀλλ' ὄχι ἄνθρωπος πλήρης. Μοι φαίνεται πολὺ περιεργον, πῶς δὲν ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ προσδιορίσωσι μαθηματικῶς κατὰ πόσα ὄγδοα ἡ γυνὴ εἶνε ἄνθρωπος, κατὰ πόσα πέμπτα πρέπει νὰ ἐπιβάλληται εἰς τὴν ἐγκληματοῦσαν ἢ ἀκεραία εἰς τὸν ἀνδρα ἀρμόζουσα ποινὴ, κατὰ πόσα τέταρτα εἶνε μήτηρ τοῦ τέκνου τῆς· θὰ ἦσαν λογικώτεροι τότε καὶ θὰ ἐδικαιολογοῦντο τοῦλάχιστον πρὸς ἑαυτούς. Διστάζω νὰ ἀναδράμω μέχρι τοῦ πρώτου ζεύγους τοῦ ἀνθρώπου γένους, δὲν τολμῶ δὲ εἶτι μᾶλλον διὰ τὴν ὀφειλομένην πρὸς τὰς γραφὰς εὐλάβειαν νὰ ἐκφράσω τὴν ἀπορίαν, διὰ τί πρῶτον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶδεν ὁ Ἀδάμ καὶ διὰ τί δὲν εὐρέθη πρόχειρον ὀλίγον εἶτι χῶμα διὰ τὴν σεβαστὴν προμάμμη, ἀλλ' ἐχρησιμοποιήθη πρὸς τοῦτο μίαν τῶν πλευρῶν τοῦ κοινοῦ πάππου;

Οὐχὶ πρὸ πολλοῦ εὐρεῖα διεξήχθη παρ' ἡμῖν συζητήσεις περὶ τῆς γυναικείας ἐργασίας· καὶ αὐτοὶ οἱ εἰς στενὰ ὄρια περικλείσαντες τὴν γυναικείαν δραστηριότητα δὲν δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν ὅτι καὶ σήμερον, ὅπως ἔχουσι τὰ πράγματα, πολλαχοῦ ἡ γυνὴ ἐργάζεται συντελοῦσα εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν κεφαλαίων καὶ τὴν καθόλου κοινωνικὴν εὐημερίαν. Αὐτὸς ὁ ἐμπορικὸς νόμος ἀνεγνώρισεν εἰς τὴν γυναῖκα τὸ δικαίωμα τοῦ ἐμπορεύεσθαι. Ἀλλὰ περὶ τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας αὐτῆς καὶ τὴν διάθεσιν αὐτῆς οἱ νόμοι ἔταξαν περιορισμούς, καὶ τοῦτο σκοποῦσιν οἱ θεσμοὶ τοῦ προικίου συστήματος καὶ τοῦ Βελλεϊανείου δόγματος, ἵνα τοὺς κυριωτάτους εἴπω. Ἀλλὰ βασίζονται ταῦτα εἰς τὴν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ἐκτίμησιν καὶ τὴν καθόλου ἀλήθειαν; Οὐδεὶς δύναται καταφατικῶς νὰ ἀπαντήσῃ, ἀφ' οὗ ὑπάρχουσι νόμοι παρ' ἄλλοις ἔθνεσι τάναντία θεσπίζοντες· ἂν δὲ μὴ πλανῶμαι, καὶ τὰ ἔθνη ταῦτα ἔχουσι γυναῖκας.

Ἀλλ' αἱ πρόληψις ἀπαξ γεννώμεναι λαμβάνουσιν βαθείας τὰς ρίζας τῶν καὶ ἡ ἐκρίζωσις αὐτῶν καθίσταται πολὺ δυσχερὴς, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ ἐπικίνδυνος. Ἡ ἀλογώτερα κατάστασις πραγμάτων δημιουργεῖ τὴν διαρκῆ καθιέρωσιν καὶ ἐμπεδοῦται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπὸ τῆς πληθῆος τῶν συμφερόντων καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ἰδιοφελῶν δεσμῶν, οὗς προκαλεῖ, ἐν πάσῃ δ' ἐποχῇ οἱ ἀρνηθέντες τὸν διὰ παραγραφῆς θάνατον τῆς ἀληθείας, οἱ θελήσαντες νὰ διαρρήξωσι τοὺς φραγμούς, οὗς ἔταξε τὸ παρελθόν, ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς βέβηλοι. Καὶ οἱ φύλακες τῶν καθε-

στώτων δὲν ἀμοιροῦσιν ἐπιχειρημάτων ὑπὲρ τῶν πεπαλαιωμένων δογμάτων αὐτῶν, πᾶνοι πλοιοὶ δὲ κατέρχονται εἰς τὴν παλαιάσταν ἀμυνόμενοι ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων μὲ πλήρη ἐσκωριασμένων βελῶν φαρέτρων.

Τί ἄλλο σημαίνει ἡ δουλοφροσύνη ἀστόχαστον πρὸς ἀπρηχαιωμένα κηρύγματα, ὅταν ἀρνηταί τις εἰς τὴν γυναῖκα τὸ δικαίωμα νὰ γινώσκῃ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος αὐτῆς, νὰ ρυθμίζῃ τὸν βίον αὐτῆς πρὸς τοὺς θεσμοὺς τῆς πατρῴας γῆς ἔχουσα πλήρη αὐτῶν συνειδήσιν, νὰ πλάττῃ πολίτας καὶ στρατιώτας εὐπειθεῖς εἰς τὰ πρὸς τὸ ἔθνος καθήκοντα, νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὴν καὶ τὰς ὁμοίας αὐτῆς, ὅταν παραγωνρίζονται τὰ δικάια των, νὰ συνηγορῇ ἐν τῇ ἐκδικάσει τῶν παραπτωμάτων ὁμοφύλου; Τίς δύναται νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι δὲν ἐσύρθησαν πολλάκις εἰς τὰ δικαστήρια ἄθῳαι γυναῖκες καὶ τίς οἶδε ποσάκις δὲν κατεδικάσθησαν ἀνεύθυνοι τοιαῦται ἐκτίσασαι ποινὴν ἄλλοτριῶν ἀνομημάτων, διότι δεσμοὶ ἀδιάγνωστοὶ ἐπέβαλον αὐτῇ τὴν προτίμησιν τῆς καταδικῆς ἀπὸ τῆς εἰλικρινοῦς ἐξομολογήσεως, ἣν ἐκ δυσπιστίας ἠρνήθησαν διὰ μεγαλειτέρους κινδύνους ἠθικούς εἰς τὸν ἄρρενα προασπιστὴν των; Πόσων δικαστικῶν μυστηρίων δὲν θὰ ἀνεσῆροτο ὁ πέπλος ὑπὸ τῆς λεπτῆς γυναικείας χειρός, ὅπως ἀναφανῆ ἡ πραγματικότης, ἥτις διαφεύγει τὴν συχνάκις ἐν τῷ σκότει βεδίζουσαν δικαιοσύνην; Ποῦ εὐρέθη τὸ στήριγμα, ὅπως καταδικασθῇ τὸ ἥμισυ τῆς ἀνθρωπότητος εἰς κατάστασιν οἰκονεὶ διαρκούς ἀνηλικιότητος χρῆζουσαν παντοτεινῆς ἐπιβλέψεως; Κλειόμεν τὴν γυναῖκα— ἐννοῶ τὴν πλειονότητα— ἐν τῇ οἰκίᾳ, περιορίζομεν τὸν νοῦν αὐτῆς μεταξὺ τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ δωματίου τῆς, τῇ προσφέρομεν πρὸς ἀπασχόλησιν τῶν δυνάμεών τῆς μικρὰ τινα οἰκιακὰ ἐργόχειρα, εἰς τὴν τυχοῦσαν δὲ παιδεύσεώς τινος καὶ μεταπεφρασμένον ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μυθιστόρημα· ὁ πατὴρ ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἐργασίαν του ἀμεριμνῶν περὶ πάντων τῶν ἄλλων τὰ τέκνα ἀφιενταί εἰς τὴν εὐσυνειδησίαν τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν δρόμων τοὺς κινδύνους. Ὑστερον ὅλοι ἀπαιτοῦμεν παρὰ τῶν μητέρων ἄνδρας· ἀλλ' ἵνα ἔχωμεν ἄνδρας, ἐπιτρέψατέ μοι τὴν φράσιν, πρέπει νὰ ἀνδρώσωμεν τὰς γυναῖκας· πρέπει νὰ κηρύξωμεν αὐτὰς ἐνηλίκους πράγματι, οὐχὶ ὀνόματι μόνον. Πρέπει νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν ἐν αὐταῖς οἰκοῦσαν λεπτὴν ἐκείνην διάνοιαν ἐπιτρέποντες τὴν συμμετοχὴν εἰς τοῦ ἀνδρός τὰ ἔργα κατὰ τὸ ἐφικτόν· αἱ βιωτικαὶ δοκιμασίαι θὰ κραταιώσωσι τὸ αἶσθημά τῆς καὶ ἡ πείρα ἢ ἐκ τῶν πραγμάτων θὰ προσδώσῃ αὐτῇ εὐστάθειαν θελήσεως, θὰ ἀνυψωθῇ δὲ τὸ φρόνημα αὐτῆς ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὑφ' ἧς προστατεύεται καὶ ὑφ' ἣν ζῇ, παρέχει καὶ αὐτῇ, ὡς ὁ ἀνὴρ, πολυτίμους ὑπηρεσίας, μέγαρα ἀνταλλάγματα. Τὴν διαφύλαξιν τῆς εἰς τὴν πολιτείαν εἰσφορᾶς τῆς θὰ

κληροδοτήσῃ εἰς τὰ τέκνα τῆς ὡς τὴν πολυτιμωτέραν κληρονομίαν. Τί τούτου ὑψηλότερον; Ἐὰν ἐκ πάντων τούτων μὴ ᾖ προφανῆς ἡ ἐξήγησις, θὰ ἐθεωροῦμεν παραδρομὴν τῆς φύσεως τὸ τῆς Σπαρτιάτιδος ἐκείνης «ἢ τᾶν ἢ ἐπὶ τᾶς;» Μητέρες ἦσαν καὶ αἱ Σπαρτιάτιδες, ἀλλὰ μητέρες πολλῶν σημερινῶν πατέρων ἀνδρικόταται. Ἄλλ' ὄχι! δὲν ἦτο παραδρομὴ ἐκεῖνο· ἡ φύσις οὐδέποτε ἀνορθογραφεῖ ἑαυτὴν, ἀλλ' ἀποδίδει καρποὺς ἀναλόγως τῆς καλλιεργείας, ἣν προσδέχεται.

Ἄλλ' εὐτυχῶς ἀπὸ τινος ἤρξατο ἀκουόμενος ὁ πένθιμος κώδων τῆς κηδείας τῶν τυφλῶν παραδόσεων. Ὁ βορρᾶς τῆς ἀληθείας ἤρξατο νὰ παρασύρῃ ἀπὸ τοῦ δένδρου τῶν προλήψεων τὰ μαραμμένα φύλλα του, κάτωθεν τῶν ὀπίων νοθρῶς ἦτο ἐξηπλωμένη ἡ ἀμάθεια. Αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου καυστικαὶ τὰς ἐκδιώκουσι πρὸς ἀναζήτησιν ἄλλου ἐδάφους προσφόρου εἰς τὴν συντήρησίν των. Τὸ ἔδαφος τῆς Εὐρώπης καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνεπίδεκτον καλλιεργείας τοιαύτης ἀκάνθης. Αὐτοὶ οἱ τῆς χθὲς ἐναντίοι τοῦ ζητήματος ἤρξαντο καμπτόμενοι ὀλίγον καὶ δὲν κείται μακρὰν ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ σήμερον πολέμιοι θὰ γίνωσι θερμοὶ σύμμαχοι τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ἡ διδάκτωρ τοῦ δικαίου Κυρία Αἰμιλία Κέμπη, εἰς ἣν ἀπεποιήθησαν, καθ' ἃ λέγει ἡ δεσποινὶς Ποπελέν, τὸ δικαίωμα τῆς ἐξασκήσεως τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος, ἐζήτησε νὰ διδάξῃ ὡς ὑψηγῆτις ἐν Ζυρίχῃ. Ἡ νομικὴ σχολή, καίτοι ἐπιφυλακτικῶς, ἐγνωμάτευσεν εὐνοικῶς ὑπὲρ τοῦ ζητήματος. Ἡ δὲ Ἀκαδημαϊκὴ Σύγκλητος συνελθοῦσα πρὸ μηνὸς περὶ τοῦ ἐπὶ τούτῳ, ἀπέφυγε μὲν νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα ἂν ἀντιβαίνει εἰς τὸν νόμον ἢ εἴσοδος τῆς γυναικὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἀπεφάνθη ὅμως ὅτι ἡ παραδοχὴ τῆς γυναικὸς ὡς διδασκάλου ἐν αὐτῷ ἔσται ἐπιβλαβὴς, τοῦτο δὲ διὰ ψήφων 19 κατὰ 10, ἐν ᾧ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος πρὸ τριετίας προκληθέντος ἡ πλειοψηφία ἦν μεγαλύτερα. Αἱ πλειονοψηφίαι ἐπιβάλλουσι τὴν γνώμην των, ἀλλὰ δὲν λύουσι πάντοτε τὰ ζητήματα κατὰ τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ δίκαιον. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ ἡ μειοψηφία μερὶς κερδαίνουσα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὀπαδοὺς θὰ ἀποβῇ ἐν οὐχὶ ἀπωτάτῳ μέλλοντι πλειονοψηφία, διότι ἔχει ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἐν Ῥουμανίᾳ θηλεῖα διδάκτωρ εὐδοκίμως ἐξασκεῖ ἀπὸ τινος τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο. Ἐν Ἀμερικῇ δὲ οἱ πάντες γνωρίζετε ὅτι ἐκεῖ ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἡ συζήτησις τοῦ θέματος τούτου θεωρεῖται ἀναχρονισμός.

Δὲν θὰ μοι ἀρνηθῆτε ὡς τελευταίαν χάριν νὰ ἐνθυμηθῶ τὸν Κ. Εἰσαγγελέα τοῦ Ἐφετείου Βρυξελλῶν καὶ σὺν αὐτῷ ὅλους τοὺς συμφωνούντας μὲ τὴν γνώμην του. Φόβον ἀναιτιολόγητον φοβοῦνται διαβλέποντες τὴν διατάραξιν τῶν κοινωνικῶν καθεστώτων εἰς τὴν παροχὴν καὶ τοῦ

τοῦ δικαιώματος τούτου τῇ γυναικί. Εἶνε προφανὴς ἡ σύγχυσις τοῦ ζητήματος, ἂν δύναται ἐν γένει ἡ γυνὴ νὰ δικηγορήσῃ, μὲ τὸ ζήτημα, ὅπερ ἐξ ἴσου ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας, ἂν πρέπει, ἂν εἶνε ὠφέλιμος ἐν σπουδῇ νὰ καταγράφονται ἄθροιστὸν εἰς τὸ δικηγορικὸν σῶμα. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπλὴν συμβουλήν, ἣν βεβαίως δὲν θὰ παρίδωσιν αἱ γυναῖκες· ἀλλὰ τὴν ἀπλὴν συμβουλήν νὰ ἀναβιδάξῃ τις εἰς ἀπαγόρευσιν, εἶνε οἰκτρὰ καὶ ὀλεθρὰ ὑπερβολή. Ὁ νόμος τῆς ζητήσεως καὶ τῆς προσφορᾶς θὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐνταῦθα ἀμελικτός, ὅπως ἤρξατο ἐπιβάλλον, τὸ κράτος του καὶ εἰς τοὺς ἄρρενας δικηγόρους, ἐξ ὧν ὁ ἑλληνικὸς ἐπιστημονικὸς προϋπολογισμὸς παρέχει πλεόνασμα προκαλοῦν μείζονας ἀνησυχίας ἢ τὸ πλεόνασμα τοῦ οικονομικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας· διότι εἶνε πλεόνασμα ἀρνητικὸν ἢ μᾶλλον ἔλλειμμα θετικόν. Σποραδικαί τινες αὐτοκτονίαι καὶ ἐγκατάλειψις τοῦ ἔργου φαίνονται σκοποῦσαι τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἰσχυρίου. Βεβαίως αἱ γυναῖκες δὲν θὰ σπύσωσι νὰ προκαλέσωσι τοιοῦτο περίσσευμα, ἀλλὰ εἰς τὰς δυναμένας, εἰς τὰς συναισθανομένας ἐν ἑαυταῖς τὴν ἰκανότητα νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸ δυσχερὲς τοῦτο στάδιον, οὐδεὶς μετὰ δικαίου καὶ λογικῆς δύναται νὰ εἴπῃ: «δὲν σᾶς ἐπιτρέπεται νὰ γίνητε δικηγόρος, διότι εἴθε γυναῖκες!» Ἄλλ' ὁ κ. Εἰσαγγελεὺς πρὶν ἢ γίνῃ τοιοῦτος, ὑπῆρξε δικηγόρος· γνωρίζετε δὲ πάντες πόσον ἡμεῖς οἱ δικηγόροι ζηλοτύπως ἔχομεν πρὸς τὴν παραφυλακὴν τῶν νόμων. Κατεχόμεθα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ φόβου ὡς πρὸς τὴν ἀκεραιότητα αὐτῶν, ὅφ' οὐ καὶ οἱ ἰατροὶ καταλαμβάνονται ἐπὶ τῇ θέᾳ ἀπλῆς ἀμυχῆς εἰς τὸν δάκτυλόν των· τὸ φάσμα τῆς φυματώσεως ἢ τοῦ ἐρυσιπέλατος παριστᾷ αὐτοῖς κοπτόμενον τὸ νῆμα τῆς ζωῆς των. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἱ ἰατροὶ ἐδείχθησαν γενναϊότεροι καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν δικηγόρων. Πολλαχοῦ ἡ γυνὴ ἤρξατο ἀσκοῦσα εὐδοκίμως τοῦ Ἱπποκράτους τὴν τέχνην. Τὸ αὐτὸ συνέβη ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τῇ ἐμπορίᾳ· ἐκεῖ γενναιοφρόνως καὶ ἄνευ διαμαρτυριῶν ἐγένετο εὐπρόσδεκτος ὁ ἀγὼν τῆς γυναικὸς, ἥτις πάνοπλος εἰσῆλασεν εἰς ἀμφοτέρω ἀμφοτέρων ἤρυνε τὰς διαστάσεις, ἀντὶ νὰ συνταράξῃ τὴν πρόοδόν των. Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ δικηγόροι πανταχοῦ βλέπομεν νόμων καταπατήσεις καὶ πανταχοῦ φοβούμεθα τῶν καθεστῶτων ἀνατροπὰς, ἴσως διότι ὑποπτευόμεθα μὴ σφετερισθῶσιν ἄλλοι τὰ εἰς τὰς ἀνατροπὰς προνομία μας.

Ὅ,τι ἤρξατο γινόμενον καὶ ὅ,τι αὔριον γενήσεται παρ' ἄλλοις· οὐδὲν τὸ κωλύον νὰ μὴ γίνῃ σήμερον παρ' ἡμῖν· οὐδεὶς θὰ κατηγορήσῃ ἡμᾶς ἐπὶ παρακαίρῳ σπουδῇ, οὐδὲ θὰ ἀποβῇ τοῦτο ἐπιβλαβὲς ἡμῖν. Ἡ γυνὴ ὑπῆρξεν ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε ὁ συντηρητικώτερος φύλαξ καὶ ἐπιμονώτερος τηρητὴς παντός ὅ,τι εἰς ἕκαστον ἔθνος ἀποτελεῖ τὸ ἀγιώτερον καὶ

ιερώτερον ἄς παράσχωμεν αὐτῇ ἐλευθέραν καὶ πλήρη τὴν γνώσιν τοῦ δικαίου, ὅ,τι δήποτε δὲ καὶ ἂν συμβῇ, ἀμείνων ἡμῖν ἔσται ἢ αὔριον τῆς σήμερον· ἐμπνεύσωμεν αὐτῇ τὸ ἀπὸ συνειδήσεως ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν παραφυλακὴν τῶν θεμελιωδῶν θεσμιῶν τῆς πατρίδος μας καὶ ὦμεν βέβαιοι ὅτι ἡ ναῦς τῆς δικαιοσύνης θὰ προσποκτήσῃ μέγα μέρος τοῦ ἀναγκαίου ἔρματος πρὸς εὐκολώτερον ἂν μὴ πρὸς ἀσφαλέστερον πλοῦν.

Ἰ. Λαμπροῖδης δικηγόρος

ΚΑΛΔΕΡΩΝ

ΜΥΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΦΩΝΑΚΤΑ

(EL SECRETO A VOCES)

ΚΩΜΩΔΙΑ ΕΙΣ ΤΡΕΙΣ ΗΜΕΡΑΣ

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ ὑπὸ ἸΩ. Κ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ)

(Συνέχεια ἴδε Φυλλάδιον 3ον)

Ἐρρῖκος. Τί βλέπω; τί συμβαίνει;

Φρειδερίκος. Θὰ τὸν φονεύσω τὸν ἄτιμον!

Φάβιος. Ἦσυχάστε, καλὴ ἀφέντη, μὴ χωρατεύετε.

Ἐρρῖκος. Συλλογίσου, Φρειδερίκε, ὅτι εὗρισκεσαι εἰς τὸ παλάτι.

Φρειδερίκος. Ἀφήτε με, νὰ χύσω τὸ ἀχρεῖον αἷμά του!

Ἐρρῖκος. Φεῦγα, κακομοίρη, φεῦγα λοιπόν!

Φάβιος. Ἄμ κάθουμαι; Ἄς ἔλθῃ νὰ μὲ πιάσῃ! Ἔμμαι συνεισμιμένος κι' ἀπὸ ἄλλαις φοραῖς! Εὐχαριστῶ σας, εὐγενέστατε! Τί ἀγαθὸς τοῦ εἴθε!

(Ἐξέρχεται)

Ἐρρῖκος. Τί σου συνέβη, Φρειδερίκε, καὶ σὲ βλέπω οὕτω ταραγμένον; Εἶπέ μου τὴν αἰτίαν.

Φρειδερίκος. Ἡ αἰτία εἶνε ὅτι προδίδομαι. Ἡ δούκισσα γνωρίζει ὅτι χθὲς δὲν ἔφυγα.

Ἐρρῖκος. Καὶ ἀπὸ ποιὸν τὸ ἔμαθε;

Φρειδερίκος. Μόνον ἐσεῖς, ἐγὼ κι' αὐτὸς ὁ ὑπηρέτης τὸ γνωρίζαμε.

Ἐρρῖκος. Σοῦ τὸ εἶπεν ἡ ἴδια;

Φρειδερίκος. Ἡ ἰδία ὄχι· εἶν' εὐφυῆς πολὺ καὶ προσποιεῖται, ὅτι ἄγνοεῖ.

Ἐρρῖκος. Πιθανὸν λοιπὸν ἐκεῖνος ὁποῦ σοῦ τὸ εἶπε νὰ τὸ ἐπενόησεν.

Φρειδερίκος. Αὐτὸ ἀδύνατον· διότι εἶνε τὸ μᾶλλον ἐνδιαφερόμενον πρόσωπον.

Ἐρρῖκος. Πιθανὸν νὰ ἠπατήθη.

Φρειδερίκος. Ἀδύνατον, ἀδύνατον. Ὡστε δὲν βλέπω ἄλλο φρονιμώτερον νὰ κάμω, παρὰ νὰ ὑποστῶ τὴν ἀτυχίαν μου καὶ νὰ ὁμολογήσω πλέον τὴν ἀλήθειαν.

Ἐρρῖκος. Μολονότι· θὰ φανῶ ἐγὼ ἔς τὴν δούκισσαν ὁ μᾶλλον ἐνοχος, καίτοι ἐγὼ θὰ ἐπισύρω κατ' ἐμοῦ ὅλην τὴν ὀργήν, ἐν τούτοις θὰ σοὶ τὸ ἐπέτρεπα νὰ πράξῃς οὕτω—τόσον πολὺ ἐπιθυμῶ νὰ ἡσυχάσῃς—ἐὰν ἐβλέπα ὅτι τφόντι τοῦτο εἶνε τὸ καλλίτερον. Ἀλλά. . .

Φρειδερίκος. Ἀλλά. . . ἐγὼ τεταραγμένος καθὼς εἶμαι, δὲν γνωρίζω. . . Συμβουλευσατέ με σεῖς. Τί θὰ ἐκάμνατε ἂν εἴσθε; . .

Ἐρρῖκος. Θὰ ἐσιώπων μένων ἡσυχος· θὰ ἐπερίμενα νὰ κρίνω πρῶτον ἐκ τοῦ τρόπου τῆς, νὰ τὴν ἰδῶ, καὶ ἔπειτα νὰ πράξω σύμφωνα πρὸς τὴν περίστασιν. Διότι, ἐν ἐκ τῶν δύο : ἢ ἔμαθεν, ἢ δὲν ἔμαθε τί συνέβη. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἔμαθε καὶ ὅτι ἡ μετριοπάθειά τῆς τὴν ἐμποδίξει νὰ σοῦ τὸ εἰπῇ, σὲ ἐρωτῶ, δὲν βλάπτεις μόνος σὺ τὸν ἑαυτὸν σου θέλων νὰ τῆς ὁμιλήσῃς περὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις αὐτὴ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀγνοῇ; Ἄν πάλιν δὲν τὸ ἔμαθε, εἶναι ὡς νὰ πηγαίνεις ἐναντίον καὶ τῶν δύο μας, νὰ θέλῃς νὰ βλαφθῶμεν, νὰ θέλῃς νὰ τῆς εἰπῆς σὺ ὁ ἴδιος ὅ,τι κανένας ἄλλος δὲν ἠδύνατο νὰ τῆς εἰπῇ. Λοιπὸν ἐγὼ, ἂν ἤμην εἰς τὴν θέσιν σου, θὰ ἐφερόμην πρὸς τὸν ὑπηρέτην μου ὅσῳ τὸ δυνατὸν καλλίτερα, εἰς τρόπον ὥστε, ἂν δὲν εἶνε τίποτε, νὰ μὴν εἰπῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον, καὶ πάλιν, ἂν τὰ εἶπε, νὰ μὴν τρέχῃ τώρα νὰ τῆς παραπονεθῇ καὶ νὰ τὴν ἀναγκάσῃ ἕξαφνα νὰ ἐκφρασθῇ.

Φρειδερίκος. Ἡ γνώμη μου δὲν εἶν' αὐτὴ· ἐν τούτοις θὰ παραδεχθῶ τὴν ἰδικήν σας, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, τοῦλάχιστον διὰ νὰ μὴ με κατακρίνουν ὅτι χάθηκα ἕνεκα ἀνοήτου πείσματος. Θὰ πάρω πάλιν τὸν ὑπηρέτην μου καὶ θὰ ὁμιλήσω πρὸς τὴν δούκισσαν χωρὶς νὰ δείξω τίποτε πῶς θέλω τάχα νὰ δικαιολογηθῶ, ἕως ὅτου ἔλθῃ αὐτὴ εἰς μίαν ἐξήγησιν μαζί μου.

(Ἐξέρχεται)

Ἐρρῖκος. Ἐρχεται κ' ἡ σειρά μου τώρα νὰ ἀνησυχῆσω, ὅπως πρὶν αὐτὸς φεύγει καὶ με ἀφίνει. . . Ἦλθα ἐδῶ μόνον διὰ νὰ ἴδω τὴν ὥραϊαν Φλερίδαν, μὴ ἀναλογισθεῖς ὅτι ἠδυνάμην νὰ κολλήσω, καὶ τώρα παραμένω, ὑπὸ ὄνομα κ' ἐνδύματα ἀκόμη ξένα. Δὲν εἶναι φόβος μήπως ἀνα-

γνωρισθῶ καὶ τὸ περιστατικὸν αὐτὸ γίνῃ αἰτία ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν νὰ βλάψῃ τὴν ὑπόληψίν τῆς; Ἀφοῦ σκοπός μου ἦτο νὰ ἰδῶ τὰ πάντα με τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς μου, τί περιμένω ἀκόμη; τί ἀργῶ νὰ ἐκτελέσω τοὺς σκοπούς μου;

(Εἰσέρχεται ἡ Δούκισσα)

Δούκισσα. (Κατ' ἴδιαν). Τυφλὸν ὄργανον καὶ τυραννοῦν με πάθος, τί με φέρεις πάλιν εἰς αὐτὰ τὰ μέρη; . . . (Πρὸς τὸν Ἐρρῖκον) Τί κάμνετε ἐδῶ, ἰππότα;

Ἐρρῖκος. Οἴμοι, κυρία εὐγενῆς καὶ περιλάλητος· εἰς τ' ἄνθη διηγοῦμαι κ' εἰς τὰ ὄροσερὰ νερά, ὧν εἴσθε ἡ χρυσὴ αὐγὴ, τοῦ ἔρωτος τοὺς πόρους.

Δούκισσα. Μπα, καὶ διατί;

Ἐρρῖκος. Διότι ἰδοῦ· ὅταν σὰς βλέπω, ὡ θεότης πολυθέληγτρος, σὰς βλέπω νὰ φονεύετε τὸ πᾶν περὶ ὑμᾶς διὰ τῆς λάμψεως ἐκείνων τῶν ἀκτίνων σας, ὡσεὶ φωτὸς ἡλίου, διὰ τῶν βελῶν ὑμῶν, τῶν μᾶλλον καὶ τοῦ ἔρωτος ἐπικινδύνων, ὧ, ἀναλογίζομαι, ὅτ' ἵνα ὑποτάξῃτ' εἰς τοὺς πόδας σας τὸν κόσμον δὲν θὰ εἴχατε ἀνάγκην ν' ἀναπτύξῃτε ὅλας σας τὰς δυνάμεις· ἤρκει μόνον μία σας ἀκτίς κ' ἐν βέλος σας ὀριμύ.

Δούκισσα. Ἀπορῶ καὶ ἀπορῶ διὰ τὴν γλῶσσαν σας αὐτήν, ἰππότα. Ἐν πρώτοις, πῶς τολμᾶτε νὰ λαλήτε οὕτω, κ' ἔπειτα πῶς εἶνε δυνατόν ἐγὼ νὰ σὰς ἀκούω. Φύγετε ἀπ' ἐμπρός μου. Ἄν ὁ δοῦξ σὰς ἔξαπέστειλεν εἰς τὴν αὐλήν μου, δὲν τὸ ἔπραξε βεβαίως, ὅπως ἀσεβήσητε καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ πρὸς ἐμὲ τοιοιτοτρόπως.

Ἐρρῖκος. Δὲν ἐνόμιζα ὅτι θὰ ἀσεβήσω πρὸς ὑμᾶς, κυρία· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν δοῦκα, εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν ἀσεβῶ αὐτῷ, διότι οὗτος ἀκριβῶς αἰσθάνεται τὸ αἰσθημα αὐτὸ ποῦ σὰς ἐκφράζω.

Δούκισσα. Γνωρίζω πῶς νυμφεύονται τινες, ἀλλ' ὄχι ὅτι κι' ἀγαπῶσι διὰ προξενιάς. Καὶ ἔστω, ἂν παραδεχθῶ τὴν δικαιολογίαν σας, ὅτι λαλεῖτε δηλαδὴ ἐκ μέρους του, μήπως δὲν σὰς προειδοποίησα νὰ μὴ με ὁμιλεῖτ' ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἐκτὸς ἂν πρώτη σὰς ἀνεφέρα ἐγὼ;

Ἐρρῖκος. Εἶν' ἀληθές, κυρία. Ὅμως δὲν ἐθέσατε καὶ μεταξὺ τῶν ὄρων ὅτι δὲν θὰ μ' ἀνεφέρατε ποτὲ κάμμιαν λέξιν καὶ κατὰ συνέπειαν πῶς ἔπρεπ' αἰωνίως νὰ τηρῶ σιγὴν!

Δούκισσα. Λοιπὸν, ἀφοῦ νομίζετε, πῶς πρέπει ἀπαξ νὰ σὰς ὁμιλήσω καὶ περὶ αὐτοῦ, κύριε Ἐρρῖκε, ἔστω τοῦτο σήμερον, ἐδῶ· λοιπὸν σὰς λέγω, ἀφοῦ σεῖς με παρεβάλατε πρὸς ἡλίου, ὅτι θὰ ἦτο ἀπερίσκεπτος πολὺ ὁ δοῦξ περιφρονῶν τὸ καῦμα τοῦ ἡλίου με κηρίνας πτέρυγας· καὶ σὰς παρακαλῶ καὶ πάλιν νὰ ἀπέλθῃτε, εἰ δὲ ἡ ἐκτραγεῖσά μου ὀργὴ θ' ἀποκριθῇ ἀλλέως κ' εἰς τὸν δοῦκα καὶ εἰς ὑμᾶς.

Ἐρρῖκος. Σᾶς ὑπακούω, σεβαστὴ κυρία μου, ἐκ φόβου τιμωρίας δεινότερας· ἂν εἶναι ὅμως πρᾶγμα θλιβερότερον, ἢ τὸ ν' ἀπομακρύνεται τις ἐκ τῆς καλλονῆς ὑμῶν . . . (κατ' ἰδίαν) Οἴμοι, ἐκπνέω!

(Ἐξέρχεται)

Δούκισσα. Τὸ θράσος τοῦ ἐκεῖνο τὸ ὑπέρμετρον μ' ἐμβάλλ' εἰς λογισμούς . . . Ἄφες με, ἔρω, ἄφες μ' ἡσυχον μίαν στιγμὴν, τὰς σκέψεις μου ν' ἀθροίσω . . . Ἀλλὰ ποῖος ἔρχεται νὰ μ' εὔρη κι' ὡς ἐδῶ;

(Εἰσέρχεται ὁ Φάβιος).

Φάβιος. Ἐγὼ εἶμαι, κυρία δούκισσα, ἐγὼ ἔρχομαι καταφουρισμένος νὰ σᾶς πῶ ἓνα σωρὸ καινούργια. Μάλιστα, μ' ἔρχεται νὰ σκάσω βλέποντας πῶς δὲν κρατεῖ κανεὶς τὸ στόμα τοῦ ἐδῶ μεσ' ἐστὸ παλάτι, καὶ ὄλοι φλυαροῦσι, καὶ σεῖς ἀκόμα, ὑψηλοτάτη, φλυαρεῖτε, μάλιστα.

Δούκισσα. Τί εἶν' αὐτὰ καλέ; δὲν ντρέπεσαι;

Φάβιος. Μάλιστα, κυρία, μάλιστα· γιατί νὰ πᾶ νὰ τοῦ τὸ πῆτε τώρα δά . . .

Δούκισσα. Δὲν σὲ καταλαμβάνω, τᾶχασες.

Φάβιος. Μὰ τάχα τί; ἐφοβηθήκατε νὰ μὴν ξυνίσῃ ἂν τὸ κρατούσατε μιὰ ὥρα ἀκόμη μυστικὸ καὶ βιαστήκατε νὰ τοῦ τὸ πῆτε, ὅπως σᾶς τὸ εἶχα πῆ;

Δούκισσα. Τί εἶπα; σὲ ποιὸν εἶπα; δὲν σὲ ἐννοῶ.

Φάβιος. Βέβαια σὲ κάνεναν ἄλλον, μόνον ἐστὸν ἀφέντη μου καὶ ἅμα λοιπὸν φύγατε, μοῦ ῥίχνεται σὲ τέτοιον τρόπο, ὅπου, ἂν δὲν τὸν βαστοῦσαν, χωρὶς ἄλλο μ' ἐξεμπερδεύει.

Δούκισσα. Γιατί, μωρὸ ἄνθρωπε;

Φάβιος. Γιατί ἡ εὐγενεία σας, πέρνω ὄρκο, τοῦ τὰ ἐπροφθάσατε.

Δούκισσα. Μὰ εἶναι δυνατόν ἐγὼ νὰ τοῦ τὰ εἶπα, ἀφοῦ οὔτε καὶ τοῦ μίλησα;

Φάβιος. Αἶ καλὰ λοιπὸν, ἂν δὲν τοῦ τὰ εἶπατε σεῖς, θὰ πῆ πῶς τοῦ τὰ σφύριξε ὁ σατανᾶς . . . Δὲν εἶνε ἄλλο! Κ' ἐγὼ λοιπὸν εἶχα τόσα καινούργια νὰ σᾶς πῶ, ἀλλὰ νὰ βγάλω πλέον λέξι ἀπ' τὸ στόμα μου; Ποτέ!

Δούκισσα. Ἐλα τώρα, λέγε μου, τί συνέβη.

Φάβιος. Δὲν εἰξεύρω τίποτε.

Δούκισσα. Πῆρε κανένα γράμμα μήπως;

Φάβιος. Δὲν εἰξεύρω τίποτε.

Δούκισσα. Ποῦ πῆγε; πέ μου.

Φάβιος. Δὲν εἰξεύρω τίποτε.

Δούκισσα. Μήπως ἤλθε κανεὶς καὶ τοῦ ὠμίλησε κρυφά,

Φάβιος. Δὲν εἰξεύρω τίποτε.

Δούκισσα. Μὲ κάμνεις σχεδὸν νὰ ὑποθέσω ὅτι μετενόησες ποῦ μὲ ὑπηρετεῖς καὶ ὅτι εἶσαι πλέον πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Φρειδερίκον παρὰ εἰς ἐμέ.

Φάβιος. Ὅχι, δὲν εἶν' αὐτό.

Δούκισσα. Τί εἶναι λοιπὸν;

Φάβιος. Εἶνε, εἶνε ὅτι ἡ εὐγενεία σας δὲν κρατεῖτε μυστικὸ, καὶ ἂν ξαναβάλλῃ πάλι μὲ τὸ νοῦ τοῦ ὁ ἀφέντης μου πῶς μίλησα, θὰ μὲ σκοτώσῃ.

Δούκισσα. Ἐγὼ παρατηρῶ, ὅτι δὲν σ' ἔχει σκοτωμένο ὡς τώρα.

Φάβιος. Αἶ βέβαια! Ἀκοῦτε ὅμως νὰ σᾶς πῶ μιὰ ἱστορία εἰς αὐτὸ ἐπάνω. — Μιὰ φορὰ ἓνας ἱππότης ἐκαυθέντιαζε μὲ τὴν ἀγαπητικὴ του· καθὼς τὸν βλέπει, μέσ' ἐστὴν ὥρα, ἓνα μικρὸ ζυψίον¹, ξέρετε, λέει ἀπὸ μέσα του: «Τώρα σὲ τέτοια στιγμὴ αὐτὸς βέβαια δὲν ἔμπορεῖ νὰ ζυθῆ ἄς τοῦ ριχθῶ λοιπὸν νὰ τὸν δαγκάσω μὲ τὴν ἡσυχία μου». Ὁ κακομοίρης ὁ ἱππότης βάστηξε, βάστηξε ποῦ τὸν ἔτρωγε, μὰ ἐπὶ τέλους δὲν ἠμπόρεσε, ἀπλόνει τὰ δάκτυλά του ἐστὴ φαγοῦρα καὶ χράπ! τὸ πιάνει τὸ βρωμοζυψίον. Τὴν ἴδια ὅμως τὴ στιγμὴ, τὸ φέρνει ὁ διάβολος καὶ γυρίζει ἡ κυρία καὶ τὸν βλέπει ποῦ κρατοῦσε τὸ χέρι τοῦ σὰν τὸ γέρω ποῦ πάει νὰ πάρῃ μιὰ πρέζα ταμπάκο. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἦταν καὶ κανεὶς ν' ἀκούσῃ, τὸν ῥωπᾶ μὲ ὄλο τῆς τὸ σοβαρὸ: «Λοιπὸν, τὸν ἐσκοτώσατε τὸν καθαλάρη»; Ὁ φίλος μας ὁ ἱππότης ἐστὴν ἀρχὴ τὰ ἔχασε, ἀμέσως ὅμως πῆρ' ἀπάνω του καὶ κρατῶντας τὸ χέρι τοῦ καθὼς εἶπαμε: «Ὅχι κυρία, τῆς λέγει, δὲν τὸν σκότωσα ἀκόμη, ἀλλὰ τὸν ἔχω ἐστὰ στενά». — Κ' ἐγὼ λοιπὸν, κυρία δούκισσα, θὰ σᾶς εἶπῶ τὸ ἴδιο τώρα. Δὲ μ' ἐσκότωσαν ἀκόμη, εἶν' ἀλήθεια, ἀλλὰ μ' ἔχουν ἐστὰ στενά. Καὶ διὰ τοῦτο, ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ ὅπου μ' ἐκάματε, δὲν θὰ σᾶς πῶ κ' ἐγὼ πῶς εἶδα σήμερα τὸν ἀφέντη μου ποῦ κρατοῦσε μιὰ εἰκόνα, ποῦ ἔμπορούσατε ἀπ' αὐτὴν τὴν εἰκόνα νὰ καταλάβετε ποῖαν ἀγαπᾶ, ἂν ἔμπορούσατε νὰ τὴν βάλετε ἐστὸ χέρι. Αὐτὰ θὰ σᾶς ἔλεγα, κυρία, κι' ἄλλα ἀκόμα, ἂν δὲ φοβούμουν τὴ γλώσσά σας. Τώρα ὅμως πῶ μὴν περιμένετε νὰ σᾶς πῶ οὔτε αὐτὰ, οὔτε ἄλλο τίποτε· καὶ μάλιστα σὰν ξεύρω πῶς ὁ κύριος Φρειδερίκος εἶνε ἀφέντης μου, κ' ἡ εὐγενεία σας τὰ λέτε ὄλα. (Ἐξέρχεται).

Δούκισσα. Ἐχει λέγει μίαν εἰκόνα! . . . Ἐδῶ ἔχω ἀνάγκη ὄλης μου τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος, νὰ τὸν ἀναγκάσω νὰ μὲ τὴν δεῖξῃ, χωρὶς ν' ἀποδείξω τὸ αἶσθημά μου! . . . Δὲν εἶνε ὅμως ἐδῶ ὁ κατάλληλος τόπος· θὰ ἤμεθα ἐκτεθειμένοι εἰς τὰ βλέμματα πολλῶν.

(Εἰσέρχεται ὁ Φρειδερίκος).

¹ Ἐν τῷ πρωτοτύπῳ λέγει κυριολεκτικῶς: un riojo = ψεῖραν.

Φρειδερίκος. (ιδίᾳ). Καὶ μολαταῦτα, πάλιν τὸ προτιμότερον νὰ μὴ τῆς κάμω λόγον τίποτε καὶ νὰ περιμένω νὰ μὲ ὀμιλήσῃ πρώτη αὐτή. (Μεγαλοφώνως). Κυρία, ἐστείλατε καὶ μ' ἐζήτησατε . . . θέλετε ἴσως νὰ ὑπογράψετε τὰς ἐπιστολάς ἐκείνας . . .

Δούκισσα. *Ναί*, ἀλλὰ τὸ μέρος ἐδῶ δὲν εἶνε κατάλληλον . . . μάλιστα τὴν ὥραν αὐτήν, καθ' ἣν ὁ ἥλιος πλαγιάζει εἰς τὴν χρυσοπόρφυρον του κλίην. Πάρετε λοιπὸν τὰς ἐπιστολάς κ' ἐλάτε μετ' ὀλίγον εἰς τὰ δώματά μου, πρὶν δ' εἰσέλθετε, λάβετε ὑπ' ὄψιν σας ὅτι ἔχετε πολὺ νὰ γράψετε ἀπόψε. Ἄν λοιπὸν καμμιὰ ψυχὴ σᾶς περιμένῃ, εἰμπορεῖτε νὰ τῆς μνηύσετε ὅτι διὰ σήμερον εἶν' ἀδύνατον· σᾶς βεβαιῶ ἐγὼ, ἂν καὶ δὲν ἔχετε ταξεῖδι ἔξω τῆς Μαντούης, ἀπόψε πλέον χωρὶς ἄλλο θὰ ἀπουσιάσετε, ὡς σᾶς τὸ βεβαιῶ.

Φρειδερίκος. (ιδίᾳ). Θεέ μου, τί ἀκούω!

(Εἰσέρχεται ἡ Λάουρα).

Λάουρα. (κατ' ἰδίαν). Ἡ δούκισσα ἐδῶ κι' ὁ Φρειδερίκος! Καλὰ λοιπὸν, ἀφοῦ μὲ γίνετ' αὐτὴ πρόσκομμα, τῆς γίνομαι κ' ἐγὼ κουνούπι καὶ βλέπει. (Μεγαλοφώνως). Βλέπω, κυρία δούκισσα, ὅτι ἐσυνδύασθητε φιλιῶς μετ' τὴν ἄνοιξιν, ἥτις θὰ ἦγε μάλιστα κατενθουσιασμένη.

Δούκισσα. Ἀλήθεια;

Λάουρα. Διότ' ἡ ὑψηλότης σας τὴν ἀντικαθιστᾷ ἔς τὸν κῆπον μὴ ἀπομακρυνομένη ἐξ αὐτοῦ, καὶ δίδει εἰς τὸ ῥόδον τὴν πορφύραν του καὶ εἰς τὸν ἴασμον τὴν εὐωδίαν καὶ λευκότητα.

Δούκισσα. Εἶν' ὦρα ὅμως πλέον νὰ ἀποσυρθῶ πηγαίνωμεν, καλὴ μου. (Πρὸς τὸν Φρειδερίκον). Σᾶς περιμένω, μὴν ἀργήσετε μετὰ τὰς ἐπιστολάς, καὶ καθὼς πᾶτε νὰ τὰς πάρετε, ἔμπορεῖτε νὰ εἰδοποιήσετε καὶ δι' ἐκεῖνο ποῦ σᾶς εἶπα.

Φρειδερίκος. Δὲν εἶμαι τόσο εὐτυχὴς ὅσον τὸ ὑποθέτετε, κυρία, (ἐξάγει τὸ μανθῆλιον καὶ τὸ κινεῖ) καὶ δύναμαι καὶ ἀπ' ἐδῶ, ἂν θέλετε, νὰ δώσω εἶδησιν.

Λάουρα. (κατ' ἰδίαν). Μ' ἔκαμε τὸ σημεῖον. Προσοχή!

Φρειδερίκος. Εἶμαι δυστυχὴς πολὺ—κυρία, ἀπ' ἐναντίας· ὑφίσταμαι ἐμπόδια εἰς πᾶσάν μου στιγμὴν καὶ ἡ ζωὴ μου εἶνε βάσαν' ἀκατάπαυστα.

Λάουρα. (κατ' ἰδίαν) Εἶπε : «Εἶμαι δυστυχὴς πολὺ».

Φρειδερίκος. Σήμερον δὲν εἰμπορῶ—τὸν λόγον νὰ σᾶς ἀποτείνω, χωρὶς ἢ Ὑψηλότης σας εὐθὺς νὰ μὲ δεικνύῃ ὅτι ἔχασα πολὺ ἐκ τῆς προτέρας πρὸς ἐμὲ εὐνοίας τῆς, καὶ δὲν εἰξέυρω ποῦ νὰ τ' ἀποδώσω.

Λάουρα. (κατ' ἰδίαν). Εἰς τὴν ἀρχὴν εἶπε : «Σήμερον δὲν ἔμπορῶ».

Φρειδερίκος. Ἀδύνατον νὰ ἔλθω εἰς τὸν κῆπον—χωρὶς ἢ Ὑψηλότης σας νὰ μ' ἀποτείνῃ, ἢ ἐπιτιμήσῃς, ἢ καὶ εἰρωνείας, αἵτινες μετ' ὀλίγουσιν ἀκόμη περιπλέον.

Δούκισσα. Ἀφήσατέ τα τῶρ' αὐτά. Ἄρκει. Τί κάθεσθε καὶ σκέπτεσθε!

Λάουρα. (κατ' ἰδίαν). Ἐνόησα, μετ' εἶπε : «Εἶμαι δυστυχὴς πολὺ· σήμερον δὲν εἰμπορῶ· ἀδύνατον νὰ ἔλθω εἰς τὸν κῆπον».

Δούκισσα. Ἔλα Λάουρα, πηγαίνωμεν (πρὸς τὸν Φρειδερίκον). Καὶ σεῖς, παρακαλῶ, νὰ μὴν ἀργήσητε.

Φρειδερίκος. (ιδίᾳ). Ὑπῆρξεν ἔρωσ δυστυχέστερος;

Δούκισσα. (ὁμοίως). Ὑπῆρξεν αἰσθημὰ ποτε περιδεέστερον;

Λάουρα. (ὁμοίως). Ὑπῆρξέ τις ζηλοτυπία μᾶλλον προφανῆς;

(Ἐξέρχονται ἡ Δούκισσα καὶ ἡ Λάουρα).

Φάβιος. (εἰσερχόμενος). Μὰ τέλος πάντων ἀπὸ ποῦ νὰ βγῶ, χωρὶς νὰ μουβγῇ γάτσα ὁ ἀφέντης μου; Χαμένα λόγια, νὰ τος!

Φρειδερίκος. Φάβιε!

Φάβιος. (ἀπομακρυνόμενος). Με συγχωρεῖτε, μὴ στιγμὴ, ἀμέσως . . .

Φρειδερίκος. Γιατί με βλέπεις καὶ τραβιέσαι; Ἔλα δῶ . . . (κατ' ἰδίαν). Ἀνάγκη καὶ νὰ ὑποκρίνωμαι πρὸς τὸν παλῆανθρωπο . . .

Φάβιος. Γιατί . . . φοβοῦμαι μήπως τὸ καταραμένο ἐκεῖνο δαιμόνιο, ποῦ σᾶς μιλεῖ ἔτ' αὐτὴ, σᾶς εἶπε πάλι τίποτε γὰρ μένα ψέμματα.

Φρειδερίκος. Ἐνοιά σου, κ' ἔμαθα τώρα τὴν ἀλήθειαν. Ἐμαθα ὅτι σὺ δὲν με ἐπρόδωσες.

Φάβιος. Καὶ βέβαια! . . . Μακάρι, ὅπως σᾶς φέρομαι, νὰ φέρουνταν καὶ ἔτην πατρίδα μου μερικοὶ πολιτικοί!

Φρειδερίκος. Ἔλα, καὶ πρὸς ἰκανοποίησίν σου ἀπεφάσισα νὰ σὲ χάρισω ἓνα φόρεμα.

Φάβιος. Ἐμένα; ἓνα φόρεμα!

Φρειδερίκος. *Ναί, ναί*, ἔσένα.

Φάβιος. Τότε λοιπὸν σᾶς εὐχομαι ἵστον ἄλλον κόσμον νὰ φορῇ ἢ ψυχὴ σας μία βυσσινὰ *ρόμπα-ντι-κάμαρα*, φαρδιά παπούτσια κρουσταλλένια καὶ σαλθάρια πράσινα.

Φρειδερίκος. Ἄκουσε ὅμως, πρέπει κάτι νὰ μοῦ πῆς.

Φάβιος. Ἀφέντη μου, ὅ,τι πῆτε.

Φρειδερίκος. Σ' ἐρώτησε ἡ δούκισσα καθόλου ἂν ἐγὼ ἀγαπῶ . . .

¹ Ἐν τῷ πρωτοτύπῳ λέγει : «Μακάρι μερικοὶ μερικοὶ νὰ ἦσαν ὅσον ἐγὼ πιστοὶ εἰς τὴν πόλιν τῆς Μαδρίτης». Ὑπαινίσσεται δὲ δυσφημίας τινὰς κατὰ τῶν διοικητῶν τῆς πόλεως τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ.

Φάβιος. Ά! μπᾶ!... Θεός φυλάξοι! αλλά απ' άκραις μέσαις ἔτσι, σάματι κατάλαβα πῶς ἂν ἀκόμη δὲν τὸ νοιώσετε τὸ τί γυρεύει ἀπὸ σᾶς, δὲν εἶσθε πολὺ ἔξυπνος.

Φρειδερίκος. Γιατὴ πέ μου, πέ μου... σὲ εἶπε τίποτε, αἶ;...

Φάβιος. Ἀκούτε λέει!... δὲν ἔρηφανεύσθε;

Φρειδερίκος. Ψεύματα λέγεις, ἀχρειέστατε!... Τί; θὰ μὲ κάμης νὰ πιστεῦσω τάχα ὅτι μία πόσον εὐγενής, μία τοιαύτη καλλονή, ποῦ δύναται ὡς ἀετὸς νὰ βλέπη ἀσκαρδαμυκτὶ τὸν ἥλιον, ἐπέτρεψ' εἰς τὸ βλέμμα της νὰ πῆσῃ καὶ ἐπὶ ἀσῆμου ταπεινοῦ θνητοῦ;

Φάβιος. Καλά!... ἐγὼ σᾶς λέγω κάμετε γιὰ ἴλγαις ἡμέραις πῶς τὴν ἀγαπᾶτε, καὶ θὰ ἰδῆτε... ἀσκαρδαμυκτὴ!

Φρειδερίκος. Καὶ ἂν ὑπῆρχε κάποια βᾶσις εἰς τὰς ὑποφίας σου, πάλιν δὲν θὰ ἐζήτουν νὰ βεβαιωθῶν διότι ἄλλος ἔρω, ὄχι τόσον ἐνδοξος βεβαίως, ἀλλὰ πρὸς ὃν δὲν εἶμαι τόσον δυσανάλογος, κατέχει τὴν καρδίαν μου ὁλόκληρον.

Φάβιος. Τὸ λοιπὸν ἐσεῖς δὲν ἀγαπήσατε ποτέ σας δύο μαζί!

Φρειδερίκος. Ποτέ!

Φάβιος. Καὶ λέτε ὅτι εἶσθε...

Φρειδερίκος. Τί;

Φάβιος. Ὅτ' εἶσθε ἄνδρας... εὐτυχής;

Φρειδερίκος. Δὲν εἶν' ἀγάπη ὅπως λές, εἶνε διπλὴ ἀπάτη.

Φάβιος. Καλλίτερα διπλὴ παρὰ ἡμισὴ καὶ ἀτέλειωτη.

Φρειδερίκος. Πῶς εἰμπορεῖς νὰ ἀγαπᾶς κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ;

Φάβιος. Νὰ σᾶς τὸ πῶ ἀμέσως: «Μὴν φορᾶ, κοντὰ ἔστη Ῥατισθόννη, ἦσαν δύο χωρῖα ὀνομαστά, καὶ τοῦ ἐνός ὁ πάρεδρος ἐλέγονταν Σωτήρης, τοῦ ἄλλου τοῦ Νικόλας. Τὸ λοιπὸν κ' οἱ δύο τοὺς εἶχανε ἕναν παππᾶ ποῦ ξεκινούσε τῆς γιορταῖς κ' ἔκανε λειτουργία καὶ ἔστα δὴ χωρῖα. Μιὰ ἡμέρα ὁ πάρεδρος Νικόλας ἔτυχε εἰς τὸ χωριὸ τοῦ πάρεδρου Σωτήρη καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς λειτουργίας, ἔστην εὐχή, παρετήρησε ὅτι ὁ παπᾶς ἐπρόφερε δυνατὰ δυνατὰ: «Εὐχαριστοῦμέν σοι τῷ Σωτήρι» δηλαδὴ ἀνέφερε τὸν πάρεδρον τὸν κύρ Σωτήρη καὶ τὸν εὐχαριστοῦσε, ἐνῶ ἔστο ἄλλο τὸ χωριὸ δὲν ἔλεγε τίποτε γιὰ τὸν κύρ Νικόλα. Ἔτσι εἶσαι; Φουρκίζεται ὁ κύρ Νικόλας καὶ τοῦ λέει: «Μόν' ὁ Σωτήρης σὲ πληροῖνε τάχα, τί εἶμασθε κ' ἐμεῖς;» Καὶ ἀπὸ τότε ἔπαυσαν ὅλοι ἀπ' τὸ χωριὸ τοῦ Νικόλα καὶ δὲν ἔστειλαν τίποτε ἔς τὸν παππᾶ, οὔτε σιτάρι, οὔτε κοποπούλια, οὔτε κρασί. Ὁ κακομοίρης ὁ παππᾶς δὲν μπορούσε νὰ καταλάβῃ τί τρέχει ῥωταεῖ τὸ διάκονο, τοῦ τὸ λέει ὁ διάκονος... Μπᾶ! γι' αὐτὸ λοιπὸν; Ἄμ στάσου, στάσου διάκονο νὰ ἰδῆς... Καὶ ἀπὸ τότε,

ἄμα ἔφθασε εἰς τὴν εὐχή κ' ἦταν εἰς τὸ χωριὸ τοῦ κύρ Νικόλα, φώναζε μὲ μιὰ φωνὴ μεγάλη. «Εὐχαριστοῦμέ σοι τῷ Νικόλα Χριστῷ... καὶ νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ἀμήν!» Καὶ λόγου σας τὸ λοιπὸν ἀφέντη ἔχετε νὰ κάνετε δύο λειτουργίας σὲ δύο χωρῖα τῆς ἀγάπης, κολακεύετε καὶ τοὺς δύο παρέδρους καὶ θὰ ἰδῆτε πλέον δῶρα καὶ κακὸ, ποῦ θὰ μᾶς ἔλθουν καὶ ἀπὸ ἁδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ... Τί σᾶς πειράζει νὰ εἰπῆτε καὶ ἔς τὸ Νικόλα ὅτι λέτε ἔστο Σωτήρη;

Φρειδερίκος. Θαρρεῖς σ' ἀκούω;

Φάβιος. Γιατί νὰ μὴ μ' ἀκούτε;

Φρειδερίκος. Συλλογίζομαι τὰ βᾶσανά μου.

Φάβιος. Μά, ἀφέντη μου, γιὰ τὸ χατῆρι ἐνός παλαιο-Σωτήρη ν' ἀφίνετε τὸν κύρ Νικόλα παραπονεμένο, θὰ σᾶς κόψῃ βέβαια τὸ λειτουργόψωμο τῆς ἀγάπης... Μά, ἀφέντη μου, σταθῆτε νὰ τὸ συζητήσωμε...
(Ἐξέρχονται)

ΣΚΗΝΗ Γ'

[Ἄθουσα ἐν τῷ παλατίῳ]

[Ἐισέρχονται ἡ Δούκισσα, ἡ Λάουρα, ἡ Λιβία, ἡ Φλόρα, φέρουσα κηροπήγια]
Δούκισσα. Ἀφήσατε τὰ φῶτα καὶ πηγαίνετε ὅλοι σας. Δὲν θέλω συντροφία καμμιά μ' ἀρκεῖ ἡ ἰδική μου.

Λιβία. (χαμηλοφῶνας τῇ Φλόρα) Ἄλλο εἶδος μελαγχολίας καὶ αὐτό! Φλόρα. (ὁμοίως) Καλὲ τί μελαγχολία; εἶνε τρέλλα, μάτια μου!

Δούκισσα. Ἐσύ, Λάουρα, μὴ φύγῃς σὲ θέλω.

(Ἡ Λιβία καὶ ἡ Φλόρα ἐξέρχονται)

Λάουρα. Εἰς τί δύναμαι, κυρία, νὰ σᾶς εἶμαι χρήσιμη;

Δούκισσα. Ἐκ τῆς φιλίας σου καὶ μόνης θέλω μίαν χάριν, τὴν ὅποιαν μόνον ἀπὸ σὲ δύναμαι νὰ ζητήσω.

Λάουρα. Διατάξατέ με, δούκισσα.

Δούκισσα. Ἐπιθυμῶ, τώρα ποῦ θὰ ἔλθῃ ὁ Φρειδερίκος, νὰ σταθῆς ἐκεῖ εἰς τὴν θύραν καὶ νὰ προσέχῃς μήπως καὶ ἀκούῃ ὅτι θὰ τοῦ εἰπῶ.

Λάουρα. Θὰ ἐκτελέσω τὴν παραγγελίαν σας πιστῶς ἐφ' ὅσον δύναμαι. Ἀλλὰ λοιπὸν ὑπάρχει τίποτε νεώτερον;

¹ Εἰς τὸ πρωτότυπον λέγει ὅτι τὰ δύο χωρῖα ὀνομάζοντο τὸ μὲν Agere, τὸ δὲ Macarandon· ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τῶν κατοίκων τοῦ δευτέρου ἤκουσε τὸ τῆς λατινικῆς gratias agere, δυσηρεστήθησαν ὅλοι, ἕως οὗ ὁ ἱερεὺς ἀπήγγειλε μεγαλοφῶνας καὶ δι' αὐτοῦς: «Nos tibi semper et ubique gratias a Macarandon». Δὲν ἠδυνήθημεν κάπως ν' ἀποδώσωμεν τὴν χαριτολογία, εἰμὴ ἐπινοῦντες παρέδρους Σωτήρη καὶ Νικόλαν.

Δούκισσα. Θέλω νὰ μάθω χωρὶς ἄλλο ποῖα εἶν' ἡ ἐρωμένη του.

Λάουρα. Ἡ ἐρωμένη του ;

Δούκισσα. Μάλιστα.

Λάουρα. Θὰ εἶνε πολὺ δύσκολον. (Κατ' ἰδίαν). "ὦ, ἂν ἠδυνάμην νὰ τὴν κάμω νὰ μ' ὁμολογήσῃ ποῖον μέσον θέλει μεταχειρισθῆ ! Τὸν προειδοποιῶ ἀμέσως ἅμα ἔλθῃ.

Δούκισσα. "Ακουσε λοιπὸν νὰ ἰδῆς, Λάουρα....

Λάουρα. Ἀκούω.

Δούκισσα. "Ἐμαθα πῶς ὁ Φρειδερίκος φέρει πάντοτ' εἰς τὸ στήθος του ... Ἀλλὰ ... ἀκούω κ' ἔρχεται ... μὴ μᾶς ἀκούσῃ ! Μεῖν' ἐκεῖ καὶ θὰ ἰδῆς τί ἐπενόησα. Πήγαιν' ἀπ' ἔξω, πήγαινε.

Λάουρα. Εὐθύς, κυρία. (Κατ' ἰδίαν). "Ἐκαμε πολὺ καλὰ καὶ μ' ἔδωκε τὴν ἄδειαν ν' ἀκούω, διότι θὰ τὴν ἔπερνα καὶ μόνη μου.

(Ἡ Λάουρα ἀποσυρμένη ὀλίγον κρύπτεται. Εἰσέρχεται ὁ Φρειδερίκος φέρων ὅλα τὰ πρὸς γραφὴν χρήσιμα).

Φρειδερίκος. "Ἐφερα τὰς ἐπιστολάς, κυρία.

Δούκισσα. Ἀφήσατέ με τας ἐδῶ· διότι εἶναι τρομερὸν νὰ μένωσιν εἰς χεῖράς σας καὶ νὰ σᾶς περιβάλλω μ' ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην μου, ἐνῶ σεῖς ἐπροδώσατε ἀθλίως τὰ συμφέροντά μου καὶ παρέβητε καὶ τὰ καθήκοντά σας.

Φρειδερίκος. Κυρία, εἰς τί ἔπταισα ; Τί ἐγκλημα διέπραξα καὶ ἀνταμείβετ' οὕτω τὰς ὑπηρεσίας μου ;

Δούκισσα. Τολμᾶτε καὶ νὰ μ' ἐρωτᾶτε, ὅπου ἔχω τόσας ἀποδείξεις, ὅλας ἐναντίον σας ;

Φρειδερίκος. Ν' ἀκούσω· διατὶ κατηγοροῦμαι ;

Λάουρα. (Κατ' ἰδίαν). Πῶς θέλει δυνηθῆ νὰ μάθῃ οὕτω ποῖα εἶν' ἡ ἐρωμένη του ;

Φρειδερίκος. Ἐννοῶ νὰ ἀπολογηθῶ.

Δούκισσα. Σᾶς ἐξηγοῦμαι, ἀμέσως. Ἐμαθα, ὅτι εὗρίσκεσθε εἰς σχέσεις μετὰ τοῦ μεγαλειτέρου μου ἐχθροῦ.

Φρειδερίκος. Πιστεύσατε, κυρία, ἐὰν ἔκρυφα εἰς τὴν οἰκίαν μου τὸν δοῦκα τῆς Μαντούης, τοῦτο ἔπραξα μόνον τὴν νύκτα καθ' ἣν ἦλθε μετρημισμένος.

Δούκισσα. Τί λέγει ; Τὸν δοῦκα ! (Κατ' ἰδίαν). Καλὲ Θεέ μου ! κύτταξε ! Ἐνῶ προσεποιούμην μόνον, νὰ ὑπάρχῃ καὶ πραγματικῶς λόγος δυσαρρεσκείας σοβαρώτατος !

Φρειδερίκος. Ἐκτοτε πλέον εἶν' εἰς τὸ παλάτι.

Δούκισσα. Τί μὲ λέγετε καλέ ; ὁ δοῦξ εἶν' ὁ ἱππότης, ὃν φιλοξενῶ ; αὐτός ;

Φρειδερίκος. Κυρία, μάλιστα, αὐτός !

Δούκισσα. Ποσάκις, ἴδετε, διὰ τοῦ ψεύδους πῶς ἀνακαλύπτει ἡ ἀλήθεια !

Λάουρα. (Κατ' ἰδίαν). Ἐξίσταμαι καὶ ἀπορῶ, δὲν εἰμπορῶ νὰ ἐννοήσω ποῦ θὰ καταλήξῃ μ' ὅλ' αὐτά.

Δούκισσα. Διατὶ λοιπὸν νὰ μὲ τὸ ἀποκρύψετε ;

Φρειδερίκος. Ἐπειδὴ ὁ δοῦξ ἐπρόκειτο νὰ σᾶς νυμφευθῆ, κυρία, ὑπέθετον, ὅτι ἠθέλατε εὐκόλως συγχωρῆσαι πταιῖσμα προκληθὲν ἐξ ἔρωτος.

Δούκισσα. Τώρα ἐννοῶ, ὅτι σᾶς ἦτο βέβαια εὐκόλον νὰ μὲ κομίσετε τὸ γράμμα του.

Φρειδερίκος. Ἐνῶ ἠτοιμαζόμεν νὰ ἀναχωρήσω, ἦλθε, τοῦ τὸ ἔδωκα καὶ μ' ἔκαμην ἀμέσως τὴν ἀπάντησιν.

Δούκισσα. Ἐξεπληρώσατε τοιουτοτρόπως πρὸς αὐτὸν τὸ χρέος σας, ἀλλ' ὄχι πρὸς ἐμέ. Τὸ γράμμα ὅμως ποῦ ἔδωκατε ἔς τὴν Λάουρα ;

Φρειδερίκος. Αὐτό. . . αὐτὸ τὸ εἶχε φέρει μόνος του, ἐκεῖνος.

Λάουρα. (Κατ' ἰδίαν). Καλὰ ἐδικαιολογήθη. "Ὅμως, πρὸς Θεοῦ, ποῦ θέλουν ἀπολήξῃ ὅλ' αὐτὰ ποῦ ἐρωτᾶ ; Πῶς δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου εἰμπορεῖ νὰ μάθῃ ποῖα εἶν' ἡ ἐρωμένη του ;

Δούκισσα. Καὶ θαρρεῖτε δηλαδὴ, ὅτι αὐταὶ εἰσὶν αἱ μόναι ἀποδείξεις μου περὶ τῆς προδοσίας σας ; "ὦ, πόσον ἀπατάσθε ! Δώσατέ με παρευθὺς, ἀμέσως, τὸ γράμμα ὅπου πρὸ μικροῦ ἐλάβατε ἐκ τοῦ δουκὸς τῆς Φλωρεντίας, ἀφορῶν τινὰς ἀρχαίας ἀπαιτήσεις του, ἃς ἔχει ἐπὶ τῶν κρατῶν μου καὶ διεκδικεῖ.

Φρειδερίκος. Κυρία μου, σᾶς ἱκετεύω ταπεινῶς, ὡς εὐδοκήσατε νὰ ἀναλογισθῆτε ποῖος εἶμαι καὶ ἂν τῶντι σφάλμα ἔπραξα ὑπηρετήσας εἰς τὸν ἐρωτᾶ του ἀνθρώπου, ὅστις ἐλπίζει νὰ σᾶς συζευχθῆ, μὴ διὰ τοῦτο μ' ὑποπτεύεσθε κ' ἐπὶ τοιαύτη πράξει ἄλλῃ, ἀναξία τῆς τε κατὰγωγῆς μου καὶ τῶν αἰσθημάτων μου.

Δούκισσα. Ὁ δυνηθεὶς νὰ μ' ἀπατήσῃ εἰς τὸ ἐν, εὐκόλως καὶ χωρὶς ἐνδοιασμῶν εἶν' ἱκανὸς καὶ εἰς τὸ ἄλλο νὰ προβῆ. Δώσατ' ἐδῶ τὸ γράμμα ποῦ σᾶς λέγω.

Φρειδερίκος. Ἐγῶ, κυρία μου, ἐγῶ τοιοῦτο γράμμα ; Ἐρευνησατέ με, λάβετε τὰ χαρτιά μου, κ' ἂν δὲν σᾶς ἀκούω, ἰδοὺ καὶ τοῦτο τὸ κλειδί, καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου δύνασθε νὰ εὗρητε καὶ ὅλα ὅσα ἔχω εἰς τὸν οἶκόν μου, καὶ ἂν εὗρητε μίαν κἂν γραμμὴν νὰ μ' ἐνοχοποιῆ, ἀμέσως

διατάξατε νὰ μ' ἀποκεφαλίσουν. (Ἐξάγει ἐκ τῶν θυλακίων τοῦ μανδύλιον, κλειδιά καί, τελευταῖον, μίαν μικρὰν πυξίδα, ἣν ἀποκρύπτει).

Δούκισσα. Τί κρύπτετε ἐκεῖ, τί κρύπτετε ;

Φρειδερίκος. Μίαν μικρὰν πυξίδα.

Δούκισσα. Θέλω νὰ τὴν ἰδῶ κι' αὐτήν.

Φρειδερίκος (ἰδίᾳ). Ἄ ! τὴν ἄνωγ' ἤθελε! (μεγαλοφώνως) Καθ' ὅσον ἀφορᾷ αὐτό, κυρία, οὔτε εἶναι, οὔτε εἰμπορεῖ νὰ εἶνε προδοσίας ἐνδειξίς, καί, σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, μὴ μοῦ το ἀπαιτήτε.

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). ὦ Θεέ μου ! Θὰ εἶνε χωρὶς ἄλλο ἢ εἰκὼν μου.

Δούκισσα. Θέλω νὰ ἰδῶ τί περιέχει ἡ πυξίς αὐτή.

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). Ἄχ, ἐχάθημεν !

Φρειδερίκος. Εἶνε μία εἰκὼν, κυρία· ἂν αὐτὸ ἠθέλατε νὰ μάθετε, ἰδοῦ ποῦ τὴν ἔφευγε.

Δούκισσα. Ἐνὸς μὲν τὴν ἰδῶ, δὲν θὰ σᾶς πιστεύσω. Εὐθύς, σᾶς λέγω, δείξατε μὲ τὴν. Θέλω νὰ τὴν ἰδῶ.

Φρειδερίκος. Ἐὰν αὐτὸ εἶνε, κυρία . . .

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). ὦ, ποῖα θέσις !

Φρειδερίκος. Ἡ αἰτία . . .

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). ὦ, τί κίνδυνοι !

Φρειδερίκος. Διὰ τὴν ὁποίαν . . .

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). Τί δυστυχία !

Φρειδερίκος. Μὲ ὠνομάσατε προδότην . . .

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). ὦ στιγμὴ φορικτή !

Φρειδερίκος. Εἴχατε δίκαιον, κυρία.

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). Οἴμοι ! Οἴμοι !

Φρειδερίκος. Κ' ἰδοῦ, μάθετε . . .

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). ὦ πόνοι, πόνοι !

Φρειδερίκος. Παρὰ νὰ σᾶς τὸ δώσω . . .

Λάουρα (κατ' ἰδίαν). ὦ μοι, βάσανα !

Φρειδερίκος. Προτιμῶ τὸν θάνατον !

(Αἰφνιδίως προχωρεῖ ἡ Λάουρα· ἀρπάζει ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Φρειδερίκου τὴν εἰκόνα, τὴν ἀνταλλάσσει πρὸς ἄλλην, ἣν κρατεῖ, καὶ δίδει τὴν τελευταίαν ταύτην εἰς τὴν Δούκισσαν).

Λάουρα. Νομίζεις θὰ μᾶς ἀντιστῆς, προδότα !

Φρειδερίκος. Τί κάμνεις, Λάουρα ;

Λάουρα. Εἶδα, κυρία, κ' ἤκουσα τὸ τί συμβαίνει, κ' ἔτρεξα.

(Πρὸς τὸν Φρειδερίκον). Καὶ δὲν σᾶς ἤρκει, κύριε, καὶ μόνῃ ἢ ἐπιθυμία τῆς δουκίσσης μᾶς ἀπλῶς νὰ τὸ ἰδῆ, εἰς νὰ τῆς τὸ δώσετε ἀμέσως προθυ-

μότατα, ἀνάγωγε ἰππότα! (Δίδουσα τὴν εἰκόνα τῇ Δουκίσσῃ) Ὅριστε, κυρία, λάβετε τὴν.

Δούκισσα. Ποτὲ δὲν μοι παρέσχες μεγαλειτέραν ἐκδούλευσιν.

Φρειδερίκος (ἰδίᾳ). Ἴσως ἐσκέφθ' ἡ Λάουρα συγχρόνως ὅλα νὰ τ' ἀποκαλύψῃ καὶ διὰ μιᾶς.

Δούκισσα. Φέρε τὸ φῶς, Λάουρα. (Ἡ Λάουρα λαμβάνει ἐν κηροπήγιον). Νὰ ἰδοῦμε τέλος πάντων μία καὶ καλὴ αὐτὸ τὸ θαῦμα τῶν ἐρώτων ! (Κατ' ἰδίαν) Τοῦλάχιστον θὰ μάθω τῆς ζηλοτυπίας μου τὴν πρόξενον.

Φρειδερίκος. Πῶς θὰ τῆς φανῆ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν μορφὴν τῆς Λάουρας !

Δούκισσα. Τί βλέπω !

Λάουρα. Καλὲ τφόντι, εἶνε ἡ ἰδίᾳ τοῦ εἰκὼν !

Δούκισσα. (πρὸς τὸν Φρειδερίκον) Αὐτὸ μ' ἐκρύπτατε ἐκεῖ μὲ τὴν προσοχὴν κ' ἐπιμονὴν ;

Φρειδερίκος. Μὴν ἀπορήτε, δούκισσα· εἶνε τὸ μόνον, ὅπερ εἰς τὸν κόσμον ἀγαπῶ πλειότερον.

Δούκισσα. Πραγματικῶς, ἀφοῦ τὸ ἀγαπᾶτε ὅσον καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτὸν σας. Δὲν μ' ἐξηγεῖς, τί τρέχει, Λάουρα ;

Λάουρα. Μὲ βλέπετε, κυρία· ἀπορῶ κ' εἰξεύρω ὅσα ἔξεύρετε καὶ σεῖς.

Δούκισσα (ἰδίᾳ). Μόλις δύναμαι νὰ συγκρατήσω τὴν ὀργὴν μου, καὶ διὰ ν' ἀποφύγω τρομερὰς σκηνᾶς, ἀπέρχομαι. (Μεγαλοφώνως) Λάβε, Λάουρα, κι' ἀπόδος τὴν εἰκόνα εἰς τὸν νέον αὐτὸν Νάρκισσον, κ' εἰπέ του... Ὅχι, ὄχι . . . μὴ του λέγῃς τίποτε (Κατ' ἰδίαν) Χίλους ὄφεις τρέφω εἰς τὸ στήθος μου καὶ μία οὕτω φλόγα καίει τὴν καρδίαν μου.

(Ἐξέρχεται)

Φρειδερίκος. Πῶς—ἀπορῶ—ἡ δούκισσα, ἅμα ἰδοῦσα τὴν εἰκόνα σου, δὲν ἔδειξε ὀργὴν περισσοτέραν καὶ πρὸς σὲ καὶ πρὸς ἐμέ.

Λάουρα. Δὲν τὸ ἐννόησες καλὲ ; ἄλλαξα τὰς εἰκόνας· ἐκράτησα τὴν ἰδικὴν μου καὶ τῇ ἔδωκα τὴν ἰδικὴν σου.

Φρειδερίκος. Μόνῃ, σὺ μόνῃ μὲ τὴν εὐφυΐαν σου, σὺ μόνῃ ἤτο δυνατὸν νὰ μᾶς λυτρώσῃς, ὅπως ἐλυτρώθημεν.

Λάουρα. Ναι, πρὸς στιγμὴν . . . Ἄλλὰ ὁ κίνδυνος ὑφίσταται ἀκέραιος διὰ τὸ μέλλον.

Φρειδερίκος. Πρέπει νὰ τὸν προλάβωμεν.

Λάουρα. Αὔριον θὰ σ' εἰπῶ τὰ σχέδιά μου. (Δίδουσα αὐτῇ μίαν πυξίδα) Πάρε τὴν αὐτὴν καὶ χαῖρε.

Φρειδερίκος. Τίνας εἶν' αὐτό ;

Λάουρα. Εἶνε τὸ ἰδικόν σου, εἴμπορεῖ νὰ 'στὸ ξαναζητήσῃ πάλιν.
(Ἐξέρχεται)

Φρειδερίκος. Ἐχεις δίκαιον. (Κατ' ἰδίαν) Ποτέ μου δὲν εὐρέθην εἰς φρικτότερον σημεῖον, καὶ . . .

(Εἰσέρχεται ὁ Φάβιος)

Φάβιος. Ἀφέντη, ποῖδ' ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο φορέματα θέλετε νὰ μοῦ τὸ χαρίσετε ;

Φρειδερίκος. Ἐκρεμίσου, κατεργάρη, ἄθλιε, παληάνθρωπε !

Φάβιος. Ἄλλα μᾶς βγήκαν πάλι !

Φρειδερίκος. Φύγε, νὰ μὴ σὲ βλέπω ! Πῆγα μὲ τὸν θάνατον γιὰ σένα νὰ συναντηθῶ !

Φάβιος. Κ' ἐγὼ ποῦ ἐξ αἰτίας σας δὲν ἔχω *rántvθw* ; !¹

Φρειδερίκος. Ἐνόμισες, ἀχρεῖε, ὅτι ἡ εἰκὸν' αὐτῆ εἶνε κυρίας. Νὰ λοιπόν, εἶνε ἰδική μου, κτῆνος !

Φάβιος. Τὸ ξέρω, ἀφέντη, πῶς τρελλαίνεσθε γιὰ λόγους σας.

Φρειδερίκος. Ἄχ μωρέ ! θὰ σὲ σκοτώσω μὲ τὸ χέρι μου.

Φάβιος. Χριστὲ καὶ Παναγιά μου !

Φρειδερίκος. (ἰδίᾳ) Δὲν κάμνω καλὰ ὅμως . . . Ἄφοῦ πλέον εἶμαι ἐκτός κινδύνου, καλλίτερα νὰ μὴ θορυβῶ. (Μεγαλοφώνως) Φάβιε !

Φάβιος. Ἀφέντη, κύριέ μου !

Φρειδερίκος. Ἐλα μαζί μου, ἔλα καὶ διάλεξε γιὰ σένα τὸ καλλίτερο ἀπὸ τὰ δύο ρούχα ποῦ κρατεῖς. Ἐννοια σου, ξεῦρω γ' ἄν, ἐσύ δὲν πταίεις τίποτε, εἰς ἄφωσιωμένος εἰς ἐμένα καὶ πιστός· καὶ στὴ φωτιά καὶ 'ς τὸ νερὸ μπορεῖ νὰ πέσης, ἂν σὲ πῶ.

Φάβιος. Μὰ τ' εἶν' αὐτὰ τὰ σκέρτσα, ἡρὲ ἀδελφέ ; Τάειδε κάνεις 'ς τὸν κόσμον ; Κύριε τῶν Δυνάμεων, θὰ χάσω τὸ μυαλό μου, ἂν μ' ἀπόμενε ! . . .

[Τέλος τῆς Β' ἡμέρας].

¹ Ἐνταῦθα ὑπάρχει λογοπαίγνιον δύσκολον νὰ μεταφρασθῇ ἐπὶ τῆς διπλῆς σημασίας τῆς λέξεως *visto* παθητικῆς μετοχῆς τοῦ *ver* (βλέπειν) καὶ πρώτου προσώπου τοῦ ἐνεστώτος τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ ῥήματος *vestir* (ἐνδύω). Ὁ Φρειδερίκος λέγει : « Φύγε, ἄθλιε, διότι ἐξ αἰτίας σου εὐρέθην (εἶδον ἑμαυτὸν = *me soy visto*) ἐγγὺς τῆς ἀπωλείας μου ». Εἰς δὲ ὁ Φάβιος ἀπαντᾷ : « Κ' ἐγὼ ἐξ αἰτίας σας δὲν ἔχω μὲ τί νὰ ἐνδύθω (*que me visto*) ». Ἀπεδώκαμεν κάπως ἀμυδρῶς ἑλληνιστὶ τὸ λογοπαίγνιον τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ βεβαίως ποῦ ἡ χάρις τοῦ ἰσπανικοῦ, ὅπου ἔρχεται φυσικώτατον !

Η ΕΝ ΑΡΓΕΙ ΣΦΑΓΗ ΚΑΤΑ ΤΟ 1833.

Συμπληρωματικὴ σημείωσις

Πάνυ εὐαρέστως καὶ ἐνδιαφερόντως ἀνέγνων ὅσα ἐλλόγιμος ἀνὴρ, ὁ κ. Γ. Κ. ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ *Παρθασσῷ* τοῦ παρελθόντος μηνὸς περὶ τοῦ ἀξιωματικοῦ Καλοσογούρου, ὡς σημειώσιν ἐπαγορθωτικὴν καὶ συμπληρωτικὴν ὅσων ἔγραψα περὶ αὐτοῦ σχετικῶς πρὸς τὴν ἐν Ἄργει σφαγὴν κατὰ τὸ 1833. Ἡ ἐν εὐγενεῖ μετριοφροσύνη καλουμένη σημείωσις αὐτῆ εἶνε πολλοῦ λόγου ἀξία ἱστορικὴ συμβολὴ περὶ τοῦ ἀειμνήστου Κερκυραίου καὶ τῆς περιφανοῦς οἰκογενείας του, συμπληροῖ δὲ κάλλιστα τὰς περὶ αὐτοῦ ἐρεῦνας μου. Θεωρῶ ὅμως ἤδη ἐπάναγκες νὰ προσθέσω ἐξηγήσεις τινὰς δ' ὅσα ἔγραψα περὶ τοῦ ἀρίστου ἐκείνου ἀνδρός.

Ἐσημείωσα ἐν τῇ ἔργῳ μου τὸν ἀνδρεῖον καὶ ἰπποτικὸν ἀξιωματικόν, ὡς καλούμενον *Νικόλαον Καλλισογούρον* καὶ ἡλικίας ἐτῶν 32 περιπου, ἐν ᾧ, ὡς ἤδη ἀνακαλύπτει, ἐκαλεῖτο *Σπυριδῶν Καλοσογούρος* καὶ ἦγε τὸ 27ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἄρτι συμπληρώσας τὸ 26ον. Πλὴν τὸ μὲν κύριον ὄνομα εἰς καὶ μόνος ἐκ τῶν συγχρόνων ἐνεθυμείτο, σφαλερῶς τφόντι, ὡς ἐξάγεται ἤδη, ἡ δὲ μνήμη τῶν δύο περὶ τῆς ἡλικίας του μαρτύρων προσήγγισε περίπου πρὸς τὴν ἀκρίβειαν. Τὸ ἐπώνυμον ὅμως *Καλλισογούρος* ἀπεμνημόνευσαν οὐ μόνον ἡ ὁμόφωνος παράδοσις, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱστορικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἥτοι ἡ ἔκθεσις τοῦ διοικητικοῦ τοποτηρητοῦ Δ. Καρατζᾶ, αἱ ἐφημερίδες *Ἀθηρᾶ*, *Ἐθνικὴ Ἐφημερίς* καὶ *Ἑλληνικὸς Καθρέπτης*, ἔτι δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸ 1839 ἐκδοθεῖσα *Ἱστορικὴ ἔκθεσις* τοῦ *Ἑλληνικοῦ Καθρέπτον* καὶ τέλος αἱ *Ἱστορικαὶ ἀγαμνήσεις* τοῦ Ν. Δραγούμη. Φαίνεται δὲ ὅτι ὑπεγράφετο μὲν *Καλοσογούρος*, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν του ἐγγράφων, ἀλλὰ κοινῶς καὶ γενικῶς ἐκαλεῖτο τότε, τοῦλάχιστον ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἐν Ἄργει, *Καλλισογούρος*.

Ἐκτός τούτων ἡ ἐπαγορθωτικὴ σημείωσις τοῦ κ. Γ. Κ. ἐνδιατρίβει εἰς τὰ περὶ ἐπιστολῆς τοῦ Καλλέργη πρὸς τὴν σύζυγον, ἀποσταλείσης ὑπὸ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Στοφὲλ καὶ θεωρεῖ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀμφίβολον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ παράδοσις τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τοῦ Καλοσογούρου οὐδὲν μαρτυρεῖ περὶ αὐτῆς. Ἐν τούτοις αἱ περὶ τοῦ περιστατικού τούτου πηγαί μου δὲν ἦσαν ἀνάξιαι πίστεως, ἦσαν δὲ αὐταὶ ἡ

Ἐκθεσις τοῦ διοικητικοῦ τοποτηρητοῦ Καρατζᾶ, ὁ *Ἑλληνικός Καθρέπτης* αἱ *Ἱστορικαὶ Ἀναμνήσεις* τοῦ Δραγοῦμη καὶ ἡ μαρτυρία τῆς Κυρίας Καλλέργη.

Καὶ ἡ μὲν *Ἐκθεσις* τοῦ Καρατζᾶ δὲν μ' ἐπειθε τελείως ἕνεκα τῶν ἄλλων ἀνακριθειῶν αὐτῆς καὶ ὡς ἀντιφατικὴ κάπως. Διότι βεβαιοὶ μὲν, ὡς θετικὴν πληροφορίαν του, ὅτι ὁ Στοφὲλ ἀπέμψε πρὸς τὴν κυρίαν Καλλέργη ἐν γράμμα τοῦ ἀνδρός της, εἰς τὸ ὅποιον παρεχώρει τὴν οἰκίαν του πρὸς τὸν κ. συνταγματάρχην, ἀλλ' ἡ Κυρία Καλλέργη ὄχι μόνον δὲν ἀνέγνωσε τὸ γράμμα, ἀλλ' εἶπεν, ὅτι χρειάζεται τὴν οἰκίαν καὶ θέλει τὴν βαστάξει ἡ ἴδια — ὑποσημειοῖ ὅμως, ὅτι ἡ «Κυρία Καλλέργη λέγει, ὅτι δὲν τὴν παρουσίασε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γράμμα τοῦ ἀνδρός της ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου κ. Νικολαΐδης καὶ ὅτι ὁ τελευταῖος συγχυθεὶς μετὰ τῶν εὐρισκομένων εἰς τὸ οἶκόν της, ἀνέχωρησε χωρὶς νὰ ὑπάγῃ νὰ τὴν ἀνταμώσῃ.» Ἀλλὰ καὶ ὁ Δραγοῦμη βεβαιοῖ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιστολῆς. Ἐπίσης βεβαιοῖ αὐτὴν καὶ ὁ *Ἑλληνικός Καθρέπτης*, διηγούμενος καὶ ὅτι αὐτὸ Στοφὲλ ἀντὶ νὰ στείλῃ πρῶτον εἰς τὴν κυρίαν Καλλέργη τὸ γράμμα τοῦ συζύγου της, ἔστειλεν ἐν ἀπόσπασμα στρατιωτῶν του διὰ νὰ καταλάβωσι στρατιωτικῶς τὴν οἰκίαν του. Τότε ὁ Καλλισγοῦρος . . . ἐναντιώθη εἰς αὐτὸ τὸ ἀπότομον ἔμβασμα τῶν Γάλλων στρατιωτῶν . . . » Τέλος ἔρχεται ἡ μαρτυρία αὐτῆς ταύτης τῆς κυρίας Καλλέργη, ἣτις διηγήθη μοι τὰ συμβάντα, ὡς ἐκτίθενται ἐν τῷ ἔργῳ μου.

Ἐξ ὧν τούτων ὄφειλον νὰ πεισθῶ, ὅτι βεβασιότατα ἐστάλη διὰ τοῦ Στοφὲλ ἐπιστολὴ τοῦ Καλλέργη πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἥς ὅμως αὐτὴ δὲν ἔλαβεν ἐγκαίρως γνῶσιν, ὡς ἐγχειρισθείσης ὑπὸ τοῦ Νικολαΐδου τῷ Καλοσγοῦρῳ καὶ ὑπὸ τούτου ἀποκρυβείσης μέχρι τῆς εἰς τὴν εἰρκτὴν ἀπαγωγῆς του. Περὶ τοῦ περιεχομένου ὅμως τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς παρέμεινέ μοι ἀμφιβολία τις, διότι τοῦτο εἰς μάτην προσεπάθησεν ἡ κυρία Καλλέργη νὰ ἐνθυμηθῇ καὶ τούτου ἀκριβῶς τοῦ περιεχομένου ἐποιήσασθαι μνησίαν, ὡς περὶ πράγματος ἀμφιβόλου, γράψας, ὅτι ὁ Στοφὲλ ἀπέστειλε τὸν Νικολαΐδην διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐκκένωσιν τῆς οἰκίας, κομίζων καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Καλλέργη πρὸς τὴν σύζυγόν του **περὶ τοῦτου** ὡς λέγεται.¹

Ἐπὶ τέλους ὁ κ. Γ. Κ. προστίθησι λίαν σοβαρὰν πληροφορίαν, ὅτι οἱ ἐν Κερκύρᾳ φίλοι τοῦ Καλοσγοῦρου κ. κ. Ζωλῆς καὶ Φοντάνας βεβαι-

¹ Οὕτως ἡ φράσις, ὡς λέγεται ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀμέσως προηγουμένην περὶ τούτου (τῆς ἐκκένωσης τῆς οἰκίας) δηλ. εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς, οὐδὲν παράγει τὸ ἀσυμβίβαστον ἢ ἀντιφατικὸν πρὸς τὴν ἀποστολὴν τοιαύτης.

οῦσιν, ὅτι «ὅτε ἐθραύσθησαν αἱ θύραι καὶ εἰσώρμων οἱ Γάλλοι, ὁ Καλοσγοῦρος καὶ οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου ἄκρου τῆς κλίμακος.» Τὸ σοβαρώτατον ὅμως τοῦτο περιστατικόν, ὅπερ ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ τὸν τουφεκισμόν οὐ μόνον τοῦ Καλοσγοῦρου, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν σὺν αὐτῷ ὑπὸ τῶν Γάλλων, οἵτινες μάλιστα εἶχον συμφέρον νὰ ἐπιβληθῶσιν ὅσον οἷόν τε δεσποτικώτερον ἐν Ἀργεῖ, οὐδεμίαν ἄλλην παράδοσιν καὶ μαρτυρίαν, ἐξ ὧν συνεβουλευθῆν, βεβαιοὶ καὶ πρῶτον ἤδη μανθάνω.

Ὁ *Ἑλληνικός Καθρέπτης* ἔγραψεν, ὅτι αὐτὸ δυστυχῆς Καλλισγοῦρος ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δὲν ἐδέχθη νὰ τὸν ἀφοπλίσῃ, προτείνων τὸν βαθμόν τοῦ ἀξιωματός του, ἐτουφεκίσθη, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, δὲν εἰξεύρομεν δυνάμει τίνος κώδικος στρατιωτικοῦ καὶ τίνος δικαιοῦματος ἔθνων. Ὁ δὲ Δραγοῦμη ἐξιστορεῖ, ὅτι αὐτὸ Καλλισγοῦρος ἠπέλησεν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τοὺς Γάλλους, ὅτι θὰ τοὺς πυροβολήσῃ καὶ ἐθανατώθῃ διὰ τὴν ἀντίστασιν. Ἐπίσης καὶ ἡ *Ἀθηνα* ἀναφέρει περὶ ἀπλῆς ἀντιστάσεως. Αὐτὴ δ' ἔτι ἡ *Ἐκθεσις* τοῦ Καρατζᾶ διηγεῖται, ὡς ἀντίστασιν τοῦ Καλοσγοῦρου, ὅτι «συμμέτοχος τῶν πολεμικῶν ἔργων τοῦ Καλλέργη καὶ ἐπὶ κεφαλῆς μερικῶν στρατιωτῶν, ἐφοβήσας τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὸν ἐξώστην τῆς οἰκίας, ὅτι θὰ ῥίψῃ ἐπάνω των, ἂν κινηθῶν» . . . καὶ ὅτι ὁ Στοφὲλ τῷ εἶπεν ὅτι «ἐξ αἰτίας τῆς κ. Καλλέργη ὑπέφερε τὴν ὕβριν τῆς βασιλικῆς σημαίας, χωρὶς νὰ περάσῃ ὄλους τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ Παλάτι ἐν στόματι μαχαίρας, διότι ἐτόλμησαν νὰ κάμνουν ἀντίστασιν».

Ἐπὶ τούτοις ἀμφιβάλλω σφόδρα, ὅτι ὁ Καλοσγοῦρος ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν Γάλλων, διότι τοῦτο θὰ ἦτο τολμηρὰ καὶ ἄμεσος casus belli πρὸς αὐτοὺς καὶ νομίζω, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ μνημονεύσωσιν αὐτῆς, σαφῶς καὶ πατάγδως μάλιστα, τὰ δικαιολογήσαντα τὸν τουφεκισμόν καὶ ἐξυμνήσαντα τοὺς Γάλλους ὄργανα τῶν *Συνταγματικῶν*, ἢ *Ἀθηνα* καὶ ἡ *Ἐκθεσις* τοῦ Καρατζᾶ. Θεωρῶ δὲ ὡς βέβαιον τὸ καὶ πρὸς τῆς κυρίας Καλλέργη τὴν μαρτυρίαν συναδόν, ὅτι ὁ Καλοσγοῦρος ἠπέλησεν μόνον τοὺς Γάλλους καὶ ἀντέστη, μὴ ὑπακούσας εἰς τὴν περὶ παραδόσεως τῆς οἰκίας διαταγὴν των, διαπληκτισθεὶς πρὸς τὸν Στοφὲλ καὶ ὕβρισας αὐτὸν καὶ ἀπειλήσας νὰ καταρρίψῃ ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τὴν ἤδη στηθεῖσαν Γαλλικὴν σημαίαν, ὅπερ ἐξώργισε τὸν Στοφὲλ καὶ τοὺς λοιποὺς Γάλλους ἀξιωματικούς, ἐννοοῦντας νὰ ἐπιβληθῇ ἡ Γαλλικὴ σημαία ἀμέσως, ἐξ ἐφόδου καὶ δεσποτικῶς, ἐμπνεύση δὲ τρόμον καὶ ὑποταγὴν εἰς τοὺς ἐν Ἀργεῖ.

Ταῦτα ἔχρινά δέον νὰ ἐπισημειώσω σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἔρ-

γου μου *επαγορευτικῆν σημείωσιν* τοῦ κ. Γ. Κ. ὅπως ἐξηγήσω τὰς πηγὰς καὶ τὰς σκέψεις, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθην γράψας τὰ κατὰ τὸ περι αὐτῶν λόγος ἐπεισόδιον τῆς ἐν Ἄργει σφαγῆς καὶ ὑποδείξω ὅτι εἰς οὐδεμίαν περιέπεσον ἀντίφασιν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καλλέργη, "Ἡκιστα δὲ δυσάρεστον δι' ἐμέ εἶνε ὅτι αἱ μελέται μου καὶ ἔρευναι μόνον ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἀειμνήστου Σπυρίδωνος Καλοσγούρου ἠστόχησαν. Διότι, ὡς γνωστόν, πολλὴ δυσχερὲς καὶ σπάνιον εἰς οὐδεμίαν ἀπολύτως νὰ ὑποπέσῃ ἀνακριθείαν ὁ ἐξερευνητῆς ἱστορικῶν γεγονότων, περι ὧν ἡ μὲν ἱστορία δὲν εἰργάσθη εἰσέτι μετὰ λεπτομεροῦς ἀκριθείας, αἱ δὲ παραδόσεις καὶ ἀναμνήσεις τῶν ἐπιζώντων ἤρξαντο ἀπὸ πολλοῦ ἀμβλυνομένου.

9 Ἰανουαρίου 1892.

Δ. Κ. Βαρδουνιώτης.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Πένθος βαρὺ ἄγουσιν αἱ Ἑλληνίδες Μοῦσαι ἀπὸ τῆς 16 Ἰανουαρίου. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐξεμέτρησεν ἐν Ἀθήναις τὸ ζῆν ὁ πολὺς αὐτῶν καὶ ἐπιφανέστατος θεράπων, ὁ ἐξοχώτατος καὶ συμπαθέστατος τῶν λογίων τῆς νέας Ἑλλάδος, ὁ ἐπὶ ἐξ συνεχεῖς δεκαετηρίδας τιμῆσας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα διὰ τῆς ἀκαμάτου αὐτοῦ εὐφυΐας, ὁ γεραρὸς Ἀλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς.

Σπανίως ἐγεννήθη καὶ ἐν ἄλλαις χώραις ἰδιοφυΐα τοιαύτη, τὰ χρονικὰ δὲ τῆς παγκοσμίου φιλολογίας ἀμφιβάλλομεν ἂν ἀπομνημονεύσει βίον φιλοπονώτερον τοῦ ἑαυτοῦ. Πάντων τῶν εἰδῶν τῆς τέχνης τῶν γραμμάτων ἤψατο καὶ εἰς πάντα ἠδοκίμησεν ὁ ὄξυνούστατος ἀνὴρ. Ἐγραψε τραγωδίας καὶ χρηστομαθείας, λυρικά ποιήματα καὶ ἀρχαιολογικὰ λεξικά, μυθιστορήματα καὶ γραμματολογίας, εὗρισκε δὲ καιρὸν νὰ μεταφράξῃ τὸν Αἰσχύλον, τὸν Ἀριστοφάνη, τὸν Γκαίικε καὶ τὸν Τάσσον, ἐνῶ ταυτοχρόνως παρῆχε πολυτίμους ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα διδασκῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, κυβερνῶν ὡς ὑπουργὸς ἢ ὑπηρετῶν τὰ ἔθνη καὶ συμφέροντα εἰς ἐπιφανεῖς διπλωματικὰς θέσεις καὶ ἐπισπῶν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν ξένων διὰ τῆς εὐρυμαθείας του καὶ τῆς σπινθηροβόλου εὐφυΐας του.

Αἱ λευκαὶ χιόνες δι' ὧν τὸ γῆρας περιέβαλλε τὴν πλήρη ἀγαθότητος καὶ νοημοσύνης μορφήν του δὲν ἴσχυσαν ἕως τέλους νὰ σβέσωσι τὸ ἐν

ἐν τῇ ψυχῇ του ἀκοίμητον πῦρ. Διέσωζε μέχρις ἐσχάτων ὄλον τὸ θαλερὸν σφρίγος τῆς νεότητος ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ὀλίγας μὲν ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου τὸν ἐβλέπομεν μὲ βάδισμα γοργὸν περιπατοῦντα εἰς τὰς ὁδοὺς, μετέχοντα διὰ τῆς πνευματώδους συνομιλίας του φιλικῶν ὁμηγύρων ἢ λαλοῦντα στωμύλως ἐν τῷ καλλιτεχνικῷ τμήματι τοῦ Παρνασσοῦ, οὐ προΐστατο. Ὀλίγας δὲ μὲν ὥρας πρὸ τοῦ θανάτου του ἀπεπειρᾶτο νὰ γράψῃ στίχους!

Ὁ βίος τοῦ συγγραφέως τοῦ *Αὐθέρτου* τοῦ *Μαρώως* καὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ *Διοδώρου* πλοῦ δὲν δύναται νὰ περιληφθῇ ἐντὸς ὀλίγων γραμμῶν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ δημοσιευθῇ προσεχῶς ἐν ταῖς σελίσι τοῦ περιοδικοῦ τούτου μελέτη ἐκτενὴς περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῶν ἔργων τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός, ὁ *Παρνασσός*, ὃν ἐτίμα μέχρις ἐσχάτων διὰ τῆς πολυτίμου συνεργασίας του ἀρκεῖται διὰ τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων νὰ ἐκφράσῃ τὴν βαθυτάτην αὐτοῦ θλίψιν ἐπὶ τῇ βαρεῖᾳ ἀπωλείᾳ ἣν ὑπέστησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἀποθέτει ἐν κλωνίον δάφνης ἐπὶ τοῦ δαφνοσκεποῦς τάφου τοῦ **Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ.**

ΗΡΑΚΛΗΣ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Πρὸ τοῦ ν' ἀπασχοληθῶμεν εἰς ἕτερον θέμα, ἐπιτρέψατέ μοι, κύριοι, νὰ εἶπω ὀλίγας λέξεις εἰς μνήμην φίλου συνεταίρου, ὅστις καὶ αὐτὸς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέστη εἰς τὰ Ἑλύσια πεδία. Ἐννοῶ τὸν Ἡρακλῆ Μητσόπουλον, ἐν ᾧ ἡ κοινωνία ἀπώλεσεν ἐνάρετον καὶ ἀγαθὸν συμπολίτην, ἡ ἐπιστήμη σπουδαῖον καὶ ἀκάματον ἐργάτην τὸ Πανεπιστήμιον ἐπιφανῆ καθηγητὴν καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος διαπρέπον μέλος.

Ὁ Ἡρακλῆς Μητσόπουλος ἦτο πολυμαθὴς ὡς οὐδεὶς ἄλλος, καὶ ἡ ἀξία αὐτοῦ συνίστατο πρὸ πάντων εἰς τὸ νὰ διαδίδῃ τὰς γνώσεις καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ εἰς τὴν νεολαίαν διὰ τοῦ λόγου, εἰς τὸ ὅποσον πολὺ τὸν ἐβοήθει ἡ φυσικὴ αὐτοῦ εὐγλωττία. Δὲν ἠγάπα δὲ τὴν πολυγραφίαν ἦτο ἀκριβὴς εἰς πάντα μέχρι σχολαστικότητος, διὸ ἐζήτηε τὴν ἀλήθειαν μετ' εἰλικρινείας καὶ εὐσυνειδήσιας, θέλων πάντοτε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα, καὶ ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐβλεπε τὸ ἀδύνατον τοιαύτης ἐπιχειρήσεως καὶ ἔχων χαρακτῆρα ὑπερβολικῆς μετριοφροσύνης ὀλίγα ἐδημοσίευσεν. Ἐν γένει δ' ἀποστρέφετο εἰς ἄκρον τὰ ἡμιτελῆ καὶ ἐπιπόλαια ἔργα, ὡς πολλάκις μοι ἔλεγεν. Οὐχ ἦττον μεγάλως ὠφέλησε τὴν ἐπιστήμην ἐν Ἑλλάδι, διατυπώσας καὶ εἰσαγαγὼν διὰ τῆς διδασκα-

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

λίαν του πλείστους φυσιογραφικούς όρους, έχων πρός τούτο πάντα τὰ προσόντα καί ώς κάτοχος τῆς ἐπιστήμης καί ώς δεινός ἑλληνιστής, ὅθεν ἦτο πράγματι αὐθεντικότης διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ὀνοματολογίαν, καὶ ὅστις γνωρίζει τὸ χαλεπὸν τοῦ ἔργου τούτου, θέλει ἐκτιμῆσθαι προσηκόντως τὴν μεγάλην ὠφέλειαν, ἣν ὀφείλει ἡ ἐπιστήμη εἰς τὰς διαρκεῖς πρὸςπαθείας καὶ τὴν ἀξιοζήλον ἐπιμέλειαν τοῦ Μητσοπούλου.

Ἄλλα καὶ ἄλλας προσέφερον ὁ ἀφ' ἡμῶν ἀποστάς πολυτιμοτάτας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα, ἰδίως δὲ διὰ τῶν ἀκαμάτων καὶ ἐπιμόνων ἐνεργειῶν πρὸς Ἰδρυσιν ἀξιοπρεπεῦς φυσιογραφικοῦ Μουσείου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον συνήγαγεν ἅπασαν τὴν δραστηριότητα, ἀπάσας τὰς φροντίδας, καὶ ἅπασαν τὴν στοργὴν του, μὴ φειδόμενος οὔτε κόπου οὔτε μάχθου μέχρι τέλους τοῦ βίου του.

Ὅτε ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας, ἔνθα κυρίως ἐσπούδασεν, εἶχε μόλις διορισθῆ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀποθανόντος Δομνάνδου, ἡ Παλαιοντολογία κατὰ πρῶτον εἴλκυσε τὴν προσοχὴν του. Εἰς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Πεντελικῆς πλησίον τοῦ μοναστηριακοῦ μετοχίου Πικέρμι ὁ Φίνλεϋ καὶ ὁ ἰατρός Λινδερμάιερ εἶχον ἀνακαλύψει τυχαίως ἀπὸ τοῦ 1836 κοίτασμα ὄρυκτων ὄστων διαφόρων ζῶων τῆς τριτογενοῦς διαπλάσεως. Τὸ 1851 ὁ ἐκ Μονάχου σοφὸς καθηγητῆς Ροδόλφος Ρῶθ ἐστάλη ὑπὸ τῆς βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἵνα ἐνεργήσῃ τὰς πρώτας τακτικὰς ἐξορύξεις ἐν Πικερμίῳ, ὧν τὰ σπουδαιότατα διὰ τὴν ἐπιστήμην ἀποτελέσματα ἔφερον εἰς φῶς τὰ ὄρυκτὰ λείψανα πολλῶν προκατακλυσματιῶν ἄλλοτε ἐν τῇ Ἀττικῇ βιωσάντων ζῶων, οἷον Πιθήκων, μαχαίροδοντος (εἶδους Λέοντος), μαστοδόντων, βινοκέρων, ἱππαρίων, πολυειδῶν μυρηκαζόντων καὶ ἄλλων πολλῶν. Κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ρῶθ ἐγνώρισα τὸ πρῶτον τὸν νέον Μητσοπούλου, μετὰ τοῦ ὁποίου συνωδεύσαντες τὸν Ρῶθ καὶ ἔχοντες ὁδηγὸν τὸν ἰατρὸν Λύττικαν ἐποιησάμεθα πεζῇ τὴν πρώτην εἰς Πικέρμι ἐκδρομὴν, φθινοπωρινὴν τινα ἡμέραν τοῦ 1852, ἥτοι πρὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν. Ἐκτοτε δὲ ἡμῖν συνδεδεμένος μετὰ τοῦ αἰοδίου Μητσοπούλου ὡς φίλος καὶ πολλάκις ὡς συνεργάτης. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐποίησε καὶ ὁ Μητσοπούλος δαπάνη τοῦ Πανεπιστημίου μικρὰν τινα ἐξορύξιν ἐν Πικερμίῳ τέλος τὸ 1858 κατωρθώθη κυρίως διὰ τῶν καρτερικῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ὅπως ἡ Ἐταιρεία τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, ἥτις ἐλλείπει χρηματικῶν πόρων εἶχε τότε σχεδὸν παύσει ἐργαζομένη, παραδῶσθαι τῷ Πανεπιστημίῳ τὰς ζωολογικὰς, ὄρυκτολογικὰς καὶ βοτανικὰς συλλογὰς αὐτῆς, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἀναλάβῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ Πανεπιστήμιον τὴν φροντίδα καὶ τὴν δαπάνην τῆς συντηρήσεως καὶ τοῦ πλουτισμοῦ αὐτῶν. Αἱ

συλλογαὶ αὗται ἀπετέλεσαν οὕτω τὸν πρῶτον πυρῆνα τοῦ νέου Φυσιογραφικοῦ Μουσείου. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἦσαν ἡμελημένοι καὶ ἔνεκα τούτου ἰδίως τὸ ζωολογικὸν τμήμα αὐτῶν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἦτο ἀνάγκη ν' ἀνανεωθῶσι τὰ πλεῖστα ἀντικείμενα, νὰ σχηματισθῶσι δὲ νέαι συλλογαί, ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ Μουσεῖον νὰ καταρτισθῆ σχεδὸν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὁ Μητσοπούλος διορισθεὶς Ἐφορὸς αὐτοῦ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς εὐδῶσιν τοῦ δυσχεροῦς ἔργου τούτου. Ἐκ τῶν πρώτων δὲ τοῦ Μητσοπούλου μεριμνῶν ὑπῆρξαν αἱ νέαι καὶ πολυχρόνιοι ἐν Πικερμίῳ ἐξορύξεις ὄρυκτων ὄστων, ὧν τὸ προῖόν εἶνε ἡ ἔκτοτε ὑπάρχουσα ὠραία καὶ πολλοῦ λόγου ἀξία παλαιοντολογικὴ συλλογὴ τοῦ Μουσείου. Ὅτε δὲ σχεδὸν συγχρόνως ὁ Γωδρὺ ἔλαβε παρὰ τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως κ. Ποτλῆ τὴν ἀδειαν νὰ ποιήσῃ κατ' ἐντολὴν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐκτεταμένας ἐξορύξεις διὰ τὸ Μουσεῖον τῶν Παρισίων, ὁ Μητσοπούλος ἀπηύθυνε δικαίας παραστάσεις καὶ διαμαρτυρίας, ἀπαιτῶν τὸ προνόμιον τῆς ἐξορύξεως διὰ τὸ ἡμέτερον Μουσεῖον, ἀλλ' εἰς μάτην κατωρθώθη οὐχ ἦττον διὰ τῶν παραστάσεων ἐκεῖνων, ὅπως ὁ Γωδρὺ ἀποδώσῃ ἀργότερα εἰς τὸ ἡμέτερον Μουσεῖον ἱκανὰ δείγματα ἐκ τῶν πολλαπλῶν τῆς συλλογῆς του.

Ἄλλα καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀναλόγου πλουτισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων τμημάτων τοῦ Μουσείου ἐμερίμνα ἀπαύστως δι' ἔργων τε καὶ λόγων, πάντοτε ἀδημονῶν διὰ τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν πόρων τῶν χορηγουμένων ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν πολλῶν ἔτι ἐν ταῖς συλλογαῖς κενῶν καὶ ἐν γένει διὰ τὴν διακόσμησιν τοῦ Μουσείου, μετὰ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τοῦ Μητσοπούλου ἀείποτε θὰ μείνῃ στενωῶς συνδεδεμένον.

Περαίνων τὴν βραχεῖαν σκιαγραφίαν ταύτην τοῦ σοφοῦ καὶ καλοκάγαθου ἀνδρός καὶ τοῦ πιστοῦ καὶ ἀνεπιλήστου φίλου, αἰσθάνομαι ὅτι εἶνε ἐλλειπεστάτη. μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐξαντλήσω ἐνταῦθα τὰ περὶ αὐτοῦ, προσθέτω μόνον ὅτι οὐ μόνον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ τῷ Μουσείῳ καταλείπει μέγα κενόν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, διότι ὡς γνωστὸν ἐδίδασκεν ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν καὶ ἐν τε τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ καὶ ἐν τῷ Ἀρσακείῳ διαφόρους κλάδους τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Τὸ μεγαλείτερον ὁμοῦς κενὸν καταλείπει εἰς τὰς καρδίας τῶν ὄσων ἐγνώρισαν αὐτόν, καθότι ὁ πολυτιμότερος κόσμος αὐτοῦ, ὑπέρτερος καὶ τῆς πολυμαθείας του αὐτῆς, ἦτο ἡ εἰλικρινὴς θεοσέβειά του ἡ πραότης τοῦ χαρακτήρος του καὶ ἡ ἀπειρος ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία του.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Ἰανουαρίου 1892.

Θ. Α. Σελδράτχ.

Ἰανουάριος 1892.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ. Τὸν λήξαντα μῆνα συνεκροτήθη τακτικὴ συνεδρία. Ἐγένοντο δὲ τὰ ἐξῆς ἀναγνώσματα. Ἡ κυρία Καλλιόπη Κεχαγιά ἐπίτιμον μέλος ἀνέγνω «Καλλιτεχνικὰς ἐντυπώσεις ἐκ Ῥώμης.» Ὁ κ. Ν. Κ. Γερμανὸς τακτικὸν μέλος ὠμίλησε «περὶ τῶν θαυμασίων τοῦ Φασματοσκοπείου». Ὁ κ. Ν. Σχινῆς παρέδρον μέλος ἀνέγνω «ἐκδρομὴν εἰς Ἡπειρον». Ὁ κ. Μ. Καλαποθάκης παρέδρον μέλος ἀνέγνω μελέτην, καὶ ἀξιώσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ κυρούμεναι ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης». Πρὸς τούτοις ἐγένοντο καὶ δύο ἐπιστημονικαὶ ἐσπερίδες καθ' ἃς ὁ κ. Κ. Μητσόπουλος ὠμίλησε περὶ τῆς γῆς πρὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κ. Α. Δαμβέργης ὠμίλησε περὶ τοῦ περι ἡμᾶς κόσμου.

Ἀπεβίωσαν τρία τῶν ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου ἐκ τῶν παλαιότερων καὶ προσφιλεστέων ὁ **Ἀλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς**, ὁ **Ἡρακλῆς Μητσόπουλος** καὶ ὁ **Χρ. Νικολ. Φιλαδέλφους**. Ὁ Σύλλογος καὶ αὐτὸς συνελθὼν καὶ διὰ τῆς Ἐφορείας αὐτοῦ ἐψήφισε τὰ δέοντα καὶ συμμετέσχε τοῦ ἐκδηλωθέντος πένθους.

Ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὅπως αἱ ἐορταὶ ἐπὶ τῆ εἰκοσιπενταετηρίδι αὐτοῦ ἄρξωνται τῇ 10 τοῦ προσεχοῦς Ἀπριλίου καὶ διαρκέσωσιν ἐπὶ τριήμερον, ἐκανονίσθη δὲ καὶ τὸ πρόγραμμα αὐτῶν ἀνατεθείσης τῆς φροντίδος τῆς ἐκτελέσεως εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν.

Ὁ Σύλλογος ἐψήφισεν ὅπως ἀποσταλῶσι τὰ συγχαρητήρια αὐτοῦ εἰς τοὺς κκ. Ἐρνέστον Κούρτιον καὶ Ἐρρίκον Βρούνη συμπληρώσαντας τὸν μὲν πεντηκονταετιᾶν ἀπὸ τῆς εἰς διδάκτορα ἀναγορεύσεως αὐτοῦ, τὸν δὲ ἑβδομηκονταετιᾶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως. Συγχρόνως δ' ἐψήφισεν τὸν Ἐρρίκον Βρούνη ἐπίτιμον αὐτοῦ μέλος.

Ὁ κ. Βρούνη ἀπήντησεν εἰς τὰ συγχαρητήρια τοῦ Συλλόγου διὰ τῆς ἐξῆς ἐπιστολῆς :

«Μετὰ τὸ συγχαρητήριον τηλεγράφημα ἐπὶ τῇ ἑβδομηκονταετηρίδι τῆς γεννησεῶς μου, ἔλαβον τὸ δίπλωμα τῆς ἐκλογῆς μου ὡς μέλους τοῦ ἀξιότιμου συλλόγου ἐκφράζω δ' ὑμῖν δι' ἀμφοτέρας τὰς ἐγκαρδίας μου εὐχαριστίας. Ἐν μόνον ἀκόμη εὐχομαι νὰ εὐτυχῆσω ἵνα κατὰ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου ἴδω αὐτοῖς ὅμμασι τὰς Ἀθήνας καὶ τύχῳ οὕτῳ τῆς εὐκαιρίας ὅπως καὶ προσωπικῶς γνωρίσω τοὺς ἀποτελοῦντας τὸν ὑμέτερον Σύλλογον.

Μετ' ἄκρας ὑπολήψεως
Ἐρρίκος Βρούνης»

Ὁ δὲ κ. Κούρτιος ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς :

«Ἀποστέλλω ὑμῖν τὰς ἐγκαρδίας μου καὶ εὐλικρινεῖς εὐχαριστίας ἐπὶ τοῖς συγχαρητηρίοις διὰ τὴν πεντηκονταετηρίδα τοῦ διδακτορικοῦ μου διπλώματος καὶ ἐπὶ τοῦτ' ὑποσημειοῦμαι μετὰ πάσης ἀγάπης.

Ἐρνέστος Κούρτιος»

Τὴν 22 λήξαντος μηνὸς ἐγένετο ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁ ἐτήσιος φιλανθρωπικὸς χορὸς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων, ὅστις ἀπέβη ὑπὸ πᾶσαν ἐποφίην ἐξαιρετος.

Ἐγένοντο ἱκαναὶ μεταβολαὶ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μελῶν. Οἱ κκ. Δημ. Ἀργυρόπουλος, Δημ. Κουντουριώτης, Θάνος Ζώρας, Α. Πεταλάς καὶ Ἐρρίκος Ποττὲν παρέδρα διατελοῦντα μέλη ἐψηφίσθησαν τακτικὰ μέλη. Ὅμοιως ἐψηφίσθησαν παρέδρα μέλη οἱ κκ. Ἄγγελος Ἀναστασίου, Κ. Δόστης, Ν. Ευδάκης, Στ. Βαλτῆς, Γ. Λαζαρίμος, Γ. Καῖς. Ῥώμας καὶ Γ. Σ. Στρέϊτ. Διεγράφησαν δ' ἱκανὰ μέλη μὴ συμμορφωθέντα εἰς τὰς περὶ καταβολῆς τῶν εἰσφορῶν διατάξεις τοῦ κανονισμοῦ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ. Φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικὸν τμήμα. Δις συνήλθεν εἰς συνεδρίαν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ὁ κ. πρόεδρος ἀνήγγειλεν εἰς τὸ τμήμα τὸν θάνατον τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου Πασπάτη, μεθ' ὃ τὸ τμήμα προέβη εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ συγχαρῆ τὸν Ἐρνέστον Κούρτιον ἐπὶ τῇ πεντηκοστῇ ἀμφιτηρίδι ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ ὡς διδάκτορος καὶ τὸν Βρούνη ἐπὶ τῇ ἑβδομηκοστῇ ἀμφιτηρίδι του. Ἐἶτα ὁ κ. Πανταζίδης ἀνεκοίλωσε τὴν διόρθωσιν τῶν 113 καὶ 114 στίχων τοῦ «Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶν» τοῦ Σοφοκλέους, ὅπως διαφόρων ἢ ὡς εἶχε διορθῶσει αὐτοὺς ὁ κ. Σταμ. Βάλβης ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδρίᾳ. Οἱ στίχοι ἔχουσιν ὡς ἐξῆς :

σιγήσομαι τε καὶ σὺ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα
κρύψον κατ' ἄλλος.

Ὁ κ. Πανταζίδης ἐκθείς τὰς γενομένας ἐρμηνείας καὶ διορθώσεις παρέστήσῃ τὸ ἀσύστατον ἢ ἀπίθανον αὐτῶν, καὶ ἐπρότεινε τὴν ἑαυτοῦ διόρθωσιν ἔχουσαν οὕτω :

σιγήσομαι τε καὶ σὺ μ' ἐξ ὁδοῦ ποθὶ
κρύψον κατ' ἄλλος

Μετὰ τὸν κ. Πανταζίδην ὁ κ. Ἀλιξ. Ραγκαβῆς ὠμίλησε διὰ μακρῶν περὶ τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς θέσεως ἐφ' ὧν ἕκαστος εὐρίσκετο, εὐρύτερον δὲ διέλαβε περὶ τῆς τοπογραφίας ἐν γένει τοῦ Πειραιῶς.

Ἐν τέλει ὁ κ. Σταμ. Δ. Βάλβης ἀνεκοίλωσε διόρθωσιν ἀναφερομένην εἰς τὸ ἐξῆς χωρίον τῶν πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ χωρίον ἔχει οὕτως : «οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ἀκρίθειαν δεῖ ζητεῖν διὰ τε τῶν λόγων καὶ τῶν γινομένων διὰ τῆς αἰσθήσεως». Ὁ κ. Βάλβης ἀπέδειξε διὰ τῆς παραθέσεως ὁμοίων χωρίων ἐκ τῶν Πολιτικῶν καὶ ἐκ τῶν Ἐυδημίων Ἠθικῶν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἔγραψε τὰς τελευταίας λέξεις διὰ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλ' ἵνα παρεμβληθῆται προελθὼν ἐξ ἐρμηνείας τῆς φράσεως τῶν γινομένων.

Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν συνεδρίαν ὁ προεδρεύων τοῦ τμήματος ἐμνήσθη τοῦ ἀποθανόντος ἐταίρου Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς ἐν γένει μὲν προσήνεγκεν εἰς τὰ γράμματα ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν Σύλλογον καὶ τὸ τμήμα.

Μετὰ τοῦτο ἀνεγνώσθη εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ἐρρίκου Βρούνν ἀπὸ τῶν τμημάτων καὶ ὁ Σύλλογος ἀπέστειλεν αὐτῷ συγχαρητηρίων.

Ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης ὠμίλησε περὶ τῶν μιμιάμβων ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ τῶν μιμιάμβων τοῦ Ἡρόνδα τῶν ἀρτι ἀνακαλυφθέντων ἐν τοῖς παύροις τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου. Ἀνέγνωσε δὲ καὶ μετάφρασιν εἰς δημόδιον γλῶσσαν ἐνός τούτων τοῦ Διδασκάλου.

Ὁ κ. Θ. Βελλανίτης ἀνέφερε τὴν ἀνακάλυψιν ἐν Ῥώμῃ δύο τοιχογραφῶν παριστανοῦσῶν τοὺς τελευταίους Παλαιολόγους.

Ὁ κ. Στ. Βάλβης ἐπήνεγκε παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ Ῥήγα Φερραίου.

Τμημα καλῶν Τεχνῶν. Εἰς μίαν συνήλθε τὸ τμημα συνεδρίαν. Ὁ προεδρεύων πρεσβύτερος τῶν παρόντων κ. Φ. Οἰκονομίδης ἐπλεξε τὸν πανηγυρικὸν τοῦ μεταστάτης προέδρου τοῦ τμήματος καὶ ἐπιτίμου ἐταίρου τοῦ Συλλόγου Ἀλεξ. Ρ. Ραγκαβῆ καὶ ἀνέγνω ποίημα εἰς μνήμην αὐτοῦ. Ἀπεφασίσθη δὲ προτάσει τοῦ κ. Μ. Στελλάκη ἵνα ἐν τῷ Συλλόγῳ τελεσθῆ πολιτικὸν μνημόσυνον τοῦ μεταστάτης καὶ παρακληθῆ ὁ κ. Σπ. Λάμπρος ὅπως ὀμιλήσῃ δεόντως. Προτάσει δὲ τοῦ κ. Μ. Λάμπρου ἀπεφασίσθη ὅπως προκηρυχθῆ διαγωνισμὸς καὶ μελοποιηθῆ ὁ ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τοῦ Συλλόγου συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ ὕμνος ὁ ἐκτυπωθεὶς ἐν τῷ α' τεύχει τοῦ Παρνασσῶ· ἀπεφασίσθη δ' ἵνα ἡ θέσις τοῦ προέδρου μὲν κενὴ ἐπὶ τρίμηνον καὶ ἵνα διακοπῆ ἡ συνεδρία.

Τμημα Φυσιολογικόν. Εἰς μίαν συνήλθε συνεδρίαν. Ὁ πρόεδρος τοῦ τμήματος ἀνήγγειλε τὸν θάνατον τοῦ ἐπιτίμου ἐταίρου τοῦ Συλλόγου Ἡρακλέους Μητσοπούλου. Ὁ κ. Θ. Χέδραϊχ ἀναγινώσκει σκιαγραφίαν τοῦ μεταστάτης, ἣτις ἀπεφασίσθη ὅπως δημοσιευθῆ ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου. Ἀποφασίζεται δ' ἵνα διακοπῆ ἡ συνεδρία καὶ κληθῆ διὰ τὴν λοιπὴν ἐργασίαν ἕκτατος συνεδρία.

Τμημα νομικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Συνήλθεν ἅπαξ εἰς συνεδρίαν. Ὁ κ. Σταμ. Βάλβης ἀνεκοίωσε τὴν περὶ ὑπνωτισμοῦ καὶ δικαιοσύνης μελέτην τοῦ ἐταίρου τοῦ Συλλόγου κ. Α. Παπαδιαμάντοπούλου, μετ' ὃ ὁ κ. Μιχ. Στελλάκης προέτεινεν ἵνα τὸν προσεχῆ Ἀύγουστον συγκληθῆ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐν Ἀθήναις συνέδριον τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολῇ νομικῶν. Ἡ πρότασις αὕτη θέλει συζητηθῆ προσεχῶς.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ φυλλαδίῳ παρελείφθησαν τὰ ἑξῆς:

Σελ. 223 πρὸ τῆς τελευταίας § πρόσθετος : «Τοιαῦτα καὶ τοιαῦτα τὰ κατὰ τὸ φρικαλέον καὶ ἀλησμόνητον ἐκεῖνο ἐν Ἀργεῖ δράμα. Ὅσα δ' ἐγράφησαν καὶ ἐνηργήθησαν πρὸς δικαιολογίαν τῶν ἀποτροπαίων σκηνῶν δὲν δύνανται νὰ ἐξαγνίσωσι τοὺς ἐνόχους ἐνώπιον τῆς Ἱστορίας. Ὑπῆρξαν ἀπλῶς ἐφήμεροι ἀπολογαὶ αὐτῶν, ἀνακριθεὶς δὲ καὶ μεροληπτικαὶ ὅπως ὅποτε χρονολογίαι. Ὅπότεν ὁμοίως ἡ Ἱστορία κλπ.»

Σελ. 252, στίχ. 17, ἀντὶ Γεώργ. Φοντάνα, ὅστις γρ. Γεώργ. Φοντάνα, υἱοῦς τοῦ μακαρίτου Συναγματοάρχου Σκηπίωνος Φοντάνα, ὅστις κτλ.

Σελ. 254, στίχ. 15, ἀντὶ φρούρια τῶν Ὀθωμανῶν γρ. φρούρια κατὰ τῶν Ὀθωμ.

Σελ. 255, στίχ. 22, ἀντὶ ἀέρος ἐκείνου γρ. ἀέρος τοῦ φρουρίου ἐκείνου.